

PETŐFI ELSŐ LEVELEI.

Mielőtt az állam Jókai Mór irodalmi és művészi hagyatékát nemzeti gyűjteményeink számára megváltotta volna, a Magyar Nemzeti Múzeum képviselőjében nekem jutott az a sok és terhes munkát igénylő feladat, hogy az irodalmi részt értékeljem. Ebből folyólag kellett tüzetesen megismernem azt az egész művelt világra kiterjedő irodalmi levelezést, amelynek káprázatos gyűjteménye ma már a Magyar Nemzeti Múzeum orsz. Széchenyi-könyvtárában van elhelyezve. Ezért van módomban, hogy e gyűjtemény néhány értékes darabját: Petőfi eddig ismeretlen három gyermekkori levelét nyilvánosságra hozzam.

Mielőtt azonban ez megtörténhetnék, azzal a kérdéssel kell szembe kerülnünk, hogy e kincseket miért nem tette hozzáférhetővé maga Jókai? Hiszen benne voltak ezek is abban a híres kapcsos könyvben, melynek ereklyéit mindig készséggel mutogatta, valahányszor Rudolf trónörökösről, József főhercegről, Aranyról, Petőfiről, Tompáról, Zichy Mihályról, Munkácsyról, Deák Ferencről, Andrássyról és más nagy kortársáról, vagy külföldi fordítóiról, kiadóiról, tisztelőiről és híres barátairól előhozakodott. Hiszen Jókai volt az, aki hírlapjaiban készséggel kinyomatott mindent, ami halhatlan barátjára vonatkozott. Sőt alább kiderül még az is, hogy Sárkány János szarvasi ev. lelkész, az ereklyék boldog tulajdonosa, a Jókai rendelkezésére bocsátott irodalomtörténeti kincseket tulajdonkép azért engedte át, mert nyilvánosságra akarta hozni.

Jókai tartózkodó magatartásának az adott viszonyok közt csakis az lehet magyarázata, hogy a hozzá korábban beküldött Petőfi-ereklyék közt volt (és van ma is) néhány olyan természetű másolat és vitásnak tetsző eredeti szöveg, ami az ő szemében a még nehezebben ellenőrizhető jellegtelen helyesírási, keltezési hibákkal s idegen bejegyzésekkel is tarkázott gyermekkori írások hitelét könnyen megintzhatta. Mert e nélkül csakugyan nem tudnánk megérteni, hogy Jókai birtokában a beküldő terjedelmes levelének fele (az első levélpapír) elkallódhatott, s hogy második felét (a csonka szöveggű második levélpapírt) csakis a minden papírdarabot figyelembe vevő leltározás tudta felismerni és megmenteni.

Ez a tájékoztatást nyújtó értékes levél-töredék egész terjedelmében így hangzik:

... Emlékszem, hogy ezért nehezteltem rá, azon időben midőn még nagyon szűk anyagi viszonyok közt élt, — igazabban: szükségét szenved-

dett. Ismertem én mérték nélküli büszkeségét már a korábbi időkől, — de az mégis bántott, hogy tőlem barátjától, iskolatársától, kenyeres pajtásától még egy ebédet, vagy vacsorát sem fogadott el a vendéglőben, ahol felkeresett. Nem egyenesen utasított vissza, hanem azt mondta, hogy már ebédelt vagy vacsorált, én pedig erősen gyanítottam az ellenkezőt. Nagyságod bizonyosan szintén úgy ismerte őt, hogy Petőfit nagyon nehéz volt kapacitálni, s annak ellenkezőjére bírní, mint amit egyszer kimondott. Többször megigérte, hogy egyszer meglátogat szülőföldjén engem és több ismerőseit; köztük Sáfári Gusztit — kit levelében említ s a ki már Szent-Lőrinczen is iskolatársa volt. Az a Sáfári Gusztit, akinél ama szomorú időkből 1849-ben szerencsém volt ¹ ² Nagyságoddal találkozni, midőn Pest-kegye tisztikara Vadkerten, Kiskőrösön menekülőkben volt, s ugyanekkor Nagyságod is néhány napon Kiskőrösön tartózkodott és Sáfári Gusztinál lakott. Ennek emléke természetesen Nagyságodnál rég elmosódott, — én ma is élénken emlékszem erre.

Kiskőrösi lelkész koromban én hoztam tisztába Petőfi születése helyét, évét és napját a Vasárnapi Ujságban,² — éltem alkonyán nagy örömmre szolgálta, ha egy morzsával járulhatnék Petőfi reliquiáinak gyarapításához. Bizalommal küldöm Nagyságodhoz e leveleket, úgy amint azokat gyermekkori levelezéseim között felfedeztem. Nagyságod legjobban fogja megítélhetni, érdemes-e azokat Petőfi reliquiáihoz csatolni? ³ s ha igen, kegyes lesz azokat oda juttatni; — ellenkező esetben talán visszakaphatnám.

Bocsánatot kérek alkalmatlankodásomért, — de én azért bátorkodtam becses idejét igénybe venni, mert ismerem Petőfi emléke iránti kegyeletét. De azért már csakugyan bocsánatot kell kérnem, hogy akaratom ellenére ily hosszúra nyújtotta leveletem Petőfire való emlékezésem.

Legmélyebb tiszteletem kifejezése mellett vagyok

Szarvason 1894. Május 29-kén

Nagyságodnak hódoló tisztelője

Sárkány János a. k.

ev. lelkész.

A levélíró testvérbátyja volt *Sárkány Sámuelnek*, a későbbi ev. püspöknek, aki Petőfivel éppen egykorú volt, mert 1823 jan. 13-án, tehát csak 12 nappal később született. Mivel Sárkány János (szül. 1820 nov. 12) előttük járt, előbb került el Sárszentlőrinczről és Aszód-ról. Ez teszi érthetővé a Jókainak megküldött alábbi levelek létrejöttét.

Megjegyezzük, hogy az első levélben tapasztalható hibák ezúttal nem a nyomdát, hanem a *betűszerint* lenyomatott gyerekkori levél szövegét terhelik.

I.

Kedves barátom!

Nagyon örülök hogy rolam is meg emlékeztél, 's mivel irtad Szaminak hogy én is irjak, tehát nem akarom kérésed meg vetui. Már hama-

¹ E jelek a számmal is megjelölt oldalak végét jelentik.

² 1857. évf. 1. sz.: *Petridágotlása Petőfi Sándor születési helyéről s napjáról*.

rőbb is irtam volna, de időm nem volt, mert Szüleimnek is kellett írnom 's az iskolai kötelességem is sok volt. Kérlek tégedet írj minél hamarébb, 's ha iras tehát külöm (igy!) irjál nékem, majd magam meg fogom fizetni. Ha terhedre nem 4 fog esni, köszönted nevemben Szalay Fridrich, második esztendei Grammatistát Safáryval egygyütt. Mikor ti Lőrinczről el jöttetek, én is el jöttem onnan,¹ 's Pesten mulattam mostanig. Jungmanné üzemi a' Feketének hogy Husvétkor látogassa meg ötet, 's te is jöjj el ha lehet. Mi nálunk már kevés ho vagyon. Baross Sándor árulkodorol tudositlak, mely már engem is néhányssor Professor Uramknál be vádolt, hogy még jól Declinálni sem tud,² 's ha az ebéd vagy vatsora közelget, nagy nehezen várakozik a' konyhába, annak okáért Koch Adám-nak hívjuk; azon levelet melyet néked küldött nem ő, hanem Professor Ur tainálta.

Kérlek Kedves Barátom, írj minél hamarébb ha lehet 's jo sokat, én is többet irtam volna, de nem tudtam többet, Feketét is Köszöntöm, veled egygyütt, maradok

Assod 1835 (igy! 1836 helyett) eszt. 23. Jan.²

hiv barátod

*Petrovits Sándor.*³

U. I. Mivel kevés időm lévén nem irhattam Fekete Barátomnak, tehát ne aprehendálja, majd jövő alkalmatossággal neki is fogok írni, 's ő is nesajnáljon (igy!) fáradni (nék vagyis a 'nékem' kiírt első szótagja törölve) engem néhány soraival tudósítani.⁴

Az apró diák alig mult 13 esztendő, mikor ezt a kedves levelet Koren professor úr segédkezése nélkül megírta. A levélben szintén sejtetett önállóságnak az írásjelek felrakásában és a keltetésében tapasztalható fogyatékosság lett a következménye. Valamint következménye lett az is, hogy a levél negyedik oldalára került «Utóirat» alatt egy teljes díszben pompázó lovaskatona tollrajza látható. A mente fesztelenül panyókára van vetve. A mélyen lecsüngő tarsoly lapján, a címer szokott helyén egymás alatt, a nagy nyeregtakaró hátsó csücskén pedig egymás mellett két kezdőbetű, a levélíró *Alexander Petrovics* deákosan ejtendő nevének kezdőbetűi díszlegnek. A kis gimnazista tehát azon ábrándozott és a levél bizalmas olvasójával is azt kívánta sejtetni, hogy — a jó isten akár hová tegye a szük és szí-

¹ T. I. 1833-ban.

² Petőfi 1834-35-ben a pesti piarista-gimn.-ban tanult. Mivel a tanév második feléről is kapott bizonyítványt (Baróti; P. legrégebb bizonyítványai. Nemzet, 1884 jan. 19.), 1835 júniusáig még pesti diák volt a apja csak ez év szept. 1-én vitte Anzódra. A jelen esetben tehát az a nem ritka tévedés forog fenn, hogy a gyakorlatlan levélíró januárban még az elmúlt év számát írta le. A sebtiben írott, hibás szövegről levélből meríthető belső okok a forrás, a honnan a levél előkerült, teljességgel kizárják azt az eshetőséget, hogy apokrif szövegben lappangó tévedéssel volna dolgunk.

gorú iskola sok fakó tanulnivalóját — ő biz' szabad életre vágyik huszár szeretne lenni . . .

Ám alig morzsolnak le egy rövid iskolai évet, a szorgalmas tanulóvá vedlett 14 esztendő s aszói siheder már ügyesen fogalmaz s többé nem lovaskatonát rajzol, hanem pajkos diákszerelmekkel bibe-

Petőfi rajza.

lődő verset ír. A lelkében élő paripának szárnya nőtt s a magasba törő ifjú ezután már a versíró literátorok dicsőségéről ábrándozik.

Az a következő két levél, amelyet szintén Sárkány János küldött Jókainak, egy levélpapíron van fogalmazva. Hihetőleg azért, hogy Sárkány János a másik barátjának írott szöveget is elolvassa.

A Sárkánynak írott fenti levelet is szóvátevő második levél *betűszerinti* pontos másolatban itt következik:

II.

Kedves Barátom!

Multesztendőbeli levelemre feleletet, melyet egész examenig vártam, nem kaptam; reményem, hogy mostani irásomra feleletet adni fogsz.— Szeretném ha már valahára láthatnálak, talán meg sem esmernélek, mert régóta el távoztam tőled.

Nevezetesebb ujság, hogy Nagy érdemű Professor Urunk elvette feleségül *Juli Néninket*,¹ 's már November óta együtt vagynak. A mi tájéunkon *Schobrit*² nagyon félik, sokat beszélnek felőle; az a' hir is volt, hogy Assódra a' Bárókhöz³ szándékoznék, minélfogva mind Assódon, mind más szomszéd falukban örök állanak.— Jövő alkalmatossággal írjál kérlek a' tudosíts némely Selmecei dolgokrol és ritkaságokrol; ⁴ köszöntöm *Feketét* is. Maradok

Irtam Jan. 13. 1837.

hiv barátod
Petrovits Sándor.

P. S. (Post Scriptum. A levél első oldalán, oldalt:) Köszöntöm *Safárit*, 's engedjen meg hogy most nem irtam neki, mert lehetetlen volt.

Ugyane levélpapír harmadik oldalán van a már említett másik levél-fogalmazvány a következő *betűszerinti* szöveggel:

III.

Barátom Szami!

Ambár az időm nem igen engedi, hogy még több levelet írjak (már ez harmadik ma estve, 's még kettőt kell írnom és ha az időm engedi hármát), ambár sokat is veszekedtünk 's haragodtunk, még sem mulasztom el, hogy neked ne írjak. — Van közepette csukor! — — —

Bár még ebben az esztendőben együtt járhatnánk, vigabb volnék. Zabko szegényke kinlódott vérhasba, 's e' miatt egy holnappal későbben jött Assodra.

Három ujoncz vagyok most velem, t. i. kis Sárkány,⁴ Baross minimum és kis Petrovita.⁵ Barátom el ne felejtcs (igy! végén egy d betű törölve) bátyáddal írni, de vers is legyen benne. Vagyok

Irtam Jan. 13. (18-ra javítva) 1837.

hiv barátod
Petrovits Sándor.

¹ T. i. Koren tanár Petőfi szállásadónéjának, Neumannének leányát, Juliát.

² A név németes írásából az következik, hogy a kis Petőfi az országnak még azt az értelmét is németnek képzelte.

³ Podmaniczkyékhoz.

⁴ Sárkány Sámuel. E név megemlítéséből és a Sámuelt sejtető eSzamis megemlítéséből kiderul, hogy csakis az előző levél lehetett a kis Sárkány bátyjának, Sárkány Jánosnak asánva.

⁵ Tulajdon ocsoe, István.

Ugyane levélpapír negyedik oldalán, fordítva, a 32-ted rétre történt összehajtás alsó részén olvasható még a következő, törlésekkel és betoldásokkal tarkázott négy soros versecske is:

A magáról sokat gondoló.

Halld fiam a minap is mondád, hogy Nelli a' kis lány
 Vér szemeket vete rád, azt hazudád, nem igaz.
 Endre ötsédért néz hamisan te reád, de nem érted.
 Pisloga Ő csak rád, szíve nem éreze úgy.¹

Mivel ez a vers a vers-kérő levél hátán van s a vers-kérő levél is bizonyára verset szállított «cukor» gyanánt: nagyon közelfekvő az gondolat, hogy a levél hátán levő fogalmazvány volt az a cukor, amelyet Petőfi egy másik verselgető barátjával, Sárkány Jánossal, szintén megizlettetni kívánt. Őszintén megvallom, hogy magam is e megejtő gondolat rabja voltam, amíg a hét lakattal elzárt múzeumi ereklyék közül kiemelt kéziratok tüzetes megvizsgálására nem került a sor. Ekkor azonban kiderült, hogy a négy soros vers többféle tintával és tollal javítgatott szövegének zavaros vonalvezetése (duktusa) más, valamint kiáltoán eltérő néhány betűje is. Így itt a kis Petrovits nagyon erősen, szinte hibásan (z-szerűen) hurkolt *k* betűjét egy egészen elütő (frott nagy E-hez hasonló) írásjegy helyettesíti. Feltűnő továbbá, hogy a versben a kis Petrovits levelétől eltérőleg hosszú szókezdő *s* és *sz* betűk, és ugyancsak eltérőleg alul visszakanyarított *s*, kurtított szárú *a* és *ts*-sel frott *cs* betűk fordulnak elő.

Ebből az következik, hogy a verset nem a levélíró, hanem az, akinek a kettős levél címezve volt, vagyis Sárkány János készítette. Egy bizalmas jó barát, aki az «Uti levelek» kis aszódi poétájával versdolgában — diák módra — szintén csereviszonyban állt. Mivel az aszódi gögicselésnek ebből az időből egyetlen emléke sem került még napfényre, az itt bemutatott három eredeti levél jelszi kezdetét annak a csodálatos pályának, amelyen egy rövid lustrum múlva az emberiség legnagyobb lírai lángelméinek egyike ragyogott.

SEBENTYÉN GYULA.

¹ Szerzője a címet először így kezdte leírni «A sokat . . . , de a «sokát» szó kitörlése után az újra írt szöveg a mostani címmé bővült ki. Nagyon jellemző, hogy a 3. sor elején ez: «Ő bátyádért» is csak versetani okok miatt változott meg így: «Endre ötsédért». Hogy aztán az élet fedte-e a gyökeresen megváltoztatott testvéri viszonyt is, adat hiányában eldönthetetlen marad. Nem érte be a kis szerző az utolsó sor ilyenén való megkezdésével sem: «Ő csak rád nézett. . . » mert lehátta a «nézett» szót s elől oldalra «Pisloga», és a szöveg csengeni kezdett ekképpen: «Pisloga Ő csak rád. . . »

VÖRÖSMARTY EGER CÍMŰ EPOSZA.

Röviden fel akarom fejteni, minő elemek kapcsolódtak össze Vörösmarty *Eger*-jében, abban az eposzban, mellyel még nem foglalkozott eléggé irodalomtörténetünk. *Eger* tele van harci leírásokkal és öldökléssel, de van benne más is, így mindenekelőtt az érzéki szerelemnek tán legszebb leírása a magyar irodalomban Zoltai és Leila szerelmi mámorának festésében (III. ének).

Ezuttal a költő szellemi műhelyébe akarok egy rövid pillantást vetni.

Eger-ben Vörösmarty életének egyik meghatározó jelenete újul meg s fonódik össze az *Aurora*-ban megjelent egy történeti értekezésnek reminiscentiájával és két aranyzállal Shakespeare és Byron költészetéből.

A mű történeti eseményeire nézve Vörösmarty forrása gr. Teleky József *Eger várának ostroma 1552-ben* című történeti tanulmánya (*Aurora*, 1822.) volt.

Innen valók az eposz fő hőseinek nevei is. Az a komikus jelenet, melyben az egriek a török követtel megetetik levelét, szintén megvan Telekinél is.

A külső alkalmat a mű megírására az a körülmény szolgáltatta, hogy Kisfaludy Károlynak az *Aurora* készülő kötete számára kéziratra volt szüksége. Vörösmarty nagyon sietett e művével; íróasztala mellett ekkor nem csak a múzsa állott, hanem a kéziratot sürgető szedőgyerek is. Tán e sietség magyarázza, hogy ebben az eposzban még több a határozatlan, fényes ködben úszó kifejezés, mint Vörösmarty többi eposzában.

Az *Eger* megírásánál azonban nemcsak az *Aurora* szerkesztőjének szükséglete ihlette Vörösmartyt: ő lelki élményeket is megörökített ebben az eposzban. A költő e bős, kétségbeesett harcokkal telt művében két szerelmi pár történetét is rajzolja. Az egyik pár a reneget Ómár és Ida; a másik Zoltai és a török Leila.

Feltűnő, hogy Ómárnak és Idának (a várvédő Dobó leányának) szerelme már az eposz kezdetén szomorú: lemondás, búcsú, liliumhullás. Ida mindjárt kezdetben már hervadásában van festve. E bús

szerelmi viszonyban Vörösmarty egy élményének és egy olvasmányának az emléke fonódik össze.

Az élmény a következő. Abban az időben, midőn az *Eger* készült, viszontlátta Vörösmarty Perczel Etelkát. Látta utoljára, látta elváltozva. Meghitt barátjának, Stettner Györgynek, ezt írja a költő 1827 augusztus 23-án: «A napokban itt lesz Etelka, nem tudom, megláthatom-e? Talán fogom látni, de miért nem oly szemmel, mint öt évvel ezelőtt? Akkor egy tekintet holnapokig álmodtatott volna. most talán meg sem indíthat...»

Az eposzban Ómár, a renegát, találkozik kedvesével, Dobó leányával, Idával, kitől évek előtt elszakadt, úgy mint Vörösmarty Perczel Etelkával, ki már, jaj, nem a régi!

Termete még oly büszke sugár, mint lelke sugár volt
 Boldog napjaiban, de szemének lángja kiégett.
 Még csillag, de nem a szerelemnek csillaga: oly tűz
 Mely hidegen, s érzéktelenül néz pusztá vidékre
 Hóviharos felhői közül: nem kelnek alatta
 Gyenge sohajtások, egymást reszketve köszöntök.

E tényleg megtörtént, vagy csak remélt találkozás megváltozott viszonyok és megváltozott emberek közt, a leges-legutolsó találkozás ez életben — ez volt az Ómár és Ida szerelmének rajzában az egyik elem, mely Vörösmarty képzeletét izgatta.

A másik elem, mely a szerelmi viszony történetére befolyt, egy olvasmány: Byron *Korinth ostroma*. Vörösmarty, mint nevelő Perczeléknél, nagy érdekléssel követte a görög szabadságháború változó és lelkesítő eseményeit, melyeket az *Augsburger Allgemeine Zeitung*-ban olvasott. E szabadságháború egyik bámult alakja, kit Goethe is nagyon szeretett, Byron volt. Byron művei különben is igen gyorsan terjedtek Európaszerte. Még görög szereplése előtt, 1820-ban megjelentek összes addig írt művei Bécsben, német fordításban. 1816-ban adta volt ki a nagy angol költő *Korinth ostroma* című kis eposzát. E műből merítette Vörösmarty Ómár és Ida történetének több motívumát.

A két eposz történeti tárgya rokon: törökök ostromolnak egy keresztény várat: Byronnál Korinthot, Vörösmartynál Egert. Az ostromlók közt levő Alp szintén renegát (törökké vált keresztény), mint a Vörösmarty Ómárja. E renegát Byronnál is, a magyar költőnél is. szereti a keresztény várparancsnok leányát, kinek apja ellenzi a szerelmüket.

Mind a két költő leírja a leányt hervadó bájaiban. A szerelmes renegát mind a két műben a várvívás alatt meghal, meghal a szerelmes leány is.

Vörösmarty képzetében saját szerencsétlen szerelme, Perczel Etelka képe összefolyt Byron hőseinek szenvedélydúlta, mélabús alakjaival: a törökhöz pártolt hős Alppal és a hervadozó keresztény Franceskával.

A mű második szerelmi párja Zoltai és Leila. Leila Shakespeare Jeszikájának hatása alatt alakult ki Vörösmarty képzetében. Jeszika, Shylock leánya is könnyen, minden lelkiismereti furdalás nélkül hagyja el apját, övéit és vallását, hogy a keresztény ifjút kövesse. Mint egy második Jeszikát Vörösmarty e szép hitehagyott szökevény leányt érzékinek és kissé ledérnek jellemezte.

Perczel Etelka, Kisfaludy Károly, Teleky József, Byron és Shakespeare egyaránt csöndes munkatársai voltak Vörösmartynak az *Eger* megírásakor.

RIEDL FRIGYES.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A Te Deum fordítása kódexirodalmunkban.

Szent Ambrus és szent Ágoston himnusza a középkor egyik legkiválóbb szellemi terméke. Általánosabb és gyakoribb használatnak egy himnusz sem örvendett, még szent Athanáz Symboluma sem, mert ez utóbbit csak vasárnapra, a Te Deumot pedig minden szent ünnepére és minden vasárnapra előírja a katolikus egyház.

A Te Deum himnusz kódexirodalmunkban 10 helyen fordul elő. Az Apor (124¹—126²⁸, 136¹—138²⁸) és Festetics (21⁸—24³², 241²¹—245¹⁴) kódexben kétszer, azután időrendi sorrend szerint a Döbrentei (232¹⁸—234⁵), Gömöry (51¹⁸—53⁷), Peer (291⁹—307³⁹), Keszthelyi (48²²—50²⁰), Kulcsár (50¹—52⁷) és Batthyany (95¹—101⁹) kódexekben.

Sajátságos hűség jellemzi ezeket a fordításokat. Elbírálásuk a következő rövid megjelölés szerint állapítható meg:

Apor 124—126. A 26-ik versszak teljesen hiányzik a fordításból, melyben még két latin szócskának nincsen megfelelője; értelmező szóbelétoldás két helyen fordul elő. A fordítás egyébként hű és szabatosságra törekvő.

Apor 136—138. A 17. versszakból 3 szó fordítása hiányzik; a 21. verset helyesen fordítja. Egyike a legjobb fordításoknak: hű, néhol magyaros és elég könnyed.

Festetics 21—24. Kihagyás, betoldás nem fordul elő: a fordítás teljes. — Ugyanezt mondhatjuk a Fest. 241—215-ről is.

Döbrentei 232—234. Egyetlen (suscepturus) szó hiányzik a fordításból; két helyen van értelemkiegészítő betoldás; a fordítás hű és elég értelmes. A 21. verset helyesen fordítja.

Gömöry 51—53. Hét helyen kiegészíti az eredeti szöveget; négy szót nem fordít; a szakaszokon belül egyszer megfordítja a sorrendet; bizonyos magyarosság jellemzi a fordítást, mely a Döbrentei és Batthyany kódexével részben egyező.

Peer 291—307. Zavaros, nehézkes fordítás, melyet a hat kihagyás és több betoldás eredményezett; a fordítás nem egyezik mindenütt a latinnal; több kódex fordításával mutat érintkezést (Batthyany, Gömöry, Keszthelyi).

Keszthelyi 48—50. Három szókihagyás (suscepturus) és három magyarzó betoldás van fordításunkban, egyebekben szószerint ragaszkodik a latin szöveghez. Kulcsár kódexével szorosan egyezik.

Kulcsár 50—52. Három szókihagyás (suscepturus) és három betoldás jellemzi a fordítást, mely egyébként szószerint ragaszkodik a latin szöveghez. A Keszthelyi kódexével szorosan egyezik.

Batthyany 95—101. Két jelentéktelen szócska hiányzik a fordításból, mely a latin szöveget több helyen módosítja, kiegészíti, megtoldja; az újabb eszmeáramlatoknak beolvasztása is jellemzi a fordítást.

A 10 fordítás közül közül csupán az Apor kódex második, s a Döbrentei és Peer kódex fordításában találjuk helyesen a 21. versszak *numerari* kitételét (zamlaltassad) a többi hét hely *munerari* szót fordít (ayan-dokoztassad). Ezen az alapon fordításainkat kétségtelenül két családba oszthatjuk. Nem tekinthető ugyanis véletlen jelenségnek, hogy hét külön írt fordításunk következetesen megegyezzek a téves kitételben. Távollabbi kapcsolatot kell feltennünk, melyből egyedül magyarázhatjuk helyesen a téves fordítás találkozását.

A 10 fordítás közül egyedül a Gömöry kódexé nincsen zsoltórok között elhelyezve. Ebből a kétségtelen jelenségből ismét következik, hogy 9 fordításunk breviáriumi szükségletre készült. Így látjuk az európai középkori psalteriumokban, Horaekben, Officiumokban. Az Apor, Festetics, Döbrentei, Keszthelyi, Kulcsár és Batthyany kódexek csakugyan ezt a célt szolgálják tartalmi szempontból. Így a Te Deum fordítására egyházi szolgálat szerint csakugyan szükség volt.

Az Apor és Festetics kódexek kettős Te Deum fordításának természetességét is a régi hasonló célú művek beosztásából kell magyaráznunk. Több Officiumot ismerünk főleg a kéziratok között a XV. és XVI. századból, melyekben annyszor van meg az egyes zsolttár, Antiphona, Capitulum, Oratio, Versiculus, Responsorium, vagy himnusz (Te Deum) ahányszor a külön időszak szerint felosztott Officiumban szükség volt rá. Kétségtelenül harmadszor is megvolna még himnuszunk a Festetics kódexben, ha a harmadik pars többi imái is teljes szövegükben leírásra kerültek volna. A két teljes szövegű — Extra Adventum és In Adventu — imarészlet megkívánta a teljes Te Deum leírást is; a harmadik — Post Nativitatem — részletben az összes imák csak jelzés szerint találhatóak meg. (Fest. 325¹³⁻¹⁴ jelzi a Te Deum-ot.)

A 10 különböző szövegű, helyesebben: változatú Te Deum szöveg irodalomtörténeti és főleg nyelvészeti szempontból nagy kincse a magyar kódexirodalomnak: alkalom nyílik így a különböző korú, helyű, jellegű fordítások kritikai szövegösszehasonlítására. A tüzetes kollaterálás több új szempontot domboríthat ki, melyekre a jelen esetben nem kívánunk kiterjeszkedni.

VARGHA DAMJÁN.

Apáti Ferenc feddő éneke és a Csinom Palkó.

Apáti Ferenc feddő énekének 9. versszaka így hangzik (Nyelvelméltár. II. 103.):

Samsomnak aleyta az por önnön magat
latod nagh haragyath nem tyztely orat
fogyad megh zakalath veddel chak yozagat
megh alazza magath

Állítsuk mellé a Csinom Palkó 37. versszakát (Thaly: Adalékok. II. 94.):

Az parasztembernek
Fogd meg az szakálát
Hajtsd el az marháját
Verd pofon ő magát.

A két hely hasonlósága szembeszökő. Feltűnő az is, hogy a kuruc nóta két közvetlenül megelőző versszakában szintén találunk hasonló sorokat. De itt még nem a parasztról, hanem a labancról van szó:

35. Nosza tehát hadnagy uram	36. Ha ránk támad, az pénziért
Dúljuk fel jószágát	Vágd be az ajtaját
Mind ellenségünknek	Fúrd meg az hordaját,
Hajtsuk el marháját!	Idd meg mind az borát.

A 38. versszak megint a labancokra vonatkozik. Világos, hogy a paraszt ellen izgató sorok csak eszmetársítás útján kerültek bele ebbe a hosszú kuruc-labanc párhuzamba.

Mit gondoljunk már most a fenti vándorversről? Furcsa jelenség, hogy egy a XVI. század elejéről való ének három sora csaknem szóról-szóra megtalálható egy 1716-iki kódexben. Apáti Cantilonája forgott-e a leíró kezén, ami nagyon valószínűtlen, vagy egy régi népének sorai szövődtek a Csinom Palkó strófái közé? Vagy Thaly Kálmán szövegközlésében volna hiba?

ECKHART SÁNDOR.

Balassi Menyhárt Tamás-deákja.

A Balassi-komédia V. részében Balassi Boldizsár többek közt így vág vissza az őt korholgató Tamás deáknak: «te is egynehány uradat árultad el, ha erre kell szólni, sőt valamenit ez ideig szolgáltál, annit árultál el benne. Bebek Ferencnek is te valál fő tanácsa és orátora terek császárnál, te hoztad vala ki az étető mérget is és oztán elárulád és leváगतád.» Tudvalevő, hogy Balassi Menyhárt vezetése alatt, 1558 szept. 1-én hajtatott végre az az orgyilkosság, mely Izabella kormányzásának biztosítása végett Bebek Ferencet s a Kendyeket eltette láb alól. Bebeket Perrusith Gáspár és Daczó Tamás koncolták fel a források tanúsága szerint. (*Veress Endre: Izabella királyné. 1519—1559. Budapest, 1901. 462—464. l.*) Ez a Daczó Tamás a mi Tamás deáknak. Főtanácsa és orátora akkor lehetett Bebeknek, mikor ez 1557 márciusában járt a portán gyanús politikai céllal. A komédia szerint az «étető mérget» is ő hozta ki Törökországból. Ez az étető mérég Izabellának volt szánva s Bebek holmija közt, halála után, állítólag meg is találták. (*Budai Ferenc: Polgári Lexikon. «Bebek Ferenc» cimszó alatt.*)

Daczó már 1549-ben Balassi Menyhárt szolgálatában állt s vitézül védelmezte Léva várát gróf Salm ostroma ellen (*Tinódi. R. M. Költők*

Tára III: 211—215. l.); végül mégis fogságba került, melyből, nem tudni mikor, de kiszabadult s azután is jó darabig Balassi mellett maradhatott. 1557-ben, mint láttuk, már Bebek deákja lehetett. 1563-ban «odajárt Radák Lászlóval Moldvába, Jakab vajda ellen». (*Polgári Lexikon*. «Dacsó Tamás» címszó alatt.)

Boldizsár idézett vádjára a Komédiában így felel Tamás deák: «Úgy vagyom: de én azt tudtam, hogy apád is te is titkon tartásatok: de ha ezt tudtam volna, hogy szememre vessétek, eskeszem az istenre, hogy apádnak is jutott volna benne, — t. i. a méregből — és leginkább neki, mert ha igazat kell mondani immár, ű vala fő abban az árulásban: szegén uramat is ű veszté, kit sokszor — mint Judás Krisztus halálát — meg is siratta». (A «szegén uram» itt világosan Bebekre értendő.)

Nagyon jó ismerőse, sőt jó embere lehetett Tamásnak a darab írója, hogy ennyire személyes ízt tudott adni szavainak, hogy ennyire ő helyette, a lelkéből tudott szólni, a nyílt vallomás szavai mellett a gyűlölet elkésett fenyegetődzését is ajkára adván. Ez az apróság is csak azt a hitet erősíti meg bennünk, hogy a komédia szerzőjének Balassi legbensőbb környezetéből kellett kikerülnie; olyan embernek kellett lennie, ki közelről láthatta minden gonoszságát, hozzátartozásának kárát látta s komédiájában, utólag, személyes bosszúból akarta kipellengérezni.

HORVÁTH JÁNOS.

Az Árgirus-kérdés történetéhez.

A' Magyar Nyelv-Mivelő Társaság' Munkáinak első darabja (Szeben, 1796.) 153—155. lapjain Tündér Ilonáról találunk tudósításokat egy névtelentől. E sorok Tündér Ionát a homerosi Helenából származtatják s azért érdemesek a főlemlítésre, mert Benkő József¹ allegorikus magyarázatához már Kővári László² előtt hozzákapcsolják a modern lokalizációt is. Az ötödik cikkely magyar régiségekről szóló részének ide vonatkozó szavai a következők: «Károly Fejér-Vár környékében három nevezetesebb régiségek szemléltetnek, ugymint: . . . az ugy nevezetett *Kecske-kő* . . . Erről a' régi beszéd az, hogy ez a' Vár Tündér Ionáé lett volna, a' ki az említett *Fekete Várost*-is bírta.» — Következik az allegorikus magyarázat ismertetése és az eredet tárgyalása evel a konkluzióval: «talám semmi nem tilthat-meg hogy ugy ne gyanakodjunk, hogy a' hies Görög Tündér Ilona, vagy mindjárt *Ménélaus* halála után, vagy azután Rhodusból ide huzta volna meg magát; és hogy a' *Dácia* Királynéja a' mi Tündér Ionánk éppen a' hies Görög Ilona légyen.»

Az idézett cikk és Benkő József hatása alatt 'Sándor István is tárgyalja a kérdést a *Sokféle* hatodik darabjában.³ A görög rokonságot elfo-

¹ *Transsilvania*. Claudiopolis, 1778. I. 16. l.

² *Erdély régiségei*. Pest, 1852. 21. l. V. ö. Heinrich Gusztáv: *Árgirus*. Budapesti Szemle, 1889. LIX. köt. 169. l.

³ Győr, 1799. 56—59. l.: 19. *Görög Ilonáról*.

gadja, a lokalizációt azonban elveti, valamint ő az, ki már Toldy Ferenc¹ előtt cáfolgatja az allegorikus magyarázatot: «Minden bizonnyal... *Helená*-ból, Tyndarusnak Leányjából, származott a mi Magyar Tündér Ilonánk, melyet *Argyus* verses Munkánk már régen köztünk híressé tett. Ez az Árgyr, a mennyire tudom, a mi legis legelső eredeti Magyar Románunk. Benkő József Uram ezen Költeménynek szerzését bizonyos Benkőnek tulajdonítja,² a ki a múltt Százban éledéltt, 's ezzel a Románál akarta volna Erdélyt, vagyis inkább annak Arany bővségét, ábrázolni. Árgyir Királyfi Traján Tsászárt, Tündér Ilona Dátziát, 's a Leány arany Haja Dátzia bőv Aranyát jelentené. Én azomban ezekről igen kételkedem. Mert először, ha a Munka Verseinek alkotását jól meg-fontoljuk, minden bizonnyal ezen Darabot régiebbnek találjuk. Így például: a Négyesünknek, vagyis Strófánknek négy végén négyszer előforduló *vala* a múltt XVII Században már el vólt hagyva. Másodszor, a görögből vett *Argyus* ezüstöt jelent 's nem aranyat, Erdély Bányái pedig aranyról híresek inkább, hogy sem ezüstről. 'S mi oka lehetett vallyon ezen Mese Szerzőjének, hogy Trajánról, Dátziáról, 's annak Aranyáról titkosan szólyon? De ez akármint legyen, 's akárki és akar mikor tsinálta ezt a Románunkot, a leghihetlenebb mégis, a mi a Magyar Nyelv-mivelő Erdélyi Társaság I Darabjának 154-dik Levélfelén olvastatik, hogy, tudmillik, Erdélyben a Ketskés vagyis Ketskekő Várában hajdan lakott Tündér Ilona nem más lett legyen, hanem ama Páristól el ragadtatott igen szép testü Görög Ilona. Mert a Tündér Ilona tsak ebből a *Tyndar Helenából* véttetett Név és költött Mese, 's a Görög Ilona Ródosban halt meg, amint a régi Irók jelentik. Az említett Erdélyi Munkában lévő Tzikkellynek Irója a Tündér Ilonából, ebből a Mesés Személyből, nem tsak Görög Ilonát farag, ki Trójának elveszése után Erdélyben lakozott volna, hanem, a mi több, még úgy gyanakodik, hogy Dátzia Királynéja lett legyen. Ha a régi Történetek Visgálásában ily ok nélkül való Gyanakodások szabadok, úgy bizony Dárius Kintsét is Hunyad Vára körül 's Etele Sirját Baraszló táján ke-reshteni.»

ZOLNAI BÉLA.

A csepregi graduál.

A XVI. és XVII. századbéli magyar *protestáns graduálok* tudvalevőleg olyan írott vagy nyomtatott szertartásos könyvek, melyek az istentisztelet folyamán a gyülekezeti közös éneklésnél használt rendes énekeskönyv mellett segédkönyvekkül használtattak s így méltán tekinthetők a rendes énekeskönyvek kiegészítő részeiül is. A graduálnak nevezett gyűjtemény ünnepekre való hymnusokat, antiphonákat, responsoriumokat, versikulusokat, passiókat, lamentatiókat stb. foglalt magában. Ilyen írott szertartásos könyve, mondhatni, minden nagyobb egyházközségnek volt.

¹ *Magyar költészet kézikönyve.* Pest, 1855. 130. l.

² E szavak valami félreértésen alapulhatnak, mert Benkő a *Transsilvániájában* *Albertus Gergej* históriájáról beszél.

Ezek száma tehát a XVII-ik században elég nagyra tehető. *Nyomatott graduál* azonban, eddigi ismereteink szerint, a XVII. században csupán csak egy volt, az 1636-ban Gyulafahérváron 200 példányban megjelent Geleji-Dayka-Rákóczi-féle *Öreg Graduál*. Most azonban sikerült egy olyan adatot találnom, mely kétséget kizárólag igazolja, hogy a XVII-ik században, és pedig 1650 előtt, Csepregen megjelent nyomtatásban egy graduál, melynek egy példánya megvolt *Lövei Vajda György* siezi (ma : Németlövő, Felsőlövő) várbeli evangélikus lelkész, illetőleg egyházközsége birtokában. Ennek a *Csepregi Graduálnak*, — miután az eddig ismert legrégebb csepregi nyomtatvány 1621-ben (Könyvszemle. 1878. 269. lap), a legutolsó pedig 1643-ban jelent meg (RMK. I. 737.) — *1621 és 1643 között kellett kikerülnie Farkas Imre könyvnyomató sajtója alól.*

Ez a graduál minden valószínűség szerint lutheránus istentiszteleti célokra készült. Erre vall az, hogy Csepregen nyomtatott s hogy *Lövei Vajda György* evang. prédikátor használta. Szerfelett sajnálatos, hogy ma már egy példánya sem ismeretes.

Az alább, irodalomtörténeti s egyúttal könyvészeti fontosságú tartalmánál fogva egész terjedelmében közölt levél, az említett új adatokon kívül még arról is tájékoztat bennünket, hogy a XVII. század közepén mikép készült egy kéziratos graduál s mik voltak forrásai. Prédikátorunknak mindenekfelett adventi, böjti és köznapreggeli énekekre volt szüksége, de úgy ezekre, mint a részére készülő négy konc papírosra terjedő graduál többi darabjaira (lamentatiók, kótákkal és azok nélkül; passio, válogatott himnuszok, fűnnepekre való antiphonák) nézve szigorúan kiköti, hogy azok egytől-egyig olyanok legyenek, melyek a *nyomatott csepregi graduálban* nincsenek meg. Olyanok leiratására nem akar költeni, melyek az ő birtokában már megvannak.

A levélben említett *«tőtől fordított énekek»* alatt nem a «Pysne Catholice» c. tót kath. énekeskönyvből magyarra fordított énekeket kell érteni, mert hiszen ennek eddig ismert első kiadása csak 1655-ben (RMK. II. 830.) jelent meg, amely voltaképen az 1651-ben napvilágot látott magyar kiadás (RMK. I. 856.) tót fordítása; hanem minden bizonnyal a hazánk felső vidékén lakó tót kath. vagy protestáns vallású atyánkfiai számára egy 1650 előtt írott, vagy nyomtatott graduálból kiszemelt énekeket kell érteni. A kölesönként *passionalis* pedig olyan írott kótás énekeskönyv, mely a négy evangyéliista előadásában a Krisztus szenvedésének és halálának történetét tárgyalta s rendszerint nagypénteken, szóló-énekléssel olvasta fel az énekvezér.

A levél szövege hű másolatban a következő :

•Salutem á salute. El vettem az Kegielmed Levelét; s-megértettem annak continentiáját. Hogi azért Kegielmed fogadását be tellyessétette, tökéletes dolgokt cselekedett Kegielmed, s-énis kedvessen vettem Kegielmedtől, mentül hameréb azon lészek, hogi Kegielmeddel szemben levén végezsek. Az mi az Graduálnak Quantitássát illeti, legien csak négi konc. Compingállya az mint leg jobban tudgia Kegielmed. Az Irassa pedig szép öregen légien. Kotakra valo Lamentatiok Passio előtt legienek, á többi

Passio után, s-mindenik eleiben aszt írja Kegielmed, hoc, et hoc, tempore dicenda. Továbbá csak válogatott hymnussokat Antiphonakatt az fő Inncpekre valókatt írjon Kegielmed beléje, az melly énekeket pedig megh találhatni az *Nyomtatott Csepregi Gradualban* neis írja Kegielmed belé. Az Adventure és Bőjtire valo, tottbul fordétott Ennekeket, és mindennapi Reggelre valokatis, de olyakat, mellyek ninczenek az Csepregi Gradualba, legh először írjon Kegielmed. Mint hogi Aszoniom eő Nagisága erőtelen állapottal vagion, nem tudom bizoniossan mehetőke általl az Innepek előtt vagi sem, jóll lehet azon leszek; Kegielmedet kérem egi Passionalist jó Alkalmatossággall küldgiön az Innepekre, ha ad 4. et 5. April, ell nem megüünk, az Után sem, hanem az Innepek után osztáunan (?) holott pedig az Uj Gradualt küldenné Kegielmed általl annalis kedvesb dolgott cselekednék Kegielmed, bár csak Zolyomi Uram kezében bízná Kegielmed. Nem könyvet nem bánom keresse megh Kegielmed. Mi semmi Uj hirekkel nem bővölködünk. Kegielmed se vonnia megh az Irástul magátt. (An)niok eő Kegielmének ajánliuk viszontaksággal valo szolgálatunkat. Ezzel Istennek ajánlom Kegielmedett Anno 1650. 16 Martii

Ex Castello Sicz.
szeretettel
szolgál mig áll
Lövei Vajda Györgi
Prædicator.*

Lövei Vajda György e levelet Csepregi Mihály deákhhoz írta (címezése: «Adassék ez Levelem Csepregi Mihál Uramnak etc. | Nekem jó Akaro Uramnak tulajdon kezében») s így ő volt a gradual készítője. (Hogy hol lakott, nincs a czím után följegyezve.) Im' ez is egy újabb adat arra nézve, hogy a kéziratos graduálok és más efajta énekeskönyvek szerkesztői, készítői s egyúttal sokszorosítói szegény deákok voltak, kik az ezekért kapott tiszteletdíjkból folytatták tanulmányaikat s tartották fenn magukat. A Lövei Vajda György neve ismeretlen irodalmunkban. Leveléből csak annyi állapítható meg róla, hogy a siczi vár akkori birtokosának udvarában teljesített lelkési szolgálatokat.

E levelet egy, ma már igen ritka országgyűlési törvénycikkeket (1609—1649) tartalmazó, ívrét-alakú kötet előtáblájából áztattam ki. E beces kötetet néhány más könyvvel együtt Szent-Imrey Gynla gibárti (Abauj-Torna m.) földbirtokos, sárospataki főiskolai igazgatótanácsos és tiszáninzeni egyházközségi tanácsbíró 1912 január havában ajándékozta a sárospataki ref. főiskolai könyvtárnak.

HARSÁNYI ISTVÁN.

A Wilhelm Meister hatása Kisfaludy Károlyra.

Kisfaludy Károly művei közül kettőn látszik Wilhelm Meister hatása. Az egyik a *Csalódások*, ahol a második felvonásban Elemér gróf olvasva jön a színre s két mondatot fel is olvas a könyvből. Az egyik így hang-

zik: «Mily szegény teremtmény az oly asszony, mely a kívánattal egyszerűsmind tiszteletet nem képes ébresztetni.» Ezek a szavak a Wilhelm Meister Lehrjahre első könyvének kilencedik fejezetéből valók és velük Mariane-t akarta jellemezni Goethe. Németül így van: «... das arme Mädchen... hatte gefühlt, welche elende Kreatur ein Weib ist, das mit dem Verlangen nicht zugleich Liebe und Ehrfurcht einfösst...» A másik mondat, amit Kisfaludy Elemér grófja felolvas («Az igaz szerelem zajtalan, mint a valódi erkölcs.»), nem található meg a Wilhelm Meisterben. Alkalmasint eredeti mondása Kisfaludy Károlynak, aki különben is szeretett drámáiba és novelláiba reflexiókat keverni.

Kisfaludy Károly azonban nemcsak idézett a Wilhelm Meisterből, hanem különben is volt rá hatással Goethe regénye. A *Tihamér*-jában előforduló ősz lantos és Róza együtt való szerepeltetése erősen emlékeztet a hárfás és Mignon alakjára. Sőt ennek az olasz földre szakadt magyar lánynak a dala is, mintha Mignon híres énekének visszhangja volna. (E dal Kisfaludy Károly költeményei között önállóan is megjelent, «Olaszországban» c. alatt.) Csakhogy Róza vágyakozása éppen megfordítottja a Mignonénak. Róza a derült olasz ég alól vágyódik vissza a zordabb éghajlatú Magyarországba:

... A napkölti ég alatt, hol
Fellegig nyúl a havas,
Hol sötét erdők hegyette
Száll s mereng a büszke sas;
— — — — —
Arra szállnak, arra kelnek
Lelkem néma vágyai!

GALAMB SÁNDOR.

A Magyar Emléklapok.

A szabadságharc utáni első hónapokban Nagy Ignác *Hölgyfutára* volt a magyar szépirodalom egyetlen orgánuma, melynek megindításáért nagy hálával tartozunk irodalmunk e lelkes, de ma már majdnem elfeledett munkásának.

A Hölgyfutár napilap volt s így sok anyagot emésztett, amiből önként következik, hogy értékes közlemények mellett sok selejtet is kellett adnia. Ezt már akkor is észrevették s az írók és a közönség közül sokaknak nem tetszett a Hölgyfutár iránya és tartalma. Ezt a hangulatot egy új szépirodalmi vállalat alapítására akarta felhasználni az agilis, akkor még alig 23 éves Szilágyi Sándor és 1850 március havának elején meg is indította a *Magyar Emléklapokat*, melyet azután *Magyar Írók Füzetei*, *Pesti Röp-ívek* és *Pesti Ivek* címeken folytatott az év végéig.

Ezek az érdekes füzetek ma már meglehetősen ritkák, így történik azután, hogy valahányszor irodalomtörténetiróink hivatkoznak rájuk, mindig valami bibliográfiai tévedés csúszik soraikba. Rendesen az tetszik ki megjegyzéseikből, hogy nem ismerik Szilágyi folyóiratának történetét.

Közkönyvtárainknak gyakran hiányos példányai félrevezetik a kutatót, kiknek Petrik Bibliographiája sem ad pontos felvilágosítást a dologról. E bibliográfiai zavar eloszlátása célja jelen cikkemnek.¹

A *Magyar Emléklapokból* 1850 március elejétől június közepéig 6 füzet jelent meg. A borítékok címe: *Magyar Emléklapok. Történeti és szépvadalmi közlöny az utolsó forradalom korából. Jeles írók közremunklásával szerkeszti Szilágyi Sándor. Pest. 1850. Landerer és Heckenast sajátja.* A 6. füzethez volt mellékelve az egész kötet címlapja: *Magyar Emléklapok 1848. és 49-ből* címmel s a tartalomjegyzék I.—VII. lapja. A 6 füzet 484 lapra terjed. Könyvtáraink példányaiból² hiányzanak a borítékok, a füzetek száma pedig csak a borítékokon van meg, így a végig lapszámozott példányból nem állapítható meg, hogy hol végződnek az egyes füzetek, ezért legyen szabad a magam példányából, mely bekötetlen borítékos füzetekből áll, közölni az egyes füzetek utolsó lapjának számát: I. 72., II. 160., III. 240, IV. 320., V. 400., VI. 484. A borítékok belső oldalán van mindig a füzet tartalma s a következő füzet tartalmának hirdetése. Ez is érdekes, mert innen láthatjuk, hogy mit akart kiadni a szerkesztő s mit nem lehetett kiadni a következő füzetben.

Heckenast a 6. füzet után felmondta a szerződést, ezért Szilágyi Kozma Vazul nyomdájában nyomatta tovább lapját s Geibel Ármin bizományába adta. *Magyar Emléklapok. Új folyam I. füzet.* címen meg is jelent július elején egy 80 oldalas füzet az eddigi kék helyett szürkés-lila borítékban. Egy csomó példányt szétküldtek belőle, de legnagyobb részét lefoglalta a rendőrség s a vállalatot betiltották. Ez a füzet ma már nagy ritkaság, azért tartalmát közlöm: A Rab (Szász Károly), Ne Húzd Cigány (Berecz Károly), Virágaim (Mentovich), Szenttamási György (Jókai), Nyalka Huszár (Arany), Karácson Éjszakáján (Gyulai), Három Huszár (Tompá), Szemere Bertalan (Csengeri Antal), Emléklapra (Arany), Népdal (Zalánczy), Orsova Augusztus Első Napjaiban 1849 (Egy százados a m. fővezéri táborcarból), Damjanics, Egy nő naplójából (Ilma), Philhungara (Szilágyi S.).

Mikor a betiltó rendelet megérkezett, Szilágyi elhatározta, hogy *Magyar Írók Füzetei* címen fogja folytatni vállalatát. Július 13.-án szét is küldte ennek II. füzetét, ígérve, hogy az I. és III. is nemsokára meg fog jelenni. A III. füzet aug. elején, az I. füzet aug. 29-én jelent meg. Ez az I. füzet részben azonos a Magyar Emléklapok Új f. I. füzetével. Ujra megjelentek benne: Karácson Éjszakáján, Huszár Kaland (Három Huszár),

¹ Adataimat Szilágyi Sándornak visszaemlékezéseiből (Pesti Napló 1872: 13., 31., 32., 36., 37., 69., 70., 79., 80., 85., 103., 114. sz. 1873: 40., 61., 68., 76. sz. összegyűjtve: Rajzok a forradalom utáni időkből. 1876. c. munkájában is) s három legnagyobb közkönyvtárunk példányainak a magaméval való összevetéséből merítettem. Az utóbbi atyám, id. Szinnyei József, ajándéka, aki 1850-ben az Emléklapok előfizetője volt.

² A M. N. Múzeumban: P. o. hung. 1435. g., az Egyet. Kvt.-ban Hd. 1589. jelzet alatt.

Szemere Bertalan, Emléklapra, A Vérontás Angyala (Szenttamási György),¹ Népdal. — A cenzura természetesen sok mindent törölt belőlük, pl. Csengeri cikkéből Szemere Bertalannak egy hosszú beszédét, Jókai novellájából többek közt egy egész lapot stb. Érdekes a két füzet összehasonlítása ebből a szempontból is. A IV. füzet szept. 4-én jelent meg. Ezt ismét lefoglalta a rendőrség. Szilágyi már előbb a megmaradt példányokat összefűzette s *Magyar Irók Albuma* címen (VII. és 312. l.) bocsátotta forgalomba, ez tehát nem más, mint a Magyar Irók Füzeteinek (I—IV.) címlapkiadása tartalommal ellátva,² lapszámozása megegyezik a Magyar Irók Füzeteinek lapszámozásával, tehát e helyett használható, csak azt kell tudnunk, hogy az I. füzet a 80., a II. a 160., a III. pedig a 240. lapon végződik.

A csüggedést nem ismerő Szilágyi Sándor a Magyar Irók Füzeteinek betiltása után azonnal hozzáfog új vállalatához, melyet már előbb tervezett. Az eddiginek kimondott célja volt kizárólag a szabadságharcra vonatkozásban álló szépirodalmi és történeti dolgozatokat adni, mert ez érdekelte akkor legjobban a közönséget s eleinte csak így számíthattak nagy kelendősegre (az Emléklapokból Heckenast 1200 példányt nyomtatott). Most már szakítani akart ezzel az iránnyal s egy rendes szépirodalmi és kritikai hetilapot tervezett, mely folytatása legyen az előbbi vállalatnak, de más formában. Szeptember 30-án már szétküldte a próbaszámot ilyen címen: *Pesti Röpivék. Magyar Irók Füzetei a szépirodalom, társasélet és divat köréből*. Olyan formája volt, mint a negyvenes évek divatlapjainak s divatképeket is adott. A főcikkeken kívül Caleidoscop főcím alatt Társaséleti szemle, Irodalmi élet, Nemzeti színház, Mozaik, Divat c. rovatai voltak. A borítékokon voltak a tartalmak s a vidéki tudósítások. A füzetek sorszáma s megjelenési dátuma itt már bent a füzet első lapján is jelezve van. A próbaszámot követte okt. 6-án az 1. szám. Főcikkei ugyanazok, mint a próbaszáméi, csak tömöttebben nyomva (a próbaszámban 24, az 1. számban 22 lapot tesznek), a Caleidoscop egy része is ugyanaz, de jó nagy része egészen új, a boríték tartalma szintén, tehát a két szám nem azonos.³ A dec. 1-én megjelent 9. szám után betiltották a

¹ Jókai ezt később a középamerikai szabadságharc korában játszó elbeszéléssé változtatta. Így lett Szenttamási Györgyből Leon d'Acapulco stb. Így van meg munkáinak nemzeti díszkiadásában is.

² Megvan a N. Múzeum könyvtárában. P. o. hung. 1435 h. jelzet alatt két példányban, az Egy. Kvtárban Hd. 1191., az Akad. Kvtárban M. Irod. O. 803 jelzet alatt. A Múzeum egyik példányába bele van kötve a M. I. Füzeteinek négy borítéka is. A másodpéldány 1—80. lapja pedig azonos a M. Eml. Uj f. I. füzetével, melyet véletlenül kötöttek bele a M. I. Füz. I. füzete helyett. Innen a két példány eltérése.

³ A N. Múzeum példányában (Hung. I. 634) az 1. szám nincs meg. Ez a kötésnél azért nem tűnik fel, mert a próbaszám is 32, az 1. sz. is 32 oldal s így a 2. sz. a 33. lappal folytatódik. Az Egyetemi Kvt. példánya teljes (a hirlaposztályban), csak a próbaszám borítéka hiányzik.

lapot, de Szilágyi *Pesti Ivek* eimen még kiadta a 10. számot dec. 8-án, mikor aztán végkép betiltották vállalatát. A Pesti Röpivek-ből tehát egy próbaszám s 10 rendes szám jelent meg, a legutolsó Pesti Ivek címen.

Ez a rövid története Szilágyi vállalatának, mely irodalomtörténeti szempontból igen jelentős. Hasábjain ott látjuk az A. jegy alatt Arany kilenc költeményét, köztük a Katalint, Vojtina Gáspár Leveleit, az Őszszelt s az Asszonánacról írt tanulmányának első felét; Tompa (T.) 11 verse közt A Gólyához címűt, Gyulai (Gy.) 14 verse közt a Hadnagy Uram-at, továbbá Három Beteg c. ma már alig ismert elbeszélését, Társaséletünk c. cikksorozatát s több bírálatát, pl. a Hölgyfutár poétáiról szólót. Ezeket nyilas jegy alatt írta.

Jókai (Sajó, Kis Endymion) legszorgalmasabb dolgozó társa volt Szilágyinak: 15 kisebb-nagyobb elbeszélő műve jelent meg itt, köztük a Madarász Lászlóról írt Gyémántos Minister. Szász Károlytól (SZ. K., Vándor) 14 költeményt találunk, ezek közt a Görgey Artur címűt, melyben szembeszáll a Görgeyt árulónak tartó akkori közvéleménnyel. Bérczi Károly (Orion) hét költeményt s egy novellát írt bele. Dolgozótársai voltak még Mentovich, Zalár, Vachott Sándor (Keled), Dózsa Dániel (Anda), Kopasz László (Fekete Mihály), Lauka, Obernyik, Garay, Pákh Albert (Kaján Ábel), Vas Gereben, Jósika, Vajda János, Bernáth Gazsi, Tóth Endre, Tóth Kálmán, Lévy József (Bátor Miklós), Csengeri (Cs. A.), Kövály (K—y), Szilágyi Sándor (Karádfy), Ráthkai György (Ráth György), Madarassy Klotild (M. K.—t.—a.) s mások. Még Vörösmartytól is jelent meg benne egy kis vers (Dr. H. albumába) s Potfitől (Az év végén. 1848.). Itt jelent meg Pákh Albert «Hunyadi János Johannes Edler von Hunyad» c. híres szatirája, melynek kezdő és végső sorai Hunyadiról szólnak, de maga az egész az abszolutizmus kifigurázása. A cenzor, ki csak az elejét és végét nézte meg a látszólag «gutgesinnt» közleménynek, nem vette észre a veszedelmes tréfát. A Pesti Röpivek Társaséleti szemléjét többnyire Bulyovszky Gyula írta, az irodalmi rovatot Gyulai (nyilas jegy alatt), a nemzeti színházi kritikákat Gyulai, Obernyik s Szilágyi (rák jegy alatt).

E vállalat irodalomtörténeti jelentőségének részletes fejtegetése nem tartozik e kis ismertetés keretébe, csak azt óhajtom nyomatékosan kiemelni, hogy értékes úgy is, mint az abszolutisztikus kor történetének egy jellemző és érdekes fejezete: a magyar irodalom első nagyobb küzdelme a zsarnoksággal. Ezeknek a megfakult borítékos füzeteknek elsárgult lapjai igen sokat regélnek nekünk erről a küzdelemről, melynek hátterét Szilágyi fönt említett visszaemlékezéseiben örökítette meg. Aki e füzeteket lapozza, ne mulassza el ezeket is elolvasni, mert nemcsak igen sok beces korrajzi adatot talál benne, hanem egy érdekes történetet is: a cenzura zátonyai közt evező, a rendőrség Scylláját s a haditörvényszék Charybdisét kerülgető szerkesztő regényét az abszolutizmus korából.

SZINNYEI FERENC.

Magyar vonatkozások Marlowe drámáiban.

Shakespeare kortársai élénk figyelemmel kísérték a törökök előrenyomulását. Mint az egész keresztény nyugaton, mindenki tudta Angliában is, hogy az új világhatalom ijesztő terjeszkedését egyedül a magyar fegyverek akadályozhatják meg. Természetes tehát, hogy az Erzsébet-korabeli gazdag drámairodalomban gyakran találkozhatni magyar vonatkozásokkal.

Marlowe, Shakespeare tehetséges kortársa, kinek színműveit a nagy drámaíró igen jól ismerte, szintén sokat hallott Magyarországról, sőt *Tamburlaine the Great* (1586.) című drámájának néhány jelenetében — epizód gyanánt — feldolgozta történetünk egyik gyászos eseményét: a várnai katasztrófát.

A színmű második részében, annak első és második felvonásában fellép Zsigmond, Magyarország királya. (Sigismund, King of Hungary.) Zsigmond nagy sereggel megy az Alduna vidékére, találkozik Orcanessel, Natolia királyával s kardot nyújt neki: ha Orcanes békét akar, ám kövesse a római szokást, dugja a kardot vissza hüvelyébe. Orcanes nem akar háborút, mert nagy Tamburlaine a törököket megtámadta és teljes elpusztítással fenyegeti; ezért kapva kap az alkalmon, hogy a magyar királlyal békét kössön. Előbb ugyan szemére hányja Zsigmondnak, hogy egyáltalában még beszél is harcról. Hát elfelejtette-e azt az időt, kérdi, amikor ő Bécs városát szorongatta és amikor Zsigmondnak, akkor még mint «palatinusnak», a cseh királynak és az osztrák hercegnek követi térdenállva kértek tőle fegyverszünetet? Lehetett-e mindazt elfelejtenie?

A kellemetlen emlékeztető után fegyverszünetet, sőt szerződést kötnek. A török Zsigmondot segíteni fogja minden ellensége ellen, a magyar király viszont megfogadja, hogy Orcanes ellen soha nem vonja ki kardját. Ezt a szerződést mindketten ünnepélyes esküvel pecsételik meg.

A béke nem tart sokáig. Zsigmond királyt hívei, nevezetesen Frigyes, Buda lordja és Baldwin, Csehország lordja egyre biztatják, támadja meg a törököt, mert az alkalom sohasem volt olyan kedvező, mint épen most. A király habozik, de végre enged. A törököt megtámadja, de csúf vereséget szenved, sőt maga is megsebesül. «A keresztény sereg széjjelfutott — kiált fel Zsigmond — és Isten bosszút dörgött a magasból, átkozott és rút eszközezem miatt, . . . bűnhődésemnek hadd vessen végét a gyors halál. Bűnös halálomból pedig fakasszon örök kegyelmed új életet.» (II. 3.) Ezek utolsó szavai. Sebeibe belehal.

E vázlatból is kitűnik, hogy Marlowe, bár Zsigmondot szerepelteti, I. Ulászló katasztrófáját örökítette meg drámájában. Varna nevét jól ismeri. Midőn Frederick, a budai lord, Zsigmondot esküjének megszegésére akarja ösztökélni, eképen idézi fel a közelmúlt képeit: «Felséged, tudom, jól emlékezik még arra, micsoda kegyetlenséggel pusztították nemrég keresztény véreinket ezek a pogány törökök Zula városa és a Duna között, miként koncolták fel táborunkat Varna és Bulgaria közepén át (haladva) egészen Róma városának faláig.» (II. fv. 1. jel.)

•Your Majesty remembers, I am sure,
 What cruel slaughter of our Christian bloods
 These heathenish Turks and Pagans lately made,
 Betwixt the city Zula and Danubius,
 How through the midst of *Varna* and Bulgaria,
 And almost to the very wall of Rome,
 They have, not long since, massacred our camp. —

Íme, a tévedések mellett is van bizonyos kapocs a hitszegés és a várnai ütközet között!

Hogy Marlowe I. Ulászló nevét a sokkal ismertebb Zsigmond király nevével cseréli föl, annak magyarázata igen egyszerű. Zsigmond kortársa volt Tamburlainének, a történelem nagy Timurjának, (Timur i Leng, 1336—1404.) kortársa volt Bajazetnek is, kinek pedig a dráma első részében jutott nagy szerep. Mint német-római császárnak neve mindenütt ismeretes volt. Emléke Angliában is soká éltetett még; hiszen négy hónapnál hosszabb időt töltött Londonban. (1416 április—augusztus.) Így esett meg, hogy Marlowe színművében ő, nem pedig az ismeretlenebb Ulászló az esküszegő, aki a pogány töröknek adott szavát nem tartja meg.

Marlowe drámájának közvetlen forrását nem ismerjük. Bárhonnan merítette is történelmi színműve tárgyát, alig hihető, hogy már forrásában is Zsigmond nevéhez fűződnek a hitszegés.

Marlowe az esküszegés históriáját bizonyára maga szötte színművébe. Ez teljesen rávallana költői és emberi egyéniségére. Ízig-vérig reneszánsz-író volt, aki, Taine szava szerint, mindenütt keresi az alkalmat, hogy atheizmusát hirdesse. Egy keresztény királynak meg nem tartott esküje, a király bűnhődése hogyan bilincselte volna le a végtelékig szkeptikus költő figyelmét.

Hiszen az esküszegés és annak fátumszerű megbüntetése olyan hatásos költői és drámai motívum, hogy ezt annak a forrongó szellemű, türelmetlen «hitetlennek» fel kellett használnia. És csak természetes, hogy a világtörténelemnek ezt a nevezetes epizódját legjobban abban a drámájában dolgozhatta fel, amelyben törökök ellen harcoló magyar királyt szerepeltet: a *Tamburlaine the Great*-ben.

Marlowe vallási kételye, teljes hitelensége többi drámáiban szintén megszólal. Mennyit tépelődött a féktelen szenvedélyű atheista a keresztény morálon és az erkölcsi világrenden! Milyen gyakran sujt azokra drámáiban! Hívő és hitetlen milyen sokszor kerül egymással szembe! Hányszor halljuk a legféktelenebb kifakadásokat a keresztény egyház és keresztény erkölcs ellen! «Nem látom a keresztény hitnek semmiféle gyümölcsét, csak rosszakaratot, csalfaságot és mérhetetlen gőgöt, ami, — azt hiszem — mégsem illenék vallásukhoz . . .» (I. 2.), vagy tovább: «nem bűn a keresztényt megcsalni, mert ők maguk ismerik el elvül, hogy az eretnekekkel szemben nem kell hűnek lenni . . .» (II. 2.), ezeket mondja a gyűlölködő Barabas a *Jew of Malta* című drámában.

Orcanes szinte ugyanazt a gondolatot fejezi ki, mikor Zsigmond

hütlenségén dühöng: «Ha van Krisztus, amint a keresztények mondják, de tetteikben megtagadják a Krisztust.» (II. 2.)

If there be a Christ, as Christians say,
But in their deeds deny him for a Christ.

Valóban, minden, amit Marlowe hányatott életéről tudunk, azonkívül műveinek szelleme és hangja is csak meg fog erősíteni abban a véleményünkben, hogy a várnai katasztrófát ő maga szötte bele színművébe. A szenvedélyes hangú istentagadó felfogása, kételye hatásos kifejezést nyert abban a drámai epizódban, melynek külső kerete a magyar történelem egy gyászos emlékű eseménye.

FEST SÁNDOR.

Hol írta Arany János a Családi Kört?

Kétségtelenül Nagyszalontán! Nagykőrösön semmi esetre sem, amint azt Tolnai Vilmos alaposan kinyomozta a Losonczy Phœnix adatai segítségével. Tolnainak azonban az az érvelése, hogy a nagykőrösi gimnázium udvarán «feketén bólingató eperfa lombja» 1851 nov. elején, amikor Aranyék Kőrösre érkeztek, már lehullott, tehát nem is éleszthette fel a költőben ezt a kedves reálitást, elesik magától, ha tudjuk, hogy Aranyék egész 1855 Szent-György napjáig nem itt az iskola udvarán laktak, hanem egy kővel erősen bekerített, várszerű épületben, s mikor ennek a teteje beomlott, Beretvás Gusztáv birtokos önkényt felajánlotta úri lakásában. (*Benkó Imre: Arany János tanársága Nagykőrösön.* 1897.) Tehát a Családi Körben bólingató eperfa eredetije nem azért nem a kőrösi iskola udvarán álló, mert novemberben már elhullatta a lombját, ami természetes is, hanem azért, mert a költő lakása nem is itt volt 1855-ig. Azonban ezt az eperfát még sem lehet egészen a mondák világába utalni s méltán tartja nálunk a kőrösi hagyomány a költő fájának, ha nem is a Családi Körhöz való kapcsolatánál fogva, hanem mert annyi és annyi szavahihető tanítvány s tisztelő tanúskodik amellet, hogy megvolt már az Aranyék idejében. Koronáját, az igaz, nagyon megtépázta hatvan esztendő vihara, de ágai már akkor is ott bólingattak, mikor Arany a kőrösi iskola udvarán üldögélt.

HUSZÁR GYÖRGY.

IRODALOM.

Szigetvári Iván: A komikum elmélete. A M. Tud. Akadémiától Gorove-díjjal jutalmazott pályamunka. Budapest, 1911. 8. r. IV+432 l. A M. T. Akadémia kiadása. Hornyánszky-nyomda.

Ez a négyszáz s egynehány oldalra kiterjedő monográfia hasonló művekben gazdagnak nem mondható esztetikai irodalmunknak örvendetes gyarapodása s érdekes kísérlet a komikumnak, ennek a sokarcú, ezer alakot öltő Proteusnak (Jean Paul nevezte így), tudományos meghatározására.

Terjedelmes történeti bevezető része a komikum-elméletek fejlődését vázolja nemzetek szerint, időrendi egymásutánban. Az újak közül sorra kerülnek a franciák, németek, angolok, végül a magyar elméletírók. (Kár, hogy az olaszok teljesen kimaradtak.) Ez a rész itt-ott jelentéktelent is felölel, általában azonban komoly előtanulmányokról, nagy olvasottságról s hozzákészülésről tanúskodik, emellett magában is tanulságos. Hiba volna azt mondani: «Mire jó ez a sok szó és folytonos hadakozás mások meghatározásai ellen? Halljuk a tiedet s ha ez jó, úgyis megdől a többi.» A komikus jelenségek végtelen gazdagságát egy meghatározás keretébe szorítani, mint szerző is vallja, nem éppen könnyű dolog s a történeti rajz, mely ezt a nehézséget annyi kudarc bemutatásával szemlélteti, egyszerűs mind a problémának a legkülönbözőbb oldalokról és szempontokból történt kifejtésére is példát mutat és adalékokat nyújt.

A történeti részben Szigetvári álláspontjával és módszerével is megismerkedünk. Mindennél jobban gyűlöli «az elvont tárgyalást, mely nem a tényekből induktíve vonja le az elméletet, hanem önmagától akarja kikösködni.» Helyes. A jelenlegi esztetikai vizsgálódás nagyjában ezt az utat követi. Azt látom azonban, hogy szerző nem eléggé méltányos az övétől eltérő módszert alkalmazók irányában. Az összefüggésből kiszakított komikum-meghatározásoknál hamar készen van elvető ítéletével s nem törekszik arra, hogy az előtte érthetetlennek feltűnőt a mű behatóbb tanulmányozása útján, (metafizikai elméleteknél a rendszer megismerése árán) megértse és megértesse. Ítéletei is néhol polemikus élességűek, nyersék és kiméletlenek. (Ostoba fejtegetés 19. l., örültség, silányság 136. l. stb.) Th. Lippstre, az újabb lélektani esztetika e kiváló művelőjére különösen haragszik. Nézeteinek ismertetése közben azt mondja róla: «Alig tudunk

képzelné bárgyúbb magyarázatot, mint ez.» A következő példák valóban bárgyúknak mondhatók, csak hogy ezek nem a német pszichologus példái. Szerző találta ki őket, hogy Lippsnek egy előző magyarázatban használt szavait kigúnyolja s tanát általánosítva ad absurdum vigye. Szerzőnk szerint «mindez szépen következik a Lipps elméletéből». A megvádolt neves író, ha tudomást nyerhetne róla, bizonyára elképedve tiltakoznék fejtegetésének ilyen «következményei» ellen. Nem akarom szerző állításait cáfolni, Lipps megvédelmezését is fölöslegesnek tartom, csak annyit kell kijelentennem, hogy ilyen könnyed felületességgel valaki fölött pálcát törni nem szabad. Szerencsére az efajta helyek ritkák.

«A komikum fajai» című II. rész a komikus jelenségek osztályozását és elemző fejtegetését foglalja magában. Szerző itt elemében van, csoportosít, klasszifikál, leírja az egyes válfajokat és összefüggést keres közöttük. Kétségtelenül helyes és elismerésre méltó törekvés, melynél az elaprózást sem tekinthetjük bajnak, mert ez is arra szolgál, hogy a jelenség-csoportokat jellemzeties sajátágaikban állítsa elének. Azt olvassuk egy helyen, hogy ha műve nem is lehet teljes, de fontos részek bizonyára nem hiányzanak belőle. Ezt szívesen elismerjük. Kellő áttekintést is nyerünk az anyagról. Szigetvári a tényeket bizonyos alapformákra vezeti vissza. Megvallja, hogy a komikum egész birodalmát egy elv alá foglalnia nem sikerült. Ezen nem csodálkozunk. Az empirikus vizsgálódásnál anúgy is természetes, hogy a közéről néző szem először is a jelenségek végtelen különbözőségén akad meg s a rejtettebb közös elvet nehezebben veszi észre. A komikum rendkívül bonyolult formáinál még kevésbé ütközünk meg rajta és ha nem is tesszük magunkévá szerző «meggyőződését», hogy egységes meghatározást nem lehet alkotnunk, megvalljuk, hogy ilyet alkotni eddig másnak sem sikerült. Csak helyesolni lehet, hogy szerző azt, ami magától nem kínálkozott, nem erőltette. Szigetvári azt látja, hogy példáinak jó része Aristoteles tanát (hiba-elmélet) igazolta, egy második csoportban az elmésség játszik fontosabb szerepet (elmésség hibával), a harmadikban az ellentét egy fajtája tűnik fel jellemzeties sajátóság gyanánt (contrast-elmélet). Mindezeket számos alosztályban, példákon mutatja be. E fejtegetéseket itt nem követhetjük, csak annyit említünk meg, hogy a helyes és egyúttal (más szempontból) helytelen állítást, mely a contrast alapfeltétele, nem sikerült mindenütt elég világosan kimutatnia.

A komikum külső, tárgyi, formai feltételeinek ilyen megállapítása után a III. rész a lélektani magyarázat terére lép. A komikum érzelmét illetőleg Szigetvári a vegyes érzelmeket (Lust—Unlust) alapul vevő elméletekkel szemben a komikum tiszta gyönyört keltő hatását hangsúlyozza. Nem vitatkozik és cáfol, inkább csak a nevető arcának az édes íznel is előforduló kifejezését hozza fel és személyes tapasztalását állítja oda döntő bizonyíték gyanánt. Erősnek vélt álláspontját azonban maga gyöngíti meg, midőn a kárörömmek bizonyos körön belül elismeri a jelentőségét. Itt bizony szerzőnk a probléma mélységét nem érezte meg. Ép ilyen könnyedén, néhány idézet alapján foglal állást abban az újabb sokat vitatott kérdésben, hogy vajjon a komikum az esztetika körébe tartozik-e.

Ellenben sikerültnek mondhatjuk ezeket a fejezeteket: Mi okozza a komikum érzelmét? Mi árt a komikumnak? Mi kedves a komikumnak?

Szigetvári a humort nem tárgyalja. Teljes joggal hagyhatta el, ha nem ide tartozónak érezte. Mások is így jártak el. Nem ilyen egyszerű a helyzet a gúny kérdésében. «A komikumhoz nem tartozó fogalmak» fejezetében nem említi, tehát nem zárta ki, tárgyalásaiban is érinti néha, de a komikumtól elütő érzelmi jellegének kellő kidomborítását, ami kívánatos lett volna, nem nyújtja. A gúny nem (vagy nem mindig), az az ártalmatlan, gyönyörködtető játék, aminek a komikumot tekinteni szoktuk, hanem sokszor éles, támadó fegyver, mely a húsbá vág, komoly, életbevágó érdekek körül folyó harc félelmetes hadakozó eszköze, gyűlölségből, ellenséges érzülethől fakad és rontó szándékú. Ezt Szigetvári említi ugyan, (401., 404. l.), de behatóbb tárgyalásban nem részesíti. Pedig megérdemelte volna, ha egyébről nem, azért, hogy a komikum köréből kirekessze. A humor meleg, meghatott mosolya nem a tiszta komikumé, de a gúny csípős, keserű, kegyetlen nevetése sem.

Mindent összefoglalva Szigetvári művének megvan a maga értéke. Gazdag, rendezett példatárt foglal magába, melynek bő anyaga erősen próbára teszi és sokszor szét is feszíti az elméletírók által felállított szűkös meghatározásokat. Széles, történeti alapon tájékoztat az elmélekedés főbb irányairól s a komikum bonyolult problémájának minden oldalát érinti. Sokban felvilágosít és gondolatokat ébreszt.

JÁNOSI BÉLA.

Gyulai Pál: Birálatok. (1861—1903). Budapest, 1911. S. r. VIII+434 l. Kiadja a M. Tud. Akadémia.

Az Akadémia kegyeletes kötelességet teljesített, mikor összegyűjtötte s közkinccsé tette Gyulai Pál terjedelmesebb kritikai dolgozatai után rövidebb birálatait is. A kötet 39, hosszabb-rövidebb birálatot tartalmaz időbeli sorrendben. Összeválogatásuk gondos, lelkiismeretes, de nem lett volna veszteség egy pár olyan dolgozat elhagyása, melyekben szinte inkább csak a harc kedvéért, mint az ügy érdekében küzd Gyulai s tiszta, átható tekintete mögött valamelyes kötekedés is felcsillan. Viszont kár volt kihagyni Brassaival vivott híres nyelvészeti polemiját, melyet maga Gyulai is nagyon szeretett. Negyvenkét évi időköz választja el az első és utolsó birálatot egymástól, de e hosszú időköz egész terjedelmében ugyanannak a szellemnek ösztönző, parancsoló sugallatát érezzük szavaiban; az ügy szeretetének ugyanaz a heve, a bátor szókimondásnak ugyanaz a férfias energiája s a dialektikának ugyanaz a félelmes ereje és kedve harcol előttünk, csak élete vége felé látjuk Gyulai nemes, ízlést követelő lelkének bizonyos elkedvetlenedését irodalmi viszonyainktól.

Míg az előbbi kötet Gyulainak már a köztudatban élő állásfoglalásait tartalmazta, főként Petőfi érdekében, addig ez a kötet egy részében újabb íróinkról mondott birálatait közli, melyek igen rációfálnak a nyegleségnek arra a gyakran hangoztatott vádjára, hogy Gyulai ellenséges szemmel, elfogultan nézte irodalmunknak minden újabb jelenségét. Másrészt ez a

kötet tartalmazza azokat a bírálatait is, melyekben leghatározottabban jelentkezik szubjektívizmusa s amelyek a legtöbb gyűlöletet hívták harcba ellene (főként a Jókait és Kossuthot támadók).

Teljesen fölösleges törekvés lenne e dolgozatok alapján a kritikus Gyulai Pál képének rajzolatása, vezető elveinek fejtegetése, mikor koszorúját a legavatottabb kezek fonják hűséges gondokkal s munkájuk éber emlékezetben tartja Gyulai munkásságának egész körét és alakjának plasztikus képét állítja elének működése minden irányát illetőleg. A kötet tartalmának részletes ismertetése helyett elég itt egypár általánosabb érdekű dolgot kiemelni. Mindenekelőtt igen szerencsés gondolat volt az Akadémiai Almanachban elrejtett Arany-életrajznak s a Vörösmarty születésének százados fordulóján elmondott emlékbeszédnek felvétele a kötetbe. Gyulai, főként pályája elején, szívesen ki-kitért bírátaiban irodalmunk történetének a tárgyalt jelenséghez kapcsolható kérdései fejtegetésére is. Ezek a fejtegetések legtöbbször igen értékesek. Így pl. egy angol humoros regény átdolgozását (Kukliné prédikációi) ismertetve, kitér a magyar humoros irodalom fejtegetésére, Arany László népmese-gyűjteményének bírálatában az addigi magyar gyűjtési mozgalmak történeti ismertetését nyújtja, Jókai Eppur Si Muovejáról szólva, gondos képet fest a magyar irodalom felújulásának koráról s igen határozottan jelöli meg azt az okot, hogy miért nem illeszkedik be Jókai hőse ebbe a korba. Ránk nézve kuriózus érdekessége is van annak a cikkének (Új magyar irodalomtörténet), mely Jámor Pál könyvét ismertetve, arról nyújt képet, hogy hogyan mertek nálunk még ötven esztendővel ezelőtt irodalomtörténetet írni s egyszersmind föl-emelő bizonyosságát nyerhetjük belőle, hogy mennyit haladt tudományosságunk ez idő alatt képzettségben és lelkiismeretességben egyaránt. Ebben a haladásban kétségtelenül Gyulaié a legnagyobb érdem.

A kötet egybeállítására, a meglehetősen sok sajtóhiba leszámításával, gondos. Az Akadémia igaz, nagy hálaára kötelezte Gyulainak minden tisztelőjét azzal, hogy lehetővé tette ez egyaránt értékes és érdekes kötet megjelenését.

KÉKI LAJOS.

A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. Új folyam. Negyvenötödik kötet, 1910—1911. Budapest, 1911. 8. r. 263. l. Franklin-nyomda.

Ez a becses évkönyv az ünnepi beszédeknek (*Beöthy Zsolt, Alexander Bernát*), irodalomtörténeti tanulmányoknak és megemlékezéseknek (*Sebestyén Gyula, Szávay Gyula, Riedl Frigyes, Nagy Zsigmond, Erődi Béla, Kont Ignác*), műfordításoknak (*Bán Aladár, Thaly Loránt*), novelláknak és költeményeknek (*Gárdonyi Géza, Jakab Ödön, Kozma Andor, Szávay Gyula, Hegedüs István, Bárd Miklós*) tekintélyes sorozatát nyújtja. A közlemények jelentékeny hányadával ugyan már előzőleg másutt is találkoztunk (így pl. *Riedl Frigyes*: Korhatások Petőfi költészetében; *Alexander Bernát*: Az Ember Tragédiája), de jó részük most jelenik meg először nyomtatásban.

Beöthy Zsoltnak négy beszéde foglal helyet e kötetben: 1911 február

5-én tartott elnöki megnyitója, melyben az 1861. év irodalmi életét elemezte; üdvözlete, melyet az országos Mikszáth-jubileumon az ünnepelt regényíróhoz intézett; gyászbeszéde, mellyel Mikszáthot a M. T. Akadémia előcsarnokában elbűcsűztatta; s Arany János nagykőrösi szobra előtt tartott megemlékezése.

Vargha Gyula titkári jelentésének bevezetése szelídhangú állásfoglalás a nyugatos írok törekvéseivel szemben; a «nemzeti hagyományok» szembe-szögezése az «ártó erők» ellen. Hogy a Kisfaludy-Társaság, mely a múlt hagyományainak tiszteletén épül s a nemzeti sajtóságok megőrzésében látja egyik feladatát, sohasem zárkózott el a nyugati kulturhatásoktól, erre bizonyosággal hozza fel Vargha Gyula a Shakespeare-bizottság eredményeit. A bizottság az angol és német Shakespeare-társaságok működésével egyenértékű munkásságot fejt ki s tevékenységét a külföldön is megbecsülik.

Szávay Gyula meleghangú, rövid megemlékezést közöl Szüry Dénes rendes tagról, kinek helyére került. Keveset írhatott előde munkásságáról, mert maga Szüry Dénes is keveset írt. Szávay megemlékezése inkább költői ábrándozgatás. Egy-két életadat, néhány sor írói méltatás novellisztikus keretben.

Sebestyén Gyula Katona Lajosról emlékezik meg. Katona nem volt a Kisfaludy-Társaság rendes tagja, de sokat dolgozott a Társaságnak s tevékeny részt vett a Magyar Népköltési Gyűjtemény szerkesztésében. Össze-gyűjtött dolgozatait is a Kisfaludy-Társaság fogja kiadni. Sebestyén nagy szerettel, emellett szigorú tárgyilagossággal ír Katonáról, de azt az állítást, hogy «az összehasonlító irodalomtörténet és folklóre terén nálunk mindenki Katona Lajos tanítványa volt» talán mégsem lehet egészen elfogadni.

Cassone olasz költőről, Petőfi fordítójáról *Erődi Béla*; Casanove francia tanárról, a Bánk Bán és Az Ember Tragédiája átültetőjéről *Kont Ignác* írt nekrológot. Cassone is, Casanove is lelkes szeretettel fordult a magyar irodalomhoz s mindkettő sokat tett arra nézve, hogy az olaszok, illetőleg a franciák megismerjék irodalmunk nagy alkotásait.

Nagyon gondos munka *Angyal Dávid* bíráló jelentése a Vigyázó-féle történelmi novellapályázat pályamunkáiról. Egyik kézirat sem nyerte el a díjat, de a pályázók megnyugvással láthatják, milyen lelkiismeretes munkát végzett a bíráló. Nemcsak ők, mások is sokat tanulhatnak e jelentésből — kritikusok és pályázók egyaránt.

A tagajánlások készítői néhány rövid mondatban becses irodalomtörténeti értékelését adták jelöltjeik költészetének. Molnár Ferencet *Ábrányi Emil* ajánlotta, Zempléni Árpádot *Vargha Gyula* és *Sebestyén Gyula*. A Társaság tudvalevőleg, miután Ábrányi Emil visszavonta ajánlását, Zempléni Árpádot választotta meg az üresedésben levő írói helyre.

A körültekintően szerkesztett kötetet a Kisfaludy-Társaság eddigi összes kiadványainak címjegyzéke zárja be. (1831—1910.) Mennyi becses munka, hány nagynevű szerző! Ha egyebet nem tett volna a Társaság e munkák kiadásánál, akkor is megérdemelné a nemzet háláját. Pedig tett

egyebet is, nagyon sokat. Személyi ügyekben, ami kikerülhetetlen, többször tévedhetett, de a magyar kultúrával szemben vállalt kötelezettségét minden időben kifogástalanul, sőt erején felül teljesítette.

—y. —ó.

Császár Károly: Medgyesi Pál élete és működése. Irodalomtörténeti tanulmány. Budapest, 1911. 8. r. 121 l. Franklin-nyomda.

E tanulmány szerzője igyekezett gondosan összeszedni a Medgyesi Pál életére és működésére vonatkozó adatokat s nagy szorgalommal gyűjtött anyagát iparkodott jó módszerrel, könnyed előadásban, rendszeres egészre földolgozni. Az is megállapítható, hogy a szükséges kortörténeti ismeretek megszerzéséhez buzgón olvasgatott. De még többet kellett volna tanulnia. Dolgozatában több olyan tévedés van, melyeket nem lehet hallgatással mellőzni. Különösen feltűnik, hogy a protestáns főiskoláknak sem önkormányzatával, sem az iskolai hivatalok elnevezésével és munkakörével nincs tisztában.

Azt mondja Medgyesiről, mint debreceni deákról, hogy «a tanulás mellett magának is tanítania kellett, mert nemsokára, hogy ide belépett, neki is sorban vállalnia kellett a kollegiumi tisztségeket» (9. l.). Szerző — tévesen! — azt hiszi, hogy Medgyesi rendes tanuló korában viselte a tisztségeket, s hogy minden deák, minden iskolai tisztséget viselt; holott az iskolai tisztségekre, hivatalokra a rendes tanfolyamot már bevégzett legjelesebb, legkiválóbb tógátus (papi pályára készülő) deákokat választották meg. Ez nagy megtiszteltetés és kitüntetés volt reájok nézve. A seniorság pl. a legmagasabb kitüntetés volt, amiben egy deák részesülhetett. «Első hivatala — folytatja szerző — a *köztanítóság* volt (collaborator); tanítani a kis diákokat és segédkezni a rendes tanároknak.» Ebben is téved, mert a collaboratorok nem köztanítók (ezeket *publicus praeceptorok*nak nevezték), hanem segédtanítók, kiknek tiszte az volt, hogy segédkezzenek a rectoroknak a *felsőbb tanulók* tanításánál. (Lásd *Géresi Kálmán: A debreczeni ref. főgimnázium értesítője*. 1894—95. 149. lap.) — Az is téves felfogás, hogy a debreczeni főiskolai «önkormányzásnak vezetése teljesen az ifjúság kezében volt» (9. l.), mert ha a cœtus maga rendelkezett is a maga vagyona fölött, de az iskolai jótéteményeket kiosztó gyűléseken az ifjúság hivatalnokai mellett a tanárok, a városi tanács tagjai, sőt néha a debreczeni lelkészek is befolyást gyakoroltak. (*Géresi: u. ott.* 13. l.) A tanítás rendjét sem maga az ifjúság állapította meg. — A *contrascriba* nem *iskolai jegyző* (9. l.), hanem *ellenőr*, a senior tisztvárosa és mindenben segéde, aki a debreczeni főiskolai törvények szerint nem volt az elsőfokú iskolaszék jegyzője. E tiszteet Debreczenben a *senior (Molnár Aladár: A közoktatás tört.* 493. l.) teljesítette (Patakon a *contrascriba*). — A 21. lap 3. jegyzetében *Csanaki* keresztnévét hibásan írja *Mátyás*nak, mert *Matthaeus = Máté*. — Lorántfy Zsuzsánna nem írt könyvet, mert a *Mózes és a próféták* c. nyomtatvány prófétái, jézusi és apostoli mondások *anthologidja*. «Egy szó, egy betű nincs benne, mit maga a fejedelemasszony írt

volna». (*Szülgyi: Lorántfy Zs. 24. lap.* — A 88. lapon azonban már a helyesebb szerkesztette kifejezést használja.)

Nagybányai rövid szereplésének tárgyalásakor (75. l.) meg kellett volna említeni, hogy Sikó János Utrechtben 1651 június 14.-én, Németi István pedig ugyanott 1651 július 14.-én tartott értekezését Medgyesinek is ajánlja (*R. M. K. III. 1789. 1787.*), mert ezek adatok nagybányai időzésére. (A többi neki ajánlott dissertatiók datumait is fel kellett volna használni.) A Nagybányáról való eltávozás idejét jelző *1650 vége felé* kifejezés helyett azt kellett volna írni, hogy: *1651 okt. 13-án már Nánásy István a M. utódja (Thurzó Ferenc: A nagybányai ref. főiskola története. 132. lap.)*, amiből bizonyos, hogy okt. 13-ika előtt elhagyta Nagybányát.

«Helyettesítette a sárospataki papokat s egy ideig maga is rendes lelkész volt.» (77. l.) Tévedés! Medgyesinek sárospataki templomi szereplései nem helyettesítések, hanem teljesen önálló szereplések voltak. A Perényi Gábor (mh. 1567) által épített várbeli templom a Rákócziak idejében is udvari templom volt. De ez volt az egyházközségi is. Ide jártak a tanárok, tanulók s az egyházközség többi tagjai is. Az udvari papnak az udvari templomban való szerepléshez teljes joga volt. Medgyesi a pataki egyházközségnek *nem* volt rendes lelkésze. Igaz ugyan, hogy Ember-Lampe (597. l.) említi Medgyesit a pataki egyház papjai között, de az 1655. jan. 8-iki egyházlátogatás alkalmával a presbyterium «protestált» a visitatio előtt, kijelentvén, hogy «Medgyesi Pál Uramat nem ismerik rendes hivatalos Lelki Pásztoroknak». (Sárospataki Könyvtári Kézirattár. 42. sz. 51. l.) Szombathi János ezt írja róla: «Non erat Medgyesi Minister seu Pastor Ecclesiae S. Patakinae ordinarius, at fuit omnino quam maxime *extra-ordinarius*». (42. sz. 54. l.) E minőségbeli működését Szombathi 1649—1660-ra teszi. A zempléni tractus visitationalis jegyzőkönyveiben (megvannak a sárospataki könyvtárban) Medgyesi neve a pataki lelkészek között egyszer sem fordul elő. Ez is amellettszól, hogy soha sem volt ő a pataki egyházközség rendes lelkésze.

Ott, ahol az I. Rákóczi György (65. l.) s a III. Rákóczi Zsigmond koporsója (és nem *sírja*) felett (78. l.) tartott gyászbeszédéről van szó, jegyzetben meg kellett volna említeni, hogy mikor és hol jelentek meg azok. E beszédek, mint kortörténeti források, bővebb méltatást érdemeltek volna. — Comenius nem egyedül Rákóczi Zsigmond nyerte meg a pataki iskolának (78. l.), mert tudott dolog, hogy édesanyja: Lorántfy Zsuzsánna háromszor írt ez ügyben Comeniusnak. (*Dezső Lajos: Comenius. 37. l.*) — A pataki collegiumi curátori tisztségről szóló helyen meg kellett volna említeni, hogy Comenius a *Schola Ludus*t Medgyesinek is ajánlja (1654. ápr. 24.), mint a pataki iskola egyik curatorának.

Forrásait szerző sok helyen pontosan megjelöli ugyan, de találtam olyan részletre is (102. l.), melynél nem arra a forrásra hivatkozik, melyből *közvetlenül* merített (t. i. *Szinyei Gerzsonnak a Sárospataki diáklázadások a XVII. században* c. cikkéből. Sárospataki Füzetek. Új folyam. 1904. 39. l.), hanem egy *másikra* (Sp. Füz. 1860. 668. l.), melyben szintén ugyanazon ügy van ugyan előadva, de bizonyos, hogy az alábbi részletet az elhall-

gatott forrásból kölcsönözte. A Császár előadása és nem említett forrása, így hangzanak :

Szinyei Gerzson :

«A cubularis jövedelemmel bíró tanár egyveleg-borát régi gyakorlat szerint a főiskola korcsmájába mérte el. Az ifjúság, mely az iskolát és annak minden vagyonát a magáénak tartotta, ebben a gyakorlatban jövedelmi csorbítást látott és tiltakozott ellene... De mind a zsinat (a mai egyházmegyei gyűlés), mind a fejedelemszony a régi szokást erősítették meg.»

Császár Károly :

«Midőn egyik tanár a fizetésével járó ú. n. egyveleg-borát a főiskola korcsmájában akarta elárúsítani, az ifjúság, mely az iskolát és annak minden vagyonát a sajátjának tartotta, ebben jogai megsértését, jövedelmei csorbítását látta s hevesen tiltakozott ellene. De a zsinat s a fejedelemnő elhallgattatták az ifjúságot.»

A két szöveg egymáshoz való közeli viszonya nyilvánvaló!

A 103. lapon téves az a felfogás, mintha az új törvény kihirdetése azért lett volna törvénytelen, mert Medgyesi nem várta be a törvénytervezetnek bővebb zsinati tárgyalását. A valóság az, hogy az ifjúság azért mondott ellene az új törvénynek, mert a kihirdetéskor (1660. jan.) törvényes felsősége (sem Tarczali Pál esperes, sem delegátusa) nem volt jelen. (Sp. Füz. 1904. 40. lap.) Ugyanezen lap 2. jegyzetében a *sárospataki* főiskola helyett tévesen szerepel a debreczeni főiskola; a 14. lap 3. jegyzetében pedig szintén tévesen áll a Prot. Szemle 1890. évf. az 1889. helyett.

Érdeme Császárnak, hogy világosan, szabatosan tud írni, s hogy kellő bibliografiai tájékozottsággal dolgozik, továbbá, hogy a Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának megjelenése óta fölfedezett s Medgyesire vonatkozó könyvészeti adatokat (*Abba atya*... Várad, 1650.) munkájában ügyesen értékesítette (74., 112—13. l.). A források lelkiismeretes föltüntetését azonban szívére kötöm.

HARSÁNYI ISTVÁN.

Bathó István: Kéry János élete és művei. Budapest, 1911. 8. r. 76 l. Németh József könyvkereskedése. Élet r.-t. nyomdája.

Ipolykéri gróf Kéry János (1638—1685) a magyarországi latin irodalom művelői sorában előkelő helyet foglal el. A pálosrendi szerzetesek generálisa volt, később váci püspök. Előkelő származású, igen tekintélyes, nagy tudású férfiú. Munkálkodása a tizenhetedik század politikai, egyházi és irodalmi életében gyaránt nyomot hagyott.

Bathó István monografiája részletes tájékozást nyújt Kéry János pályafutásáról. Lelkiismeretes kutatásra és alapos történelmi készületségre valló dolgozat. Kéryről eddig körülbelül csak annyit tudtunk, amennyi Angyal Dávid, Pintér Jenő és id. Szinnyi József közismert műveiben olvasható. Most bőven gyarapodik tudásunk. Ismét egy kis kötet, mely közelebb visz bennünket a magyarországi régi latin irodalom alaposabb megismeréséhez.

Kéry János termékeny író volt és elég ügyes stilisztá. Latin munkái között különösen nevezetes a: *Martis Turcici Ferocia*. Az 1663—1664. évi török-magyar háború leírása ez; megbízható, egykorú forrás a költő Zrínyi Miklós utolsó hadi tetteire. Kéry nagy tisztelője Zrínyinek. Magasztalással szól róla; egyébiránt minden tekintetben meg van elégedve a bécsi udvar politikájával. A Habsburg-házra feltétlen bizalommal és odaadó hódolattal tekint. Ugyanilyen elszánt tekintélytisztelet és alázatos szerzetesi szellem jellemzi *Szelepcsényi György* esztergomi érsekről írt latin életrajzát. Szónoklatai közül legérdekesebb *Zrínyi Miklós* felett tartott latin emlékbeszéde. Mint filozófus és teológus szintén egyike a pálosrend nevezetesebb íróinak. A *skolasztikus filozófia* tanításait — a logikát, fizikát, metafizikát — három kötetben rendszerezte s a maga korában sokrabszűlt munkát írt azokról az *egyházi rendeletekről*, melyeket a római szentszék a pálosok rendjéhez intézett.

Nem utolsó érdeme Kéry Jánosnak — amiről eddig igen kevesen tudtak — hogy, mint pálosgenerális, X. Kelemen pápától és I. Lipót királytól jogot szerzett pálos egyetemek felállítására. Az egyetemek engedélyezéséről és a doktorrá való avatás privilégiumáról szóló pápai bulla 1671 április 3-án jelent meg. Ez a pápai bulla a következő helyeken engedi meg pálos egyetemek felállítását: Magyarországon Máriavölgy és Sátoraljaújhely, Horvátországban Lepoglava, Ausztriában Wienerneustadt, Svájcban Langnau, Lengyelországban Cestochau és Krakau. Ezeket a stúdium generálékat a pápai bulla felruházta mindazon jogokkal, melyeket a többi nyilvános egyetemek élveztek. Sőt azt is megengedte a generálisoknak, hogy más helyen is állítsanak fel stúdium generálét, ha a jelzett helyek netalán a törökök hatalmába kerülnének. Az egyetemeken két fakultás volt: filozófiai és teológiai. Akik a filozófiát két évig, a teológiát három évig sikeresen hallgatták, jelentkezhettek doktori avatásra. 1674 őszén már öt pálos szerzetest avatott teológiai doktorrá Kéry János a máriavölgyi pálos kolostorban.

Örvendetes volna, ha a régi magyar művelődés kutatói közül minél többen vállalkoznának a nevezetesebb magyar-deák írók életének és írói működésének kikutatására. Ez nélkülözhetetlen előmunkázat. Ilyen előzetes részletfeldolgozások nélkül el sem képzelhető, hogyan is lehetne megírni a magyarországi latin irodalom történetét.

B. L.

Pap Károly: Irodalomtörténeti vonatkozások Kölcsey leveleiben. Debreczen, 1911. Városi könyvnyomda-vállalat. I. Kazinczyhoz írott levelek, 55 l.

Az értekezés címe majdnem találóbb volna így: Debreczeni vonatkozások Kölcsey leveleiben. Nem megrovásképen mondom. Egyáltalán nem gyöngéje, sőt inkább — az én szememben legalább — erénye a szerzőnek, hogy a Kölcsey leveleiben hemzsegő irodalomtörténeti vonatkozások közül különös szeretettel azokat fejtegeti, amelyek Debreczent érintik. A Kazinczyval folytatott levelezésben — ezt tárgyalja a most megjelent

első füzet — kevésbé érdeklik szerzőnket a nyelvújításra vonatkozó adalékok, ezekkel mindössze ötödfél lapon foglalkozik; Kölcsey kritikai törekvéseinek sem juttat többet négy lapnál, ellenben Magyarország első térképe körül támadt vitáról 11, Sylvesternek Laziuszt magasztaló latin verséről 8, a Krakkói Abécé írójáról 5, a Debreczeni- és Lugossy-kódexről 14 lapon beszél. Irodalomtörténeti szempontból talán fontosabb dolgok ezek, mint Kölcsey viszonya a nyelvújításhoz? Bizonyára nem, de több közülük van Debreczenhez. Ez az, ami Pap Károlyt lelkesíti és beszédessé teszi. Ilyenkor Kölcsey háttérbe is szorul, pl. mikor a Lugossy-kódexről, melyről a leveleknek csak néhány szavuk van, a szerző mindent elmond, amit csak tud róla. Magyarország legrégebbi térképének kérdése, — mely pedig nem is irodalomtörténeti kérdés — szintén hosszú kitérésekre csábítja. Lazius Farkassal is bővebben foglalkozik, mint amennyire a tárgy megkívánná. De mindez nem baj, mert épen a kitérésekben találunk sok új és figyelemreméltó anyagot. Érdeklődéssel várom a tanulmány folytatását, különösen azt a részt, mely a Szemerével való levélváltást fogja érdeme szerint méltatni és az irodalomtörténet számára kiaknázni.

Még csak azt említem meg, hogy a szerző helyesírásán is némi debreczeni íz érezhető: *túdós, ilyen, mílyen* stb.

KELEMEN BÉLA.

Révai Miklós: A magyar deáki történet. Az eredeti kéziratból, részben első ízben kiadta, utószóval, tartalommutatóval ellátta *Rubinyi Mózes*. Budapest, 1912. 8.-r. 119 l. A M. Tud. Akadémia kiadása. Ára 3 kor. (Régi Magyar Könyvtár. 29. köt.)

Révai Miklós *A Magyar Deáki Történet* című művét Rubinyi Mózes kiadta Heinrich Gusztáv kiváló becsű vállalatában, a Régi Magyar Könyvtárban. Ebben a munkában Révai egyrészt korszakos nyelvészeti kutatásainak az eredményeit foglalja össze a magyar nyelv eredetéről, a távolabbról és a közelebről *atyafiságos* nyelvekkel való rokonságáról s az általános nyelvi kérdésekről, bámulatos tudással s kritikai elmeéllel, másrészt vázlatosan, hézagosan és csonkán a régi magyar irodalomnak szentel néhány fejezetet.

A Magyar Deáki Történetnek ez a második része már megjelent a Tudományos Gyűjtemény 1833-iki évfolyamában is. A hun írás és a magyarság elfogadta idegen betűvetés ismertetése után Révai a magyar középkori *deákság* (irodalom) egyházi jellemére utal. Foglalkozik a Halotti Beszéddel, bibliafordításainkkal, a középkor néhány hagiographikus termékével, könyörgéseivel, szent énekeivel, kegyes elmélkedéseivel s néhány világi alkotásával.

Rubinyi Mózes, ki már több becses dolgozatban foglalkozott a nagy nyelvtudóssal, Révai könyve tartalmáról az Utószóban kitünően tájékoztatja az olvasót. Legfontosabb az a két megállapítása, hogy Rubinyinak ez a munkája *a magyar nyelvtudomány első kézikönyve* és hogy az *első magyarul írott magyar irodalomtörténet*. A nyelvtudományi rész ismerteté-

sében jelentősek utalásai az újabb kutatásokra, de már az irodalomtörténeti rész méltatása épen ebből a szempontból kifogásolható egy kissé.

Révai ezt írja: «Azonban, ha valaki minket bizonyosabbakra találand vezetni, igen örömet és szinte meghálálva fogadjuk el tőle.» (M. D. T. 93. l.) Horváth Cyrill, Beöthy Zsolt és Katona Lajos valóban bizonyosabbakra vezettek bennünket, hogy a Révai Miklós említette Margit-, Elek-, Domonkos-legendára vonatkozó tudágyarapodásunkra mutassak. (Horváth Cyrill: *Johannes Vercellensis és a magyar Margit- legenda*, 1908; Horváth Cyrill: *A Margit- legenda forrásai*, 1908; Beöthy Zsolt: *A szépprózai elbeszélés a régi magyar irodalomban*, I. köt., Katona Lajos: *Az Ehrenfeld- és Domonkos-codex forrásai*, Irod. Közl. 1903.)

Nagyon sajnálom, hogy Rubinyi nem méltatja Révai stílusát. A nagy író nyugodt fejtegetéseibe olykor a melegség varázsa röppen: lelkesedése a nemzeti nyelvért, elbúsult keserve a hányaveti nemtörődömség miatt, eleven tiltakozása a hamis szempontok hánytorgatása ellen s nemesebb öröme, hogy az ódon emlékeket fürkészhetheti. (17., 18., 34., 81. l.)

Az említettem hiányok kisebb súlyú kifogások s alig vannak le valamit ennek a dolgozatnak az értékéből, *ubi plura nitent*.

ELEK OSZKÁR.

Komlóssy Ferenc: Széchenyi István gróf élete. Budapest, 1911. 4. r. 447 l. Hornyánszky-nyomda.

Az illusztris szerző e hatalmas kötetben mintegy betetőzését adja azon tanulmányoknak, melyeket Széchenyiről az utóbbi évek folyamán közzétett. Legújabb műve Széchenyi egész pályafutását nyújtja, gazdag részletezéssel. Sajnálattal látjuk, hogy a szerző eleve lemondott arról, hogy az írói körökben várt s az Akadémia pályadíjával megsürgetett *tudományos* Széchenyi-életrajzot megírja. Célja nem az eddigi kutatások tudományos összefoglaló feldolgozása, hanem a politikai irányadás: Széchenyi eszméinek és kultuszának terjesztése. E célnak megfelelően nem is mélyed eredeti forrástanulmányokba, a monografikus irodalmat sem aknázza ki kellően. Anyagát feldolgozott művekből meríti, ami érdekeset és *szépen stilizáltat* ezekben talál, átírja, néha kellő bírálat nélkül is (176—178. l.). Ítéleteiben szándékosan kerüli az önállóságot, lehetőleg mindig mások kész véleményét és jellemzését írja át. Széchenyi irodalmi alkotásainak jellemzését rendszeren Beöthy Zsolttól veszi (96., 126., 159., 242. ll.). Szerkesztése sem kifogástalan: az időrend kedvéért a legkülönfélébb kérdéseket érinti ugyanabban a fejezetben, anélkül, hogy az időrendi tárgyalást gondosan betartaná (78., 83., 191—194. ll.), vagy hogy a szükségtelen ismétlésektől óvakodnék (10—410. l., 374—439. l., 24—33. l.). Műve legfőbb hiánya a korrajz elégtelensége; a korviszonyoknak hőisére és a hősének a korviszonyokra gyakorolt hatását nem állapítja meg a kellő gondnal, s arról is lemond, hogy a Széchenyi által mozgatott kérdések előzményeit s további fejlődését röviden összefoglalja. A mű említett hiányait azonban ellensúlyozzák előnyös tulajdonságai: adatainak rendkívüli gazdagsága, előadásának lebilincselő érdekessége, stílusának emelkedettsége és nemes szóközi

heve, úgyszintén Széchenyi írói értékének és hatásának gondos kiemelése (107., 440—442 ll.). Hisszük, hogy a szerző nemes áldozatkészsége, mellyel a pazarul kiállított kötet kiadásának anyagi terhét is magára vállalta, nem lesz eredménytelen. Komlóssy műve addig, míg a fentjelzett tudományos Széchenyi-életrajz meg nem jelenik, tehát még jöideig használható segédkönyve lesz az irodalomtörténet s a nemzeti történelem kutatóinak és előadóinak, valamint a politikai és társadalmi kérdések útvesztőjében komoly irányt kereső intelligens közönségnek is.

CSÁSZÁR MIHÁLY.

Farkas Zoltán: Bajza József élete és művei. Budapest, 1912. S.-r. 167 l. Franklin-nyomda. (Olcso Könyvtár. 1637—40. sz.)

Az Olcso Könyvtár érdemes vállalatában nemrég *Bajza József élete és művei* címmel egy eredeti kis kötet látott napvilágot. Írója *Farkas Zoltán*. Az irodalomtörténet munkásai közt eleddig ismeretlen név, de azok után, amiket itt nyújt, akár tudását, akár írói kvalitásait nézzük, egyaránt figyelemre méltó. A magyar reformkor szellemi világának egyik legérdekesebb alakját, Bajzát veszi vizsgálat alá; műveit és pályájának főbb mozzanatait igyekszik bizonyos korrajzi keretekben élénk állítani olyformán, hogy lehetőleg a benső fejlődését fejtsse ki előttünk. Így könyve inkább essayszerű vázlat, mint életrajz, mely az exoterikus adatokból legföllebb annyit ad, amennyi egy benső élet magyarázatára éppen elég. Mindezt azonban annyi rátermettséggel, lelkes és komoly odaadással végzi, hogy elismerésünk magá és műve iránt mindenképp megérdemli.

Az essayszerű életrajz tartalmi anyagát fölösleges volna részletezni. Vannak igen sikerült szakaszai. Ilyenek: az ébredő Pest rajza, nyomán Pozsonyával és az egész országgal, amelyet főképp a III. részben, Széchenyi föllépésekor rajzol igen elevenen és színes vonásokkal. De nem kevésbé becsesek azok a rövid *irodalomtörténeti perspektívái* sem, amiket Bajza pályájának egy-egy nagyobb fordulója fonálán a korabeli viszonyokról tár élénk Farkas. Így például az I. részben, amidőn a B. fellépése előtti irodalmi állapotokat, azok természetes differenciálódását, uralkodó hangját és egyéniségeit festi. Főként a két vezérét: a Kazinczyét és Kisfaludyét, akinek oldalára lassankint az egész ifjú generáció oda áll. — Ügyes és markáns vonásokkal tárgyalja a *Convers. Lex.* pör keletkezését, rúgóit és hatását s B.-nak az Aurokörrel, mint iránnyal s annak vezető tagjaival, mint barátaival való viszonyát. Továbbá az Athenaeum megalapítását, korszakos küzdelmeit és lehanyaglását. S mindezt bár nagyjában, de mindenütt jellemző, néhol összehasonlító irodalomtörténeti kerettel és vonatkozásokkal.

Épp ily érdekesek s igazán avatott tollról tanúskodók azok a részletek, amelyek B. *lelkületének* alapvonásait s több sarkalatos kérdésben *esztetikai* principiumait igyekeznek fölfejteti, vagy a német irodalom eszme- és érzésvilágába beilleszteni. Ilyenek az I. részben B. költői hajlamának nyiladozása, első kísérletei s bennük tükröző lágy és tárgyitalan melankoliája. Viszont a III. részben, a líráját jellemző klasszikus és romantikus elemek sajátos vegyületei. Vagy lentebb, amikor költőnk *népdal-ei-*

méletét s az epigrammáról írott tanulmányát bírálván: a német mesterek hatásáról szól. Mind-mind alapos, sokban eredeti és elfogadható dolgok. És végül szintén a legszebb fejezetek közé tartozik (VII. és IX. cikk) B. kritikái és történetírói működésének egyetemes bírálata. Bennük az ő és a körötte támadó ifjabb generáció (Henszlmannék) elméletének és törekvéseinek lényeges elválása, kinek-kinek a lehető helyes és objektív mértékkel mérvén. Egyszersmind oly panaszok, melyek a nevezett mozgalmak irodalmában is mindig figyelemre tarthatnak számot.

E kétségtelen jelességek mellett vannak azonban e kis könyvnek feltűnő fogyatkozásai is, még pedig úgy tartalmi, mint formai tekintetben, amelyek néha bizonyos túlmodernségből, máshol némi felületességből vagy eredetieskedésből látszanak eredni. Ilyen mindjárt elől B. gimnáziumi tanulmányainak rajzában az a pont, amelyben az egész korabeli iskolázást hajlandó «supa formalizmusnak» és «schemák tanításának» bélyegezni. Aki a magyar iskolázás történetével csak nagyjában is ismerős, az tudni fogja, hogy a mai fennen hirdetett «legmodernebb didaktikai vívmányok» híján is minő jelentős tényezői voltak épp a XVIII. sz. végi és XIX. sz. eleji iskoláink (a protestánsokéi és a derék piarista rendé) a magyar tudomány és a magyar jövő megteremtésének. Talán kevesebb volt bennük az üdvöztető módszer s több az európaszerte dívó «formalizmus», de mindezt pótolta az a lelkes és komoly tudományszeretet, nemes hazafiság és mély ethikai alap, amelyek az iskola feladatainak talán még magasabb-rangú eszményei lesznek mindenha. Toldy maga is, valahányszor emlékbeszédeiben e dolgot érinti, csak tisztelettel szól azokról az iskolákról, amelyeknek hatását, azt hiszem, több sikerrel lehetett volna nyomozni a B. irányában és készütségében is.

Kissé zavartnak és fölszínen járónak tartom azokat is, amiket B. lelki világának saját szerű ellentéteiről, mondhatnók kettősségéről (lány szentimentalizmusa és kritikai ereje) feszeget. S bár többször visszatér hozzá, e kemény diónak inkább csak a burkáig hatol. Bővebb magyarázgatás helyett legyen szabad ezúttal, hely- és időkímélés végett csak a Péterffy kítűnő tanulmányára (Összegyűjtött munkái. I. köt. 161. 219. l.) utalnom, aki a tárgyhoz illő finom pengéjével szintén hozzá nyúlt e kérdéshez s legalább az alapvonásait az ifjú B. lelkéből igen találóan fejtette föl.

Hasonlóképp kell vélekednünk B. költészetének általános jellemzéséről is. Nem az értékét akarjuk kissebbíteni, hanem a tárgyalás mikéntjét, egyes tartalmi csoportjának a bírálatát. Amiket a helyzetdalokról mond, régön ismert és elfogadott dolgok. De mért nem többet s mért nem behatóbban például a *hazafias dalairól!* Amelyek, ha tán erő, lendület és egyetemes hatás tekintetében nem mérhetők is a legnagyobbakéihoz, de a magyar reformkor kétségeinek és reményeinek épp oly tiszteletre méltó emlékei maradnak, akár azok. (Sohajtás, Apotheosis, Ébresztő.) Aztán kár, amiben pedig Farkas Z. avatott ember, hogy az egész tételt nem állította bele jól sem a korába, sem bizonyos történeti perspektívába. Általános és felületes az is, amit a Salys és Matthissonékhoz való viszonyáról s kissé erőltetett: amit az ú. n. *Bajza-iskoláról* mond. Azt hiszem, hogy kisebb-

nagyobb változattal, több-kevesebb bensőséggel voltaképp egy Kőlcsey-utánzatról szólhatunk itt is.

Az «Epigramma elméletéről» mondottakkal átlag megegyezünk. Téves azonban az «első magyar eszthetikai értekezésnek» címezése, amikor nyilvánvaló, hogy Kőlcsey időben és értékben jóval megelőzte. De nem érthetünk egyet abban sem, amit Farkas a Conv. Lex. pör történeti értékelésében ilyformán fejez ki, hogy hamis vélemény, amikor azt tanítják, hogy a pör egyik lényeges vívmánya az lett volna, hogy «B. a születési tekintély helyébe az ész uralmát ültette» stb. Mert először is azt ily alakban (Badicsot kivéve)! nem mondotta se Toldy, se Gyulai, se Beöthy! Ők B. harcát, egyebek közt, mint az irodalom köztársaságában jogosulatlan születés, rang és áttekintély elleni harcot emelik ki, amelynek talán még nagyobb jelentősége az, hogy mint elv mihamar átment a politikai küzdelmekbe. S nemsokára maga a Pesti Hirlap is ugyanilyen állást foglalt el a rangokkal és címekkel szemben. Tehát példát és ösztönt adott egy rendkívül jelentős irányban s egy oly korban, amikor a tekintély minden téren (az irodalomban is!) kelleténél jobban uralkodott. Igenis, ez történeti igazság és nem «ámítás», amelyet Farkas Z. hosszú, téves és szofisztikus okoskodása sem képes megdönteni.

Kissé szétfolyó és terjengős az az áttekintés, amelyet a «Kritikai Lapok» alapításakor a magyar kritika történetéről, vagy lentebb, amit Kőlcsey-ről mond a könyv írója, akit egész nagyságában nem jól lát, s úgy az előzőivel, mint követőivel tévesen mér össze.

Más, kisebb jelentőségű — főként tárgyi — tévedéseiről itt nem szólva, még egy pár szerkezeti fogyatékkosságára kell rámutatnom: aminő például a VII. és VIII. szakaszok bizarr beosztása. Az előbbi, mert egy kalap alá fogja B. kritikai és polemikus hadjáratának általános méltatását az 1832—37 közt lefolyt, más irányú munkásságának egyetemes rajzával. Holott e két tárgy egy-egy külön cikket mindenképp megérdemelt volna. Ugyanazt kell mondanunk a VIII. szakaszáról, ahol meg az Athenaeum körének külföldön sikerült bírálatát szaggatja szét B. színgazgatói pályájának rajzával. S itt annál inkább, mert a két rész együtt már formailag is oly aránytalan méretet öltött, akár e kis könyv 3—4 más fejezete együttvéve. Végül még egy szót az utolsó (XI.) szakaszról, mely mintegy visszapillantó összefoglalás az egész tanulmányt befejezi. Amilyen messze kalandozó a cikk eleje (amikor a magyarság lelkében hullámozó külföldi áramlatok részén pillant végig a Habsburg kortól egész B.-ig), épp oly lapidárisan tömör akar lenni a dereka és a vége. S bár eredményeiben jórészt megnyugszunk, B. históriai értékelését egy kissé mégis könnyen formulázottnak, sőt némiképp méltatlannak tartjuk. Arcképe nem domborodik ki eléggé, jellemének és tollának fénye inkább elhalványodnak előttünk. Mert igaz, megengedjük, hogy halhatatlan művet nem alkotott, csakhogy ő nemcsak irodalom-, hanem részben kultúrtörténeti alak. Egész egyéniség, aki nélkül annak a dicső korszaknak képe nem volna teljes, vagy minden bizonynyal sokban másként alakult volna.

Mindent összefoglalva, e könyv, mely egy szép műveltségű, szellemes

író tanulmányainak eredménye, újabb enemű essayink közt akár felfogásával, akár szép kortörténeti és eszthetikai készütségével méltán figyelemre tarthat számot. Fogyatközásai a szerző fiatal voltának tudhatók be, amelyeket hosszabb tanulmány, több mérlegelő gond bizonyára ki fognak köszörsülni. Izléseivel, ítéleteivel tisztulni fog a nyelve is, amely néhol, épp az elvontabb fejezetekben feltűnően darabos, pongyola, sőt idegenszerű. Idegenszerű nemcsak túlon túl sok latin szavával, hanem meglehetősen nagy számú magyartalanságával is. De talentumai sokkal biztatnak s könyve az elég tekintélyes Bajza-irodalomban így is számottevő értéket képvisel.

PAP KÁROLY.

Szinnyei Ferenc: Novellairodalmunk Jósikáig. Budapest, 1911. 8.-r. 46 l. Athenaeum-nyomda. (Különlenyomat az Irodalomtörténeti Közlemények 1911. évf.-ból.)

Szinnyei Ferenc hasznos munkát végzett azzal, hogy összeállította novellairodalmunk első korszakának egész anyagát és e korról összefoglaló, részletes képet rajzolt. Kiindulópontja Fáy András Különös Testámentomának megjelenése 1818-ban. Ez Sinnyei szerint az első modern magyar novella. Az utána következő novellairodalmat három csoportra osztja: víg, történelmi és társadalmi nevellákra. E csoportok egyenként való tárgyalása előtt azonban a víg novella két főképviseelőjével: Fáy Andrással a megindítóval és Kisfaludy Károllyal a mesterrel külön foglalkozik. Dolgozatában a novellák értékelésére nagy súlyt helyez. Legfigyelemreméltóbb fejezete talán az, melyben novellairodalmunk statisztikáját közli. Szerettük volna, ha e dolgozatban nemcsak összefoglaló képet kaptunk volna, hanem ha szerző a novellairodalom történetét, a magyar novella fejlődését is feltüntette volna. Itt-ott van ezirányú vonatkozás is munkájában, anélkül azonban, hogy ez lenne vezérlő szempontja. Így meg kell állapítanunk, hogy Sinnyei dolgozata értékes előmunkálat a magyar novellának még csak ezután megírandó történetéhez. Ehhez valóban nélkülözhetetlen segédforrásként fog szolgálhatni.

Novellairodalmunk megszületése közvetlen kapcsolatban áll a magyar romantikával. A romanticismus egész Európában fellépő, de mégsem internacionális tünemény; mindenfelé önállóan fejlődött ki, habár az egyes irodalmak kölcsönösen hatottak is egymásra. A magyar romantika is nagyon messze van a német és a francia romantikától, mert egyrészt eredeti, vagyis már régen meglevő csírák fejlődése, másrészt az osztrák irodalmi hatások eredménye. Novelláink történetében is főképp ez utóbbi hatást kell szem előtt tartani. Sinnyei ki is tér e hatásra, de állandóan *német* romantikáról beszél, mikor novelláink idegen mintáit említi. A magyar-osztrák romanticismus közös és leglényegesebb eleme a nemzeti történelem iránti érdeklődés. Novelláink közül is a történetiek képviselik legjellemzőbben a kor izlését és hangulatát. Sinnyei egészen külső körülményből (hogy először a víg novella jelent meg nálunk) indul ki, amikor a víg novella uralmát megállapítja, holott e hely történeti novelláinkat illeti meg, nem érdemüket, de a történelmi szempontot tartva szem előtt.

Keletkezésükben egyrészt az osztrák történelmi elbeszélések, másrészt Kisfaludy Sándor regéinek hatása észlelhető és két csoportra oszlanak: a tulajdonképeni történelmi novellákra és a várromantika novelláira. Az előbbieket keletkezésében és általában a magyar történelmi novella fejlődésében nagy szerepe van Ossiánnak, melyre Szinnyei ugyan szintén kiterjeszkedik, anélkül, hogy azt kellőképpen kiemelné éppen novelláink keletkezésében. Véleményem szerint fejlődésnek induló novellairódmunk történetében a történelmi tárgyú novellák foglalják el a főhelyet, hiszen Jósika működésében közvetlen folytatásuk akad. Az, hogy Szinnyei statisztikájában több víg novella szerepel és hogy első megjelent novellánk éppen víg tárgyú, nem mond ellent állításomnak. Az első években ugyanis (1827-ig 1823 kivételével) a történelmi novellák nagyobb számmal lépnek fel; a Különös Testámentom pedig csak első *megjelent* novellánk, mert Döbrentei két novellája (A Kenyérmezei Diadal és Zách Klára) már előbb készen volt.

A társadalmi novellák a szentimentalizmus hatása alatt keletkeztek. A szentimentalizmus már internacionális áramlat. Szentimentális novelláink tehát összefüggésben állanak a XVIII. sz. szentimentális regényeivel és az idegen irodalmak hozzánk került szentimentális termékeivel. Itt a fejlődés feltüntetése még érdekesebb lett volna, különösen mert Fáy is beletartozik az áramlatba és Bélteky Háza, az első magyar társadalmi regény tulajdonképen egyenesen a szentimentális novella folytatása!

Legtávolabb áll a kort mozgató nagy szellemi áramlatoktól a víg novella, mely már nemcsak osztrák, hanem német hatás alatt indul meg és mely novellairódmunk legértékesebb részét alkotja, amint azt Szinnyei helyesen jelzi.

Szinnyei dolgozatában meglehetősen zavaró, hogy nem egységes szempontból tekinti át az anyagot és Fáyot meg Kisfaludyt egészen külön tárgyalja. Ép így tehetett volna Kovács Pállal, Kis Károllyal, Paziazíval és Mailáth gróffal is. Végül még egy tévedést említek meg: A Historisches Taschenbuch Hormayr és Mednyánszky kiadása, nem egyedül az utóbbié. (29. l.) Az is különös, hogy a budetini monda megemlézésénél Szinnyei nem Gyulai Ágost cikkét, hanem saját Arany-életrajzát idézi.

WEBER ARTHUR.

Baros Gyula: Arany János és Tisza Domokos. Budapest, 1911. 8. r. 30 l. Hornyánszky-nyomda. (Különlenyomat az Uránia 1911. évf.-ból.)

Az irodalomtörténeti köztudat körülbelül csak annyit tud Tisza Domokosról (1837—1856), az ötvenes évek korán elhunyt lírikusáról, amennyi Beöthy Zsolt kis irodalomtörténetében található. Eszerint Tisza Domokos, szemben a Petőfi-utánzókkal, eszményibb irányban indult, a gondolatra többet adott, de a tehetségéhez kötött szép reményeket korán sírba vitte.

Tisza Domokos válogatott verseit nevelője, Arany János rendezte sajtó alá. Arany szerette a törekvő ifjút. Mikor már nem tanította, akkor is sűrűn levelezett vele. Ebből a szeretetből magyarázhatók azok a meleghangú nyilatkozatok, melyeket a »geszti kis poéta» költői kísérleteiről tett.

Baros Gyula értekezéséből részletes tájékozást nyerünk a mester és tanítvány közeli viszonyáról. Baros közli Aranynak egy eddig kiadatlan levelét, melyet a nagy epikus Nagykőrösről írt Gesztre; helyreigazítja Arany életíróinak többrendbeli tévedését; végül érdekes dolgokat mond el a geszti nevelősködés részleteiről.

Arany János életének kutatói és költészetének elemzői nagy hasznát fogják venni e meleg szeretettel megírt, s részben ismeretlen adatokon alapuló, becses értekezésnek.

B. J.

Zlinszky Aladár: A szóképekről. (Budapesti VIII. ker. áll. főgimnázium 1910—11. évi értesítője. 3—31. l.)

Régen és sokan érezzük már, hogy a stilisztika — úgy ahogy azt ma a középiskola IV. osztályában tanítjuk — nem felel meg sem a pedagógiai, sem az irodalmi célnak. Nemcsak azért, mert a 13—14 éves gyermek gondolkodása még nem eléggé fejlett ahhoz, hogy ilyen stúdiumot eredménnyel tanulhasson, hanem főképen azért, mert magának a stilisztikának anyaga szorul még alapos kritikára, válogatásra és tudományos rendezésre. Zlinszky derék munkája ezen az utóbbi ponton indul el. Az újabb nyelvtudományi (jelentéstani) kutatások alapján a *szóképeket* veszi vizsgálat alá és Delbrück tanácsát követve, mindenekelőtt gazdag és tanulságos összeállítását adja egyes szóképesoportoknak. Ezeknek elemzéséből azután arra az eredményre jut, hogy a jelentésváltozásnak csak két módját különbözteti meg: az átvitelt (metafora) és a tapadást; a metonymiát és a szindochét pedig, mint fölösleges neveket, «a stilisztika történeti emlékei közé» utalja. A régi stilisztika logikai formalizmusa helyett a kutatást pszichológiai és művelődéstörténeti alapon végzi. Zlinszky sok munkát fordított tanulmányára, sokat is olvasott és jó eredménnyel. Ha e kérdések vizsgálatánál kiterjeszti figyelmét a szorosabban vett esztétikai szempontokra is, úgy ahogy e kérdést az újabb esztétikai irodalomban tárgyalják, eredményei bizonyára még értékesebbé lesznek.

DÉNES LAJOS.

Heinrich János: Egy kevésbé ismert fejezet a német nyelvtörténetből. (Keszthelyi kath. főgimnázium 1910—11. évi értesítője. 3—67. l.)

Campe Joachim Henriknek, a német nyelvújítás lelkes bajnokának és az Adelung-féle orthológia legharciasabb ellenfelének küzdelmeiről, műveiről és főbb eszméiről szól ez a mindenképen elolvasásra méltó tanulmány. Campe pályája ugyanolyan, mint a mi nyelvújítóinké: hatása az irodalmi nyelv fejlődésére megbecsülhetetlen, mégis gáncsban, gúnyban és lenézésben — igaz, részben túlzásaiért — bőven volt része. A német irodalomtörténet sem foglalkozott vele kellőképen, nálunk is főképen csak az Ifjabbik Robinzonról írott ifjúsági regényéről ismerik. Campe magyarországi vonatkozásairól sem feledkezik meg szerzőnk (12., 54., 57. lap) bár nagyrészt csak negatív eredményre jut. Kimutatja, hogy főképen néme-

tesítő szótára (első kiad. 1801.) terjedt el minálunk, műveit nyelvmlve-lőink közül gr. Teleki József, Kazinczy és Kölcsény ismerték. Kétségbevonja azonban azt a hatást, a Mondolat keletkezésében, amit Rubinyi Mózes tulajdonít neki. Heinrich szerint sem a Mondolat szókinccse nem bizonyítja Campe szótárának hatását, sem a J. Ch. F. Schulz-féle gúnyirat nem szolgált a Mondolat mintájául.

KIRÁLY GYÖRGY.

Pickel Ferenc: Katona és Grillparzer. (Erzsébetvárosi áll. főgimnázium 1910—11. évi értesítője. 14—43. l.)

Katona és Grillparzer a címe e kis tanulmányának, de tulajdonképen csak a két író közös tárgyú darabjával, az Ein Treuer Diener Seines Herrennel és Bánk Bánnal foglalkozik anélkül, hogy e két darabon át az írók egyéniségét s a műveik megírásában őket befolyásoló hatásokat, forrásokat, irodalmi környezetet és faji tulajdonságot érinteni, megérteni és értelmezni próbálta volna. Párhuzamot akart vonni, de ehelyett mindenáron a magyar Bánk Bánt kereste a német Treuer Dienerben. Természetesen nem találta meg. Sietett is levonni végkonkluzióját: a magyar Bánk Bán mindenben felette áll a németnek. Az ilyenfajta irodalmi összevetésekben csak ama különbség feltüntetésének lenne értelme, amit a közösen feldolgozott téma megírásában a két egymástól teljesen idegen író eltérő kvalitása, egyénisége s az a különböző világ okoz, amelyben élnek. A magyar és a német Bánk Bán más szempontból époly kevésbé alkalmas az összehasonlításra, mint a világirodalom bármely más két drámája.

A dolgozat legnagyobb részében Grillparzer Bánkjának jellemét elemzi a szerző, teljesen félreértve az író intencióit, tisztán egyéni ellenszenvétől vezettetve, azután tankönyves csoportosítással mond egypár megjegyzést a tárgyalt drámák szerkezetéről, technikájáról, alapeszméjéről stb., egy cseppet sem törekedve arra, hogy ez agyoncsépelet témáról valami frisset, újat és egyénit mondjon. Értesítői disszertációktól, melyek legközvetlenebbül hatnak a tanulókra, helyesebb szempontokat s mindenekelőtt nem szövirágos, sablonos kifejezésekkel ékes stílust várunk.

KUNCZ ALADÁR.

Beke Boldizsár: Petőfi hazafias lírája. (Nagyvárad premon-trai főgimnázium 1910—11. évi értesítője. 9—32. l.)

Petőfi hazafias lírájában három korszak különböztethető meg: az elsőben a hagyományos nemzeti költészetet folytatja a költő; a másodikban forradalmi és demokratikus eszméket hirdet; a harmadikban teljesen forradalmi szellemű és republikánus. Szerző ezúttal a két első korszakot tárgyalja. Elismerés illeti meg azért, hogy, bár csekély tér állott rendelkezésére, meglehetősen teljességgel és igen elevenen jellemzi Petőfi hazafias líráját. Bevezetése kissé terjengő, de példái ügyesen és áttekinthetően vannak megválogatva.

OLGYAI BERTALAN.

Csura Miklós: Árgirus históriája. Gyula, 1911. 8. r. 35 l. Dobay-nyomda. (Különlenyomat a gyulai r. kath. főgimnázium 1910—11. évi értesítőjéből.)

Az ismeretes széphistóriának nagy szeretetével s a reávonatkozó termékeny irodalomnak gondos felhasználásával készült derék értekezés, amely az Árgirus-mese körül ugyancsak elágazó irodalomtörténeti vélekedésekről világos és tárgyilagos áttekintést ad. Meglepő, egészen új adatai nincsenek, de önmérséklő következtetéseivel s pártatlan ítélkezésével mindenestre eléri a célját. A széphistória tudákosan összebonyolított szálai Csura türelmes kezében szépen kioldódnak.

Mint a kis tanulmány címe is mutatja, szerző a nagyszámú variánsok közül — s igen méltánylandó és meggyőző természetű okok alapján — a *Gyergyei-változatot* fogadta el. Az időpontra nézve teljesen szakít a XVI. századdal, s elfogadható érvekkel a XVII. század második és harmadik évtizedeire terminálja a széphistória keletkezését. A mese őshazáját ő is keleten keresi s a Meluzina-képlet egyik alcsoportjában látja. Az okvetetlenkedő jelvi magyarázatokkal (köztük a Juon Barac politikai tendenciájú iparkodásával) is leszámol s végül inkább tiszteletreméltó lelkesedéssel, mint kritikai elfogulatlansággal a széphistória esztétikai szépségéről és irodalmi jelentőségéről szól.

NAGY JÁNOS.

Pintér Jenő: Nagyköpesényi gróf Listius László. (1628—1663.) Budapest, 1911. 8. r. 20 l. Thália-nyomda. (Különlenyomat a budapesti VI. ker. áll. főreáliskola 1910—11. évi értesítőjéből.)

Pintér Jenő mutatott rá annak idején Listius Mohácsi Veszedelmének forrására. (Irodalomtört. Közl. 1906. évf. : 152—171. és 280—291. l.) A Magyar Irodalom Története megfelelő helyén (1909. II. : 282. l.) már a kisebb versek méltányolásával is csinján bánik, gyanúba fogva eredetiségüket. A «hasznos munkát», melyet ott ezek forrásainak a kiderítésére ajánlott, maga végezte el s címbe értekezésében erre vonatkozó eredményeit is közölve, egy igen szűkszavú, de minden kérdésre kiterjeszkedő s kimerítő könyvészeti alpra fektetett miniatűr-monografiát ad a vérpadra került verselőről. Említett újabb eredménye ez: Listius történeti verseinek két forrása volt: Zsámboki János Reges Ungariae c. latin nyelvű történeti versgyűjteménye (1547.) és Baksay Ábrahám Chronologia De Regibus Hungaricis c. rövid krónikája. (1567.) Átdolgozása szolgáltságát a füzet példakkal is illusztrálja. Nincs hát ellenmondás Listius élete és költészete között: «ez a csempész-munka méltó életének többi cselekedetéhez.»

GALGÓCZI GYÖRGY.

Gross József: Szilágyi und Hajmási. (Segesvári evang. főgimnázium 1910—11. évi értesítője. 3—30. l.)

Gross József, a segesvári főgimnáziumban a magyar irodalomtörténet tanára, az intézet mult évi értesítőjében németre fordította *Szilágyi*:

és *Hajmási* mondájának három legismertebb feldolgozását: a Szendrei Névtelenét, Gyulai Pálét és az általánosan ismert székely népballadát. Mind a három fordítás becsületes és sikerült munka. Gross József nem utánozza azokat az átdolgozókat, kik első sorban a maguk egyéniségét tolják előtérbe, még pedig nem egyszer az eredeti alkotás rovására, az eredeti szellemének meghamisításával. Fordítónk mindvégig arra törekszik, hogy az eredeti költemények belső és formabeli szépségeit tüntesse fel. És el kell ismernünk, hogy még a Szilágyi és Hajmási monda feldolgozásait jól ismerő olvasóra is úgy hatnak ezeknek a fordításoknak egyes részei, mintha a magyar költeményekben gyönyörködnék. Bennük van az eredeti szövegeknek hangulata, zamatja, de a szépségek mellett feltüntetik az esetleges fogyatkozásokat is, így például a Szendrei Névtelen nyelvének költőisége mellett a verselés kezdetlegességét és darabosságát. A fordításokat megelőző bevezetésben tömören, de áttekinthetően ismerteti Gross József a monda keletkezésére vonatkozó elméleteket, míg a fordítások után bemutatott költeményeket irodalomtörténeti és költői értékük szempontjából méltatja. A Szendrei Névtelen munkáját korának történeti háttérével magyarázza, a székely népballadában pedig különösen azokra a szépségekre mutat rá, melyekkel a népköltészet ruházta fel a mondát, míg Gyulai Pál feldolgozásában azokat a kvalitásokat, azokat az eltéréseket emeli ki, melyek a modern költő világfelfogásában, érzésében, bíráló és elemző hajlamában gyökeredznek. Gross József fordításait és kísérő tanulmányait az is élvezettel olvashatja el, ki Szilágyi és Hajmási mondáját és feldolgozásait, valamint a monda irodalomtörténeti problémáit már egyébként is ismeri.

ROBOZ ANDOR.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Akadémiai Értesítő. 1912. évf. 1. füz. január. — *Viszota Gyula*: *Jókai Mór és a Teleki-pályázat.* Az 1858. évi Teleki-jutalmat Tóth Kálmán nyerte meg Egy Királynő című színművével. Jókai Mórnak, mint a bíráló bizottság jegyzőjének, ez ügyben írt jelentését közli a szóban forgó cikk. Jókai szerint méltányos volna, ha az akadémiai pályaművek bírálatai nem kerülnének sajtó útján a közönség elé.

Az Ujság. 1912. évf. 35. szám. február 10. — *Tisza István gróf*: *Utazás Arany János körül.* Arany lírai költészetének népszerű ismertetése. Szabad előadás a Műbarátok Körében.

Budapesti Szemle. 1912. évf. 2. szám. február. — *Munkácsi Bernát*: *Hunfalvy Pál emlékezete.* Első része a szerző akadémiai rendes tagsági székfoglalójának. Életrajzi foglalatban adja H. P. műveinek ismertetését 1855-ig. A szepességi származású tudós 17 éves korában még nem tudott magyarul s első irodalmi megnyilatkozásában (1839) már a nemzetiesedés programját hirdeti. Nyelvtudományi érdeklődése a Rhapsodiákban jelentkezik először (1840), de csak az Új Magyar Múzeum megindultával (1851) kezdődik e téren nagyobb arányú munkássága. Ő írta Igaz Aranybulla címen e folyóirat beköszöntő cikkét, mely létjogunkat a nemzeti munkálkodásban látja, s különösen a speciális magyar tudománysszakok művelését s elsősorban a magyar nyelvészetét tűzi ki feladatunkul, mert a mi tisztünk, hogy a népcsaládot, melybe tartozunk, világ elé vesszük: csak így tehetjük magunkat szükségessé az európai tudományosságunknak. 1851—54 közt írt dolgozataiban sürgeti a rokon nyelvek, köztük a török nyelv, tanulását, kifejti a nyelvhasználat alapvető elveit, ismereti a finn és török nyelvet, magyar-finn szóegyezéseket s hangmegfeleléseket állapít meg; még nem tudja eldönteni: a finnhez áll-e nyelvünk közelebb vagy a törökhöz. — *Papp Ferenc*: *Kemény aÉlet és ábránd» c. regénye.* K. Zs. már 1836-ban olvashatott magyar Camoens-életrajzot a Nemz. Társalkodóban; már Bécsben megismerhette Tieck Tod Des Dichters-ét, s Halm drámai költeményét Camoensről. Mindezek hatása jóformán csak a tárgyválasztásra szorítkozik. K. Zs. nem ragaszkodik aggodalmasan a történet adataihoz; költői célja szerint térben s időben külön eső mozzanatokat egybe ejt: a király halálát 4, a költőt 6 évvel előbbre teszi;

fiatalabbnak tünteti fel Catharinát, hogy Camoens halálos ágyánál még szépsége teljében szenvedjen önvádat s érezze egész veszteségét. Camoens és Pedro Giron jellem-kontrasztját világtörténeti távlatba illesztve, az emberiség tragikus képévé szélesíti ki, melyben az eszményiség elbukik, bár csak ideiglenesen, a cinikus számítás előtt. A valóság és költészet ellentétén alapuló világnézet kialakulására Goethe Tassója lehetett mélyebb hatással. De minden föltehető irodalmi hatáson kívül benne van e műben az író első szerelme emléke: innen mélyen járó szubjektívizmusa. A környezet, test és lélek összetett hatásait már itt mesterileg boncolja K. (A cikkíró figyelmébe ajánlunk itt egy Camoens c. novellát, mely az *Athenaeum* 1841. évfolyamában jelent meg [I: 8—14. és 24—30. l.]; szerzője az 1842-ben igen fiatalon elhalt Eördegh István. A novella tulajdonképen regényes életrajz, melyben túlnyomóvá duzzad a költött, vagy kiszínezett elem [a tengeri vihar Camoens menekülésével; báli jelenet a költő és Catharina közt; a költő atyja meggyilkolja Catharinát; az éposz tervének megfogalmazása]. Lelkes romantikájával, korához képest, igen vonzó olvasmány s szinte szuggerálja a regényben való feldolgozás gondolatát. K. Zs. 1842-ben fogott az *Élet és Ábránd*-hoz: vajon e kis «eredeti novellá»-nak nincs-e valami része legalább a tárgyválasztásban?) — Az *Élet és Ábránd* múlt havi első részletét 6 lapnyi újabb közlemény folytatja. — r. r. ismerteti Farkas Zoltán Bajza-életrajzát és Gyöngyösy László Mikszáthját.

Egyetemes Philologiai Közlöny. 1912. évf. 2. füz. február. —

Thienemann Tivadar: Német és magyar nyelvújító törekvések. A feltűnően sok idézettel megtűzdelt, terjedelmes értekezés részletesen ismerteti a megújulás korabeli németországi nyelvészeti tanításokat. Böven szól Klopstock, Lessing, Herder, Wieland, Garve, Jenisch, Voss, Campe, Wolke nyelv művelő törekvéseiről s különösen Adelung János Kristófnak a magyarországi nyelvtudósokra tett hatásáról. Adelung jó ideig eszményképe volt a magyar nyelvészeknek. Különösen Verseghyre hatott; ezért vádolta őt Révai azzal, hogy a magyar nyelvet német mintára szabta. Maga Révai szintén sokat merített Adelungból, úgyszintén Pápay Sámuel is, meg Sipos Pál. Általában Kazinczy és kortársai élénk figyelemmel kísérték a német nyelvtudományi mozgalmakat. Kiemelendő azonban, hogy a magyar nyelvújítás még Campe német nyelvújító fellépése előtt megkezdődött. Campe hatása alatt legfeljebb a Mondolat keletkezhetett, jóllehet a Mondolatot jellemző szatirikus elem kétségtelenül magyar hagyományon alapul. — *Trócsányi Zoltán* ismerteti Csűrös Ferenc debreczeni nyomdatörténetét, *Király György* Gyöngyösy László Mikszáth-kötetét, *Gálos Rezső* Bathó István Kéry-életrajzát, *Birkás Géza* Kovács János Sue-tanulmányát. Az utóbbi tanulmány tavaly jelent meg Kolozsvárt s érdekes Sue-átvételeket mutat ki Nagy Ignác, Kuthy Lajos, Jósika Miklós, Jókai Mór, Degré Alajos és Petőfi Sándor elbeszélő munkáiban. — *Bayer József* felhívja a figyelmet a Bánk Bán Rostája megírójának, Bárány Boldizsár ügyvédnek alakjára. E külön verselőről körülbelül csak annyit tudunk, hogy 1836 táján a somogy megyei Gombán élt. Afféle falusi vadpoéta volt, egy magába vonult

Pató Pál, aki jeles költőnek tartotta magát. Frankenburg érdekes dolgokat jegyzett fel róla emlékirataiban (1868). — V. J. Jósika egyik ismeretlen levelét közli. Tulajdonképen önbírálat, melyben Jósika sorra jellemzi regényei hőseit. Érdekes, hogy Abafit leggyöngébb művei egyikének tartja. (1843). — *Birkás Géza* ismerteti Clément Marot francia költőnek Mária magyar királynéhoz, II. Lajos özvegyéhez írt költői levelét, melyben a híres költő Mária franciaországi látogatását énekelte meg (1539). — *Gulyás József* kimutatja, hogy Árgírus történetének legrégebb említése 1620-ból való. (Csombor Márton: *Europica Varietas*. 1620). — *Alszeghy Zsolt* Balassa Bálint Campianus-fordításának a gyöngyösi ferencesek könyvtárában található részleteit ismerteti (1581). — *Kemény Lajos* Paniti János XVI. századi versíró életéhez közöl egy latin oklevelet (1555).

Élet. 1912. évf. 1—2. szám. január. — *Erdős Renée: Hazátlan irodalom* c. elmélkedésében nagy lelkesedéssel szól Kazinczy koráról, a boldog időkről, amikor lázas irodalmi együttérzés hevített mindenkit s az irodalom országos közügy volt, míg ma az írók dolgoznak ugyan s a közönség jelentékeny része figyel is, de «hol vannak a Festicsek, a Weselényiek, a Csereiek, a Dessewffyek?» Az ország előkelői nem törődnek az irodalommal. — Erre válasz *Sik Sándor: Honfoglaló irodalom* c. cikke, mely hasonlóképen panaszkodik, hogy a főrangúak irodalompartoló faja kiveszett Magyarországból. A magyar szellemi élet mai nagy forrongása, megújhódó formái, érzésszerű és világnézetbeli átalakulása azok nélkül mennek végbe, akik születés, vagyon és tekintély dolgában az első sorban állnak. Az előkelők, a politikát kivéve, a szellemi élet egész vonaláról hiányoznak. Nagy kár, mert az irodalom az evolúció ideghálózata; az a vezeték, melyen keresztül a fejlődés világformáló gondolatai, teremtő érzései végigfutnak. Aki elzárkózik előle, kikapcsolta magát a nemzet érzésvilágából és a művelt osztályok szellemi közösségéből. «A mai Magyarország társadalmának legfelső rétege idegenül és értetlenül nézi az eljövendő Magyarországot kialakító, a ma még zavaros és kűszált szellemi forrongást és minden jel arra mutat, hogy a jövő Magyarországa nélkülük fog megszületni.» (Ugyanígy: *Dudek János* egyetemi tanár a *Religio* című katolikus tudományos folyóirat 1912. évf. 3. füzetében.)

Kultura. 1912. évf. 1. szám. január. — *Pintér Jenő: Dukai Takács Judit.* Kis írói arckép a keszthelyi helikoni ünnepségek Malvinájáról. Takács Juditra eleinte a népköltészet hatott, később Berzsenyi Dániel. Barátai nagy költőt akartak belőle nevelni, elhalmozták könyvekkel, de tanácsaik inkább zavarba ejtették a «barnafürtű istennét». Így is a korabeli jobb tehetségű lírikusok közé számít.

Magyar Nyelv. 1912. évf. 1. füz. január. — *Gombocz Zoltán: Thomsen Vilmos.* A nagy dán nyelvésznek, a M. Nyelvtudományi Társaság tiszteleti tagjának, ki a finn-ugor nyelvészet terén nagy sikereket ért el, életét s munkásságát ismerteti, hetvenedik születésnapja alkalmából. — *Hor-*

váth János: *Ignotus felolvasása a Nyugat magyartalanságairól*. Felelet a Nyugat karácsonyi számában közölt Ignotus-féle felolvasásra. — *Velledits Lajos: Adalékok Pápay Sámuel nyelvészetéhez*. Az Észrevételek... c. tiszti szótár (1807) előszavát s A Magyar Literatura Esmérete (1808) nyelvészeti részét taglalja. Adalung hatása erős, de Pápay Sámuelben van bizonyos józan önállóság is. Álláspontja a Verseyhyével rokon, de méltányolja Révait is. A nyelvújításról szóló felfogása feltűnően higgadt. — *Dobóczy Pál: János pap országa*. E tárgynak s fogalomnak irodalombeli és szótári előfordulása helyeit sorolja fel. Az irodalomban: Valkai Cronikája (1583), Arany: János Pap Országa (Életképek. 1848 szeptember 10) és Abonyi Lajos: Pap János országa. (Fonó Krónikája. 1872. II: 3—77.)

Magyar Társadalomtudományi Szemle. 1912. évf. 1. szám. január. — *Prohászka Ottokár: Széchenyi István gróf vallásossága*. Prohászka arról értekezik, hogy Széchenyi vallásossága nem volt pusztá formalizmus és családi tradíció. Széchenyi gazdasági érzéke vallásos lelkiülettel párosult. Dogmákra való tekintet nélkül megvolt benne az Istenben való bizodalom. «Egyik vallás a másik után tünedezik el ugyan a földszínéről — írja Széchenyi — de a vallásos érzület, mely azokat alkotta, soha sem lesz kioltható az emberek szívéből.» Prohászka kiemeli, hogy Széchenyi gyakorlatilag hívő ember volt, az egyház parancsait megtartotta s különösen a husvétii gyónást sohasem hagyta el.

Nyugat. 1912. évf. 2. szám. január. — *Szabó Dezső: Berzsenyi Dániel*. Berzsenyi költészetében az erő, a roppant arányok víziója a fővonás. Nyelv-művészete is egy azt szolgáló nagyszerű erőszak a nyelven. (Baróti Szabónak azonban nagyobb szerepe van e nyelv előkészítésében, mint a cikk írója hinni látszik.)

Protestáns Szemle. 1912. évf. 1. füz. január. — *Kristóf György: Kazinczy vallási nézetei*. Hogyan gondolkodott Kazinczy a vallásról? Sipos Pálhoz intézett leveleiből az derül ki, hogy öntudatos kálvinista volt ugyan, de a hittételek betűire nem sokat adott. A más vallásúakat és a felekezetenkülieket egyaránt megbecsülte. A fanatizmust, türelmetlenséget és kép-mutatást a maga protestáns atyafiságában is gyűlölte és üldözte. — *Thury Etele: Pázmány Péter levelei*. Ismerteti Pázmány összegyűjtött leveleinek II. kötetét, mely a múlt évben került ki a sajtó alól. (Petri Cardinalis Pázmány... Epistolæ Collectæ. Collectionem et recensionem accurate Francisco Hanuy. Tomus II. 1629—1637. Budapest, 1911. 4. r. 806 l.) Az 599 levél közül 461 most látott először napvilágot. Thury protestáns szempontból vizsgálja Pázmány levelezését s több érdekes részletre hívja fel a figyelmet. Pázmány nyíltan kijelentette, hogyha rajta állna, csak katolikust tűrne meg egyházmegyéjében. Legbuzgóbb törekvése az volt, hogy a protestáns prédikátorokat megtörje, a nem katolikus hívőket visszatérítse, a felvidéket és Erdélyt katolizálja. A nagyszombati egyetemet is a katolikus vallás védelmezésére alapította. «Tanuljunk tőle nagy célokért való lelke-

sedést, kitartást igaznak vallott ügyünk harcaiban, önfeláldozást anyaszentegyházunkért . . . De egyben, a lelkiismereti szabadság ellen kifejtett erőszakoskodásaiban nem követhetjük.*

Századok. 1912. évf. 1. füz. január. — *Hajnóczy Iván: Martinovics Ignác állítólagos arcképe.* Martinovics arcképe a Vasárnapi Újság 1881. évf.-ban jelent meg legelőször s innen került át egyes igen elterjedt magyar történeti kiadványokba, így pl. a Szilágyi-féle Milléniumi Történet VIII. kötetébe. A kép fölfedezője Strobl Alajos volt, fölismerője Fraknói Vilmos. Most Hajnóczy Iván kimutatja, hogy a szóban forgó Martinovics-arckép Antonio Van Dyk egyik festményének, Guido Bentivoglio bíbornok arcképének másolata. Eszerint Martinovicsról, mint a felvilágosodás korának számos más magyar írójáról, nincsen hiteles arcképünk. — A Történeti Irodalom rovatban *Hellebrant Árpád* részletesen ismerteti Csűrös Ferenc nyomdatörténetét (*A debreczeni városi nyomda története.* Debreczen, 1911.); *Iványi Béla* pedig Hain Gáspár krónikájának azt a kiadását, melyet a Szepesmegyei Történelmi társaság megbízásából Bal Jeromos, Förster Jenő és Kauffmann Aurél rendeztek sajtó alá. (*Hain Gáspár löcsei krónikája.* I. rész. Lőcse, 1910.)

Uj Idők. 1912. évf. 4. szám. január. — *Lakatos László: A bécsi táncosnő.* A közleményből megtudjuk, hogyan vallott szerelmet Döbrentei Gábor Elssler Fannynek, a híres bécsi táncosnőnek. (Annyi bizonyos, hogy Elssler Fanny járt Magyarországon s Döbrentei 1834 táján csakugyan egyik igazgatója volt a fővárosi színhügynek. Társulata azonban nem a pesti Rondellában játszott, mint Lakatos írja, hanem Budán. Mellesleg megemlíthető, hogy Elssler Fanny neve nem fordul elő sem Bayer József, sem Váli Béla színészettörténeti munkáiban. A ballerínák szerepléséről Bayer azt mondja, hogy ezeket érdekkeltés céljából hozatták Bécsből Budapestre.)

Uránia. 1912. évf. 2. szám. február. — *Elek Oszkár: Arany János és ballada-költészete.* Van-e szorosabb kapcsolat Arany János egyénisége és ballada-költészete között? E kérdés megoldása céljából fejtegeti szerző Arany egyéniségét, esztétikai vizsgálódása körét és ballada-költészete szépségeit. Népszerű összefoglalásúrtak végén áttekinti az eddigi irodalmat. Arany balladaköltészetével behatóbban foglalkoztak: Greguss Ágost, Jancsó Benedek, Gyulai Pál, Beöthy Zsolt, Riedl Frigyes, Zlinszky Aladár, Tolnai Vilmos; továbbá Szinyei Ferenc, Dénes Lajos, Nógrádi László, Gálos Rezső.

FIGYELŐ.

Társasági ügyek. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1912 február 13-án *választmányi ülést* tartott.

Beöthy Zsolt elnöklete alatt jelen voltak : Ágner Lajos, Angyal Dávid, Bajza József, Baros Gyula, Császár Elemér, Gagyhy Dénes, Gragger Róbert, Gulyás Pál, Horváth János, Karl Lajos, Miklós Ferenc, Pintér Jenő, Prónai Antal, Radó Antal, Sebestyén Gyula, legifj. Szász Károly, Szily Kálmán, Szinyei Ferenc, Váczy János, Versényi György, Voinovich Géza, Weber Arthur, Zlinszky Aladár. Jegyző : Kéki Lajos.

1. Elnök üdvözlöi a megjelenteket. Örömmel állapítja meg, hogy Társaságunk irodalomtörténeti munkásságát folyóiratának első füzetével immár megkezdette. A mai választmányi és felolvasó üléssel megindítja hivatalos életét s az ismereteket előszóval terjesztő munkásságát is.

2. Titkár bemutatja id. Szinyei Józsefnek, Társaságunk tiszteleti tagjának, továbbá Bayer József, Békefi Remig, Elek Oszkár, Imre Lajos, Kiss Ernő, Loósz István, Német Károly, Pais Dezső, Toncs Gusztáv és Zlinszky Aladár választmányi tagok levelét, melyben megválasztásukért köszönetet mondanak.

Örvendetes tudomásul szolgál.

3. Titkár jelenti, hogy újabban alapító-tagul jelentkeztek : Baumgartner Alajos, főgimn. tanár, Budapest; Pintér Sándor, ügyvéd, Szécsény; özv. Tisza Kálmánné, Kocsord; Zlinszky Aladár, főgimn. tanár, Budapest.

Az alapítványokat a választmány hálás köszönöettel fogadja.

4. Titkár jelenti, hogy az Országos Kaszinó 200 korona adományt küldött.

Örvendetes tudomásul szolgál.

5. Rendes taggá választottak : Berzeviczy Albert, a M. Tud. Akadémia elnöke (ajánlja Beöthy Zsolt); Róth Jenő, bölcsészethallg., Lipcse (aj. Bleyer Jakab); György Lajos, tanár, Vajdahunyad (aj. Dézsi Lajos); Havas István, polg. isk. igazg. Bpest (aj. Gagyhy Dénes); Putnoky Imre, tanár, Bpest (aj. Kéki Lajos); Konczek Kálmán, főgimn. tanár, Szabadka (aj. Loósz István); Sík Sándor, főgimn. tanár, Bpest (aj. Prónai Antal); Thaly Loránt dr., főorvos, Bpest (aj. Safáry Irma); Schmidt Pál, főgimn. tanár, Újpest (aj. Sipőtz Pál); Békési Károly, polg. isk. tanár, Bpest (aj. Szekő Aladár); Molnár Antal, zeneszerző, Bpest (aj. Szilágyi Sándor); Párkányi Norbert, főgimn. tanár, Pécs (aj. Tordai Anyos); Simai Ödön dr., tanár, Bpest (aj. Weber Arthur); Rexa Dezső dr., városi főlevéltáros, Székesfe-

hévár (aj. Vértesy Jenő); Fejér Adorján, főgimn. tanár, Baja (aj. Werner Adolf); Nagy András dr., m. kir. határkapitány, Gyimesbükk; Schwarcz Károly, könyvkeresk., Sopron (aj. Baros Gyula); S. Szabó József, koll. tanár, Debreczen; U. Szabó Gyula, koll. tanár, Debreczen (aj. Csűrös Ferenc); Bartalus András, tanító, Bpest; Téger Béla, tanítóképző int. tanár, Baja (aj. Gyulai Ágost); Király László, főreálisk. tanár, Arad; Polgár Gy. Ödön dr., főgimn. tanár, Arad (aj. Elek Oszkár); Mikó Stefánia, polg. isk. tanárjelölt, Bpest; Ruzsonyi Béla, tanár, Bpest (aj. Marczinkó Ferenc); Ébert András, keresk. akad. tanár, Kolozsvár; Gál Ferenc, keresk. akad. tanár, Kolozsvár; Dobos Gerő, tanárjelölt, Kolozsvár (aj. Kiss Ernő); gr. Esterházy Mária, Sárosd; gr. Esterházy Erzsébet, Sárosd; Kállay Erzsébet, Nógrádbercel; Kállay Lenke, Nógrádbercel; gr. Keglevich Istvánné, Ipolykürt; br. Prónay Josefin, Bpest (aj. br. Radvánszky Kálmán); Bácskai József, ref. lelkész, Szatmárnémeti; Baross József dr., fősolgabíró, Rétság; Ihász Ferenc, tanítóképző int. tanár, Sopron; Keller Imre, f. leányisk. igazgató, Mezőtúr; Novotha Andor, könyvkeresk., Jászberény; Ráth Mór, könyvkeresk., Bpest; Sándor Móric, bankigazgató, Szécsény; Vajda Lajos, orvostanhallg., Bpest (aj. Ágner Lajos); Baciú János, f. keresk. isk. tanár, Brassó; Deák Ferenc, főgimn. tanár, Jászberény; Huszár György, főgimn. tanár, Nagykőrös; Kaiblinger Fülöp dr., tanár, Bpest; Klepp Péter, ref. s. lelkész, Torzsa; Lakatos Vince, főgimn. tanár, Keszthely; Németné dr. Langheim Irma, Bpest; Persián Kálmán dr., egyet. könyvtártsízt, Kolozsvár (aj. Pintér Jenő); Brengl Matild, polg. isk. tanítónő, Gyöngyös; Csura Miklós, főgimn. tanár, Gyula; Demeter Béla, főgimn. tanár, Sepsiszentgyörgy; Fáber Oszkár, tanár, Bpest; Kiss Ferenc, ref. esperes, Püspökladány; Hoffmann Frigyes dr., Eötvös-Collegiumi tanár, Bpest; Rietly Károly, főgimn. tanár, Kolozsvár; Szakács Béla, főgimn. tanár, Győr; Szekfű Gyula dr. levéltárnok, Bécs; Tóth László, Tápíószele; Tiszaujhelyi Ujhelyi Imre, polg. isk. tanár, Békéscsaba; Urbányi Karolina, tanítóképző int. tanítónő, Pozsony; Vitéz A., könyvkeresk., Kassa (aj. a titkár).

6. Rendkívüli taggá választottak; Bayer Alice, b. hallg., Bpest (aj. Bayer József); Komlós Aladár, b. hallg., Bpest (aj. Begyáts László); Busák Béla, b. hallg., Bpest (aj. Kéki Lajos); Gyomlay László, tanárj., Bpest; Ulreich Vilmos b. hallg., Bpest (aj. a titkár); Putnoky Ödön, Érsekújvár; Takácsy Dénes, Gyula (aj. Pintér Jenő); Fedor Károly, Hartos János, Sarkadi Sándor, Szántó Miklós, Vadász Pál, Valent Mihály: orvostanhallgatók, Bpest; Huszti Ferenc, Zuber Marianne, b. hallgatók, Bpest (aj. Weber Arthur).

7. Az *Irodalomtörténetre* újabban *előfizettek*: Csegezy László, Bágyon; Gálócsi Samu, könyvkeresk., Dés; Mildner Ferenc, könyvkeresk., Kassa; s a következő tanintézetek és könyvtárak:

Arad: Felső keresk. isk.; *Baja*: Cist. r. főg. tan. könyvt.; *Balassagyarmat*: Áll. főg. tan. könyvt.; *Besztercebánya*: Kir. kath. főg. tan. könyvt.; *Budapest*: III. ker. áll. főg. tan. könyvt.; III. ker. áll. főg. ifj. önképzőköre; VI. ker. Bulyovszky-u. áll. főreálisk. önk. köre; VIII. ker.

áll. főg. tan. könyvt.; VIII. ker. közs. főreálisk. ifj. könyvt.; X. ker. kőbányai áll. főg. tan. könyvt.; Ranolder-intézeti tanítóképző; Képviselőházi könyvt.; *Czegléd*: Áll. főg. tan. könyvt.; *Érsekújvár*: Közs. kath. főg. tan. könyvt.; A Megváltóról nevezett tiszt. Nővérek intézete; *Fogarás*: Áll. főg. tan. könyvt.; *Győr*: Áll. főreálisk. tan. könyvt.; *Jászberény*: Áll. főg. tan. könyvt.; Áll. főg. ifj. könyvt.; *Kecskemét*; R. kath. főg. tan. könyvt.; *Kisujszállás*: Ref. főg. tan. könyvt.; *Kolozsvár*: Egyetemi Magy. Irod. tört. Szeminárium; *Léva*: Áll. tanítóképző; *Losoncz*: Áll. főg. tan. könyvt.; *Mezőkövesd*: Kir. kath. főg. tan. könyvt.; *Nagykikinda*: Áll. főg. tan. könyvt.; *Nagykőrös*: Ref. főg. Arany János-önk. köre; *Nagyszombat*: Érs. főg. tan. könyvt.; *Pápa*: Ref. főisk. önk. köre; *Pozsony*: Áll. főreálisk. tan. könyvt.; Sz. Orsolya r. tanítónőképző; *Rimaszombat*: Egyes. prot. főg. tan. könyvt.; Egyes. prot. főg. ifj. könyvt.; *Rózsahegy*: Kath. főg. tan. könyvt.; *Sárospatak*: Ref. főg. Erdélyi-önk. köre; Áll. tanítóképző int.; *Sopron*: Ev. lyceum tan. könyvt.; *Szabadka*; F. keresk. isk. tan. könyvt.; *Szekszárd*: Áll. főg. önk. köre; *Székesfehérvár*: Áll. főreálisk. tan. könyvt.; Cist. r. főg. tan. könyvt.; *Szolnok*: Áll. főg. tan. könyvt.; Áll. főg. ifj. könyvt.; *Szombathely*: Prém. főg. önk. köre; *Zalaegerszeg*: Áll. főg. tan. könyvt.; *Zenta*: Közs. főg. tan. könyvt.; *Zirc*: Apátsági könyvtár.

Ezekkel együtt a Társaságnak összesen 639 tagja (2 tiszteleti, 12 alapító, 576 rendes, 49 rendkívüli) és 75 előfizetője van.

8. Pénztáros jelentést tesz a Társaság jelenlegi vagyoni állapotáról. Az eddigi összes bevétel 2864 kor. 10 fill.; az összes kiadás 600 kor. 85 fill.; maradvány 2263 kor. 25 fill.

Tudomásul szolgál.

9. Radó Antal al. és vál. tag fölveti azt a kérdést, hogy nem volna-e célszerű, ha a Társaság gondoskodnék egy olyan kézikönyv megírásáról, mely az irodalomtörténet tanulmányozására módszeres tájékoztatást nyújtana.

A választmány helyesli a fölvetett eszmét s megvalósításának előkészítésére Beöthy Zsolt elnökle alatt Radó Antal, Horváth János és Pintér Jenő vál. tagokból álló hármas bizottságot küld ki.

10. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Gagyh Dénes és Prónai Antal vál. tagokat kéri föl s az ülést berekeszti.

A választmányi ülést *felolvasó ülés* követte.

Beöthy Zsolt elnökle alatt jelen voltak: Ágner Lajos, Alszeghy Zsolt, Angyal Dávid, Bajza József, Balassa József, Baros Gyula, Berzeviczy Albert, Birkás Géza, Bíró Izabella, Bod Károly, Braun Ilona, Castelli Erna, Császár Elemér, Dittrich Vilmos, Eckhart Sándor, Erdélyi Lajos, Erdélyi Lajosné, Fekete József, Feleky Géza, Firtos Ferenc, Gaal Mózes, Gagyh Dénes, Gedai József, Gerecze Ambrus, Glatz Ernő, Glatz Ernőné, Gleiman János, Gombocz Zoltán, Gragger Róbert, Gulyás Pál, Haas Ernőné, Hoffmann Edith, Hoffmann Márta, Horváth Endre, Horváth János, Huszti József, Karl Lajos, Kéki Lajos, Kasztner Jenő, Kenessey Anna, Király György, Kiss Béla, Klár Gyula, Komáromi Mihály, Korpás

Ferenc, Lampérth Géza, Láng Nándor, Miklós Ferenc, Négyesy László, Németné Langheim Irma, Pánity Vukoszáva, Perényi Adolf, Pintér Jenő, Prónai Antal, Putnoky Imre, Radó Antal, Radó Lili, Radnay Oszkár, Reichardt Piroška, Révhegyi Rózsa, Riegler Ernő, Riedl Frigyes, Rubinyi Mózes, Ruzsonyi Béla, Sarlot Ida, Schneider Dezső, Schönér Ferenc, Sebestyén Gyula, Sik Sándor, Sipőtz Pál, Springer Stefánia, Szabolcsi Lajos, legifj. Szász Károly, Szemere Samu, Szemkő Aladár, Szigetvári Iván, Szilágyi Vilmos, Szilárd Kata, Szily Kálmán, Szini Lajos, Szinyei Ferenc, Szolnoki János, Sztripszky Hiador, Tolnai Vilmos, Töttössy Béláné, Trócsányi Zoltán, Ulreich Vilmos, Vajda Lajos, Váczy János, Velledits Lajos, Verő Leó, Voinovich Géza, Versényi György, Weber Arthur, Weiner Jolán, Wollitzer Pál, Zlinszky Aladár, Zolnai Béla, Zsenáty Emilia. Ezenkívül számos vendég és érdeklődő.

A felolvasó ülés tárgyai:

1. *Riedl Frigyes*: Az irodalom fejlődése.
2. *Sebestyén Gyula*: Petőfi első irodalmi kísérlete.

Thaly Kálmán alapítványa. A Magyar Történelmi Társulat néhai alelnöke, Thaly Kálmán végrendeletileg 50,000 koronát hagyományozott, hogy ezen ötvenezer koronás alapítvány kamatjövedelmeiből írassa meg a Magyar Történelmi Társulat három évenként megjelenendő kötetekben de ne aulikus, ne klerikális, ne reakcionárius: hanem tiszta magyar nemzeti és szabad szellemben) a magyar nemzet függetlenségi törekvései és küzdelmei történetét az 1505-ik évi rákosi országgyűléstől kezdve a szatmári békekötésig, ideértve még a Rákóczi-emigráció tüzetes történetét is, annak kihalásáig.

Az alapítólevelet most tette közzé a M. Tört. Társulat. A terjedelmes történeti anyag feldolgozását tíz kötetre tervezik és három évi ciklusokban dolgoztatják föl. Az első kötetre — *A magyar nemzet önállóságáért és függetlenségéért vívott küzdelmek története a rákosi országgyűléstől a mohácsi vészig 1505—1526.* — már ki is hirdették a nyílt pályázatot. A tervrajz a szerző megnevezésével 1912 február 29-ig küldendő be a Társulat titkári hivatalába. A megbízást az 1912. évi márciusi közgyűlésen hirdetik ki. A munka tiszteletdíja, beleértve az írói díjat és a nyomtatás költségét, 5500 korona, mely akkor fizetetik ki, ha a kötet megjelenik. A 25—30 nyomtatott lvre torjeddő mű elkészítésének határideje 1914 december 31.

A magyar tudományosság barátai méltán emlegetik hálával és nagyrabecsüléssel Thaly Kálmán nevét. Magyarországon még az is szokatlan jelenség, ha egyes nagyvagyonú, nemesgondolkodású egyének felajánlják segítségüket a tudomány és irodalom támogatására. Annál lélekemelőbb Thaly Kálmán példája. Aránylag szerény jövedelméből jelentékeny összeget takarított meg s aggkora utolsó éveiben sem feledkezett el a magyar históriáról, melynek élete annyi örömét és pályája annyi kitüntetését köszönhette.

A M. T. Akadémia levele Szilády Áronhoz. Az 1911. évi dec. 18-án tartott akadémiai összes ülésen Berzeviczy Albert elnök meleg szavakban emlékezett meg Szilády Áronról, aki már félszázada tagja az Akadémiának. Indítványára a következő levélben üdvözölték a nagyérdemű tudóst, Társaságunk tiszteleti tagját:

Mélyen tisztelt Tagtársunk!

A Magyar Tudományos Akadémia f. hó 18-án tartott összes ülésének egyhangú határozatából mély tisztelettel és őszinte ragaszkodással köszöntjük Nagyságodat akadémiai taggá választásának mai félszázados fordulóján.

Nagyságod fényes betűkkel írta be nevét a magyar tudomány történetébe, még pedig ama nagyjaink sorába, kiknek nemcsak kitűnő műveket, hanem történeti jelentőségű, irányító hatást köszönhetünk. Régi magyar irodalmunkat mintaszerű kiadványaiból és kitűnő magyarázataival oly fényesen derítette fel, hogy e téren irodalomtörténetünk minden munkása örök időkre hálás tanítványa és követője lesz. A tudás sokoldalúsága és alaposága, a kutató módszer biztossága, a kritika elfogulatlansága és élessége jellemzik minden munkáját, melyek a Török-magyar történeti emlékeken és a Nyelvemléktár első kötetein kezdve, a szorosb értelemben vett irodalomtörténeti kiadásokig és széles látkörrel végzett fejtegetésekig a tudományos jelességeknek oly gazdagságát és sokoldalúságát tüntetik föl, milyennel csak nagyon kevés magyar kutató rendelkezik. Bámulusos jártassága a nyelvészetben, a politikai és egyházi történetben, az összes irodalmak termékeiben, a néphagyományok ismeretében az okulás és ösztönzés gazdag forrásaivá avatják dolgozatait, melyek eddig is számtalan problémát megoldottak és az új nemzedéknek tudományos munkásságában mintául és irányítóul szolgálnak. És e rendkívül becses és gazdag munkássága legnagyobb részét Akadémiánk körében keletkezett és látott napvilágot, a mi hálánkat és büszkeségünket kétszeresé teszi.

Köszönjük ma, e ritka szép évfordulón, Nagyságodnak Akadémiánk, az irodalom, egész nemzeti művelődésünk nevében, amit a tudomány terén alkotott. Köszönjük azzal 'a kívánsággal, hogy munkánkban még soká élünkön láthassuk Nagyságodat és azzal a hittel is, hogy példája és hatása mindenha élő ereje marad szellemi életünknek.

Fogadja kitűnő tiszteletünknek őszinte és meleg kijelentését.

Budapest, 1911 december 20.

BERZEVICZY ALBERT
elnök.

HEINRICH GUSZTÁV
főtítkár.

A Kisfaludy-Társaság 1912. évi nagyhete. Február 7-én tartotta meg tagválasztó közülését a Kisfaludy-Társaság. Az íróval betölthető egy rendes tagsági helyre Voinovich Gézá-t választották meg 28 szavazattal Kálmány Lajos 8 szavazata ellenében, miután Bán Aladár és Császár Elemér ajánlását ajánlóik -- Szabolcska Mihály, ill. Ferenczi Zoltán --

visszavonták.¹ A költővel betölthető egy rendes tagsági hely ezúttal betöltetlen maradt, mert a két jelölt: Molnár Ferenc (aj. Beöthy Zsolt és Alexander Bernát) és Papp Zoltán (aj. gr. Apponyi Albert és Sebestyén Gyula) egyforma számú (16—16) szavazatot kapott. Levelező tagul megválasztották Országh Pál tót költőt és műfordítót, Sirola Ferenc olasz műfordítót és Steinbach Józsefet, Petőfi német fordítóját. A Lukács Krisztina-féle szatirapályázat eredménytelen lett; éppúgy a Bulyovszky Gyuláné-féle, mely szavalható elbeszélő költeményekre szól. Mindkét pályázatban csak két-két dicséretre érdemes költeményt találtak a bírálók; jutalomrá méltót egyet sem.

Hatvanhatodik közülését febr. 11-én tartotta s egészen Gyulai Pál emlékének szentelte a Társaság. Beöthy Zsolt elnöki megnyitója Gyulai irodalmi munkásságának különösen azt a jellegét emelte ki, melynél fogva a Petőfi—Arany korszak minden törekvésének épp oly tudatos és világos kifejezője, mint Boileau-é a francia klasszicizmusnak. Gyulai írói egyéniségében az éles ész s a nemes naivitás az uralkodó vonás. A férfias energia, mely kritikáját irányítja, csak pihenőt keres a naivhoz való vonzalomban, mellyel a népköltészetben gyönyörködik s mely legkitünőbb gyermek-költőnké avatja; az életben a küzdelmet keresi; otthonában a pihenés merengésének engedli át magát; harci szava, cselekedete a jövőt tüzi ki célul, hogy megbecsülhesse a jelen értékeit: de lelke hű a múlthoz s nem dúlja fel a jelen érvényesítése végett annak hagyományait. Vargha Gyula titkári jelentése után, mely szintén a Társaság egykori elnökére való emlékezettel indult s záródott, Kozma Andor tartott emlékbeszédet Gyulai Párról, a költőről. Gyulai halála előtt nem sokkal, egy látogatása alkalmával, azzal szórakoztatta a már végéhez közelgő beteg költőt, hogy tulajdon versei (a Gyulai Páléi) közül olvasott fel neki egynehányat. A beteg öreg úr szokatlan érzékenyüléssel nyult a felolvasó keze után s megígértette vele, hogy majd ő tart felette emlékbeszédet s akkor is fel fogja olvasni ezeket a költeményeket. Ez az ígéret szabta meg az emlékbeszéd jellegét, mely időrendben haladva s a klasszikus szépségű részletek felolvasásával izelítve, végigtekintett azon a 66 esztendő költői pályán, melynek termékenysége épen nem mondható csekélynek, mert hangot kapott s őszinte kifejezésre jutott benne minden jelentékeny érzelmi mozzanata e hosszú, guzdag életnek: Erdély szerelme, majd a fellángoló hazaszeretet s utóbb a honfi-fájdalom; a korviszonyok jobbra fordultával az egyéni élet intímabb érzelmei: a férfias, nemes szemérmű szerelem hit-

¹ *Voinovich Géza* bölcsészettudor 1875 március 14-én született Debreczenben. A kolozsvári egyetemen a magyar irodalomtörténet magántanára s a Budapesti Szemle szerkesztője. Eddigi munkái: 1. Báró Eötvös József összes munkáinak húsz kötetes kiadása. 1901—1903. 2. Báró Eötvös József életrajza. 1903. 3. Az angol irodalom története a reformáció óta. 1907. 4. Tanulmányok id. gróf Teleki Lászlóról, Arany Lászlóról, Madách Imréről, Shakespeareről s több külföldi regényíróról. 1899—1911. 5. A Klasszikus Regénytár szerkesztése Ambrus Zoltán társaságában. 6. Bírálatok az Új Magyar Szemlében és a Budapesti Szemlében. 7. Fordítások Halbe, Sudermann, Meyer Konrád, Lagerlöff Zelma és Keller Gottfried munkáiból.

vese iránt; a férjet és apát egymásután érő csapások mély fájdalma; végül a hosszúra nyúlt öregség csendes, bölcs mélézása a mult emlékein. Késő aggkora egyre gyérebbe költői termékeit is csak a kajánság illetheti durva kézzel: egy gazdag lélek lassú elhalásának nyomai azok, ki «a lantot, a lantot» — holtig szoritgatta kebeléhez s kinek az volt egyik legmélyebb, de szinte önmaga előtt is naiv bizakodással leplezett utolsó fájdalma, hogy költői erejét apadni érezte. Szerelmi lírája, érdeméhez képest, nem eléggé népszerű: az ilyen finomabb, disztigvált hang elvész a szerelmi költők hangosabb karában; teljes élvezetükhöz a költőéhez hasonló finom érzék kell. Kozma egyebek közt igen erősen kiemelte — s méltán — a szerinte nem eléggé méltányolt «Bálteremben» c. költeményt. Ez az emlékbeszéd, a maga mély meggyőződésével nem első jele, csak újabb, nyomatékosabb bizonyítéka annak, hogy Gyulai írói arcképében, amint időben távolodik, egyre halványodva mosódnak el a kritikus zordonabb vonásai, s viszont egyre melegebben kezd előmleni rajta a költőnek s a nemes egyszerűségű férfinak vonzóbb, nyájásabb arckifejezése. Vargha Gyula «Gyulai Pál emlékezete» c. költeményét szavalta el azután, s a közülés utolsó pontjaként Pekár Gyula olvasta fel Az Első Magyar Kórikus-t. A közülést követő lakomán Berzeviczy Albert mondott ünnepi pohárköszöntőt a Gyulai-serleggel, Gyulai és Széchenyi közös lelki tulajdonára mutatva rá, arra a fanatikus lelkiismeretességre, «mely inkább mindennel szembeszáll, inkább mindent eltűr, inkább mindenről lemond, mintsem meggyőződéséből csak egy szemernyit is megtagadna, kötelességéből csak egy szemernyit is elengedne magának».

Február 14-én tartotta a Társaság tisztújító közgyűlését. Elnökké újból Beöthy Zsoltot választották meg egyhangú lelkesedéssel. Másodelnök Berzeviczy Albert lett, titkár Vargha Gyula, másodtitkár Kozma Andor.

A Budapesti Philologiai Társaság 1912. évi közgyűlése.

Január 13-án tartotta 37. rendes közgyűlését a Philologiai Társaság. Az elég népes ülést Heinrich Gusztáv elnök beszéde nyitotta meg. Heinrich, eddigi szokásához híven, visszapillantott az elmúlt esztendő azon eseményére, mely nézete szerint a legnagyobb szolgálatokat igéri a magyar philologia fejlődésének. Az új főiskolákról szólt. Elnöki beszéde egyike a legtanulságosabb fejtegetéseknek, melyeket eddig a most felállítandó magyar egyetemekről hallottunk. Beszéde végén felhívta a figyelmet az utolsó évtized szomorú tanári pályázataira és nem egyszer megdöbbentő kinevezéseire. Ugyanerről szólt Hornyánszky Gyula titkári jelentésének befejezése. Hornyánszky szintén kikelt azon főiskolai jellegű kinevezések ellen, melyekben nem a tudományos érdemek, hanem «a közigazgatásnak számunkra idegen szempontjai döntenek tudós állások, kinevezések fölött.» Titkári jelentésének volt egy feltűnő pontja; az, melyben az Egyetemes Philologiai Közlöny szerkesztését bírálta, kiemelve, hogy a Közlöny a külföldi fontosabb publikációk tekintetében — bizonyára nem a szerkesztők hibájából, hanem a kellő erők hiánya miatt — még mindig nem tudja kielégíteni a magasabb igényeket.

A Társaságnak jelenleg 917 tagja és előfizetője van. Évi kiadása 13.000 korona, bevétele körülbelül ugyanannyi. A Magy. Tud. Akadémia és a Közoktatásügyi Minisztérium 2000—2000 koronával segíti évenként. Havi folyóirata 55 ív terjedelemben jelenik meg. Szerkesztését nagyon megnehezíti a Társaság enciklopedikus iránya. Ahol az ind. héber és spanyol nyelvtől a görög betűs szövegekig és a magyar irodalomtörténeti cikkekig minden közleménynek helyet kell szorítani, ott a szerkesztőknek és olvasóknak egyaránt nehéz a helyzete. Mindazonáltal ez az egyetemes közlöny egyike a legügyesebben szerkesztett magyar folyóiratoknak.

Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemelnken.

A budapesti és kolozsvári egyetem tanárai az 1911—12. tanév második felére a következő előadásokat hirdették.

A budapesti egyetemen. — *Beöthy Zolt* r. t.: Az irodalomtörténet elmélete. Heti 4 óra. Madách és az Ember Tragédiája. 1 ó. Magyar iskolai olvasmányok tárgyalása. 2 ó. — *Riedl Frigyes* r. t.: A magyar irodalom története Arany korában. 4 ó. Irodalomtörténeti gyakorlatok. 1 ó. — *Négyesy László* r. t.: A magyar epika története Zrinyitől kezdve. 3 ó. A magyar politikai szónoklat története. 2 ó. Magyar stílusgyakorlatok 2—2 ó. — *Horváth Cyrill* m. t.: A régi magyar líra története. 2 ó. — *Császár Elemér* m. t.: Kazinczy és kora. 1 ó. — *Melich János* c. rk. t.: Régi magyar nyelvemlékek olvasása. 1 ó. — *Angyal Dávid* r. t.: A magyar történetírás a XVI. és XVII. században. 1 ó.

A kolozsvári egyetemen. — *Décsi Lajos* r. t.: Vörösmarty, Petőfi és Arany. 4 ó. Pázmány Péter. 1 ó. Magyar irodalomtörténeti gyakorlatok. 2 ó. — *Szádeczky Lajos* r. t.: Történetírásunk 1790—1848-ig. 1 ó. — *Erdélyi László* rk. t.: Magyar művelődéstörténeti források. 2 ó.

A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke.

Baros Gyula: *Adatok Barcsay Ábrahám levelezéséhez*. Budapest, 1911. 8.-r. 32 l. Athenæum-nyomda. (Különlenyomat az Irodalomtörténeti Közlemények 1911. évf.-ból.)

Barcsay Ábrahám sok jó napot töltött a versíró Radvánszky János (1739—1815) zólyomradványi kastélyában. Barátjához intézett leveleiben számos irodalmi vonatkozás található. Baros közli a még kiadatlan darabokat s Radvánszky néhány levelét; egyúttal pontos könyvészeti jegyzéket ad az 1893 óta megjelent Barcsay-cikkekről.

Budapesti Szemle, *Berzeviczy Albert* és *Beöthy Zolt* közreműködésével szerkeszti *Voinovich Géza*. 1911. évf. 145—148. köt. 1—12. füz. január—december. Budapest, 1911. 8.-r. XVI+1936 l. Franklin-nyomda.

Magyar irodalomtörténeti vonatkozású tanulmányok a M. T. Akadémia tudományos és szépirodalmi folyóiratának tavalyi évfolyamában: *Alexander Bernát*: Az Ember Tragédiája. *Angyal Dávid*: Gyulai Pál. *Beöthy Zolt*: Lévay-ünnepély. *Császár Elemér*: Bessenyei természetérzéke. Bessenyei György emlékezete. *Vértesi Arnold*. *Hegedűs István*: Teleki László emlé-

kezete. *Heinrich Gusztáv*: Szép Magelona. *Kéki Lajos*: Arany János elbeszélő költészete. Tompa Mihály ifjúkori költészete. *Radó Antal*: János, Gusztáv. *Riedl Frigyes*: A Bánk Bán bukása Berlinben. *Szalay Imre*: Visszaemlékezés Trefort Ágostonra. *Várdai Béla*: Arany János költői hagyatékához. *Versényi György*: Kriza János emlékezete. *Viztota Gyula*: Széchenyi, Vörösmarty és az Akadémia működésének első évei.

Csura Miklós: *Árgirus históriája*. Gyula, 1911. 8.-r. 35 l. Dobay-nyomda. (Különlenyomat a gyulai r. kath. főgimnázium 1910—11. évi értesítőjéből.)

Ethnographia. Szerkeszti *Sebestyén Gyula*. 1911. évf. XXII. köt. 1—6. füz. január—december. Budapest, 1911. 8.-r. IV+400 l. Hornyánszky-nyomda.

A Magyar Néprajzi Társaság értesítőjének mult évi kötetében a népköltészet körébe tartozó kisebb-nagyobb cikkeken kívül a következő magyar irodalomtörténeti vonatkozású értekezések jelentek meg: *Benedek Róza*: Bolond Istók. *Sebestyén Gyula*: Emlékezés Kriza Jánosra. *Szegedy Rezső*: Szilágyi és Hajmási mondája a horvát népköltészetben.

Kovács János: *Sue hatása a magyar regényirodalomra*. Kolozsvár, 1911. 8.-r. 105 l. Kolozsvári könyvnyomda r. t.

Katholikus Szemle. Szerkeszti *Mihályfi Ákos*. 1911. évf. XXV. köt. 1—10. füz. január—december. Budapest, 1911. 8.-r. 1124 l. Stephaneum-nyomda.

A Szent István-Társulat havi folyóiratának mult évi kötetében számos magyar irodalomtörténeti vonatkozású könyvbírálat jelent meg, továbbá egy értekezés: *Szász Béla*: Irodalomtörténeti emlékek a II. József-féle egyházüldözés korából.

Keresztény Magvető. Szerkesztik és kiadják *Gál Kelemen*, *Gálfi Lőrinc*. 1911. évf. XLVI. köt. 1—6. füz. január—december. Kolozsvár, 1911. 8.-r. VI+386 l. Gámán-nyomda.

A magyarországi unitáriusok kéthavonként megjelenő tudományos folyóirata állandóan közöl történeti és irodalomtörténeti vonatkozású cikkeket. A tavalyi évfolyamban megjelent tanulmányok közül kiemelhetők: *Borbély István*: Dávid Ferenc és kora. *Boros György*: Kriza János emlékezete. Kriza János és nagyajtai Kovács István barátsága. *Imre Sándor*: Bessenyei György, mint a magyar pedagógiai gondolkodás tanuja. *Máthé György*: Kriza János emlékezete és költészete.

Magyar Nyelv. Szerkesztik *Szily Kálmán* és *Gombocz Zoltán*. 1911. évf. VII. köt. 1—10. füz. január—december. Budapest, 1911. 8.-r. IV+480 l. Hornyánszky-nyomda.

Magyar irodalomtörténeti vonatkozású közlemények a Magyar Nyelv-tudományi Társaság folyóiratának mult évi kötetében: *Csefkó Gyula*: Arany és a határozatlan névelő. *Erdélyi Lajos*: A Halotti Beszéd nyelv-járájáról. *Gragger Róbert*: Pesti Gábor németországi hatásához. *Harsányi István*: Adatok Bartzafalvi Szabó Dávid életéhez és irodalmi működéséhez. *Heintlein István*: Széchenyi első fordítója. *Horváth János*: A «Nyugat» magyartalanságairól. *Lehr Albert*: Arany-magyarázatok. *Melich János*:

Emlékezés Szamota Istvánra. *Mészöly Gedeon*: Budenz József emlékezete. A bécsi codex prologusai. *Nagy Gyula*: A Thaly-nyelvemlék. *Simai Ödön*: Kazinczy Ferenc nyelvújítása. A «Magyar Hírmondó» újításai Bartzafalvi előtt. Bartzafalvi életéhez. *Szigetvári Iván*: Széchenyi néhány francia ki-fejezése. *Szily Kálmán*: A Königsbergi Töredék fölfödéséhez. Tamás és Bálint, a Biblia első magyar fordító. *Tolnai Vilmos*: Erdősy Sylvester János a virágénekekről. Dugonics Példabeszédeiről. Decsi János Adagiumának forrása. Arany Tetemrehívásának «pörosztó»-járól. *Trócsányi Zoltán*: A Murmellius-féle Lexicon magyar tolmácsolásáról. *Viszota Gyula*: Vörösmarty és az Akadémia nyelvtani munkássága.

Magyar Nyelvőr. Szerkeszti és kiadja *Simonyi Zsigmond*. 1911. évf. XL. köt. 1—10. füz. január—december. Budapest, 1911. 8.-r. IV+480 l. Számmer-nyomda Székesfehérvár.

Magyar irodalomtörténeti vonatkozású közlemények *Simonyi Zsigmond* folyóiratának mult évi kötetében: *Borbély István*: A magyar biblia történetéhez. *Bothár Dániel*: Magyar orvosi kézirat 1683-ból. *Böngérfi János*: Édes Gergely. *Dénes Szilárd*: MórícZ Zsigmond stílusa. *Erdélyi Lajos*: Budenz József emlékezete. *Muresán Szabin*: Bajza nyelvújításához. *Pintér Jenő*: Nyelvtudományi törekvések a megújhódás korában. *Simai Ödön*: Csúzy Zsigmond szavai. *Simonyi Zsigmond*: A legrégibb biblia ih-járól.

Nyugat. Szerkesztik *Ignotus*, *Fenyő Miksa* és *Osvát Ernő*. 1911. évf. Két köt. 1—24. füz. január—december. Budapest, 1911. 8.-r. 2304 l. Nyugat-nyomda.

Magyar irodalomtörténeti vonatkozású cikkek e félhavonkint megjelenő tudományos és szépirodalmi folyóirat mult évi kötetében: *Ady Endre*: Strófák a Buda Haláláról. *Babits Mihály*: Az ifjú Vörösmarty. A férfi Vörösmarty. *Csokonai V. Mihály* búcsúzó beszéde. *Halász Imre*: Egy letűnt nemzedék. (A 17. és 18. közlemény: Báró Eötvös József.) *Hatvany Lajos*: Egy kortárs Csokonairól. (Domby Márton feljegyzéseiből.) *Krúdy Gyula*: A bujdosó P. B. (Egy ismeretlen magyar költő élete és szenvedései.) *Kuncz Aladár*: Gyulai Pál Pákh Alberthez írt levelei. *Laczkó Géza*: Szentgyörgyi István és a magyar színhátság. *Oláh Gábor*: Csokonait kicsapják. *Schöpplin Aladár*: A Bánk bán berlini bukása.

Olcsó Jókai. 21—30. szám. Révai-kiadás. Budapesti Hirlap nyomdája. Egy-egy szám füzve 40 fill.

A Révai Testvérek népszerű Jókai-kiadásának februári számai: 21. Még sem lesz belőle tekintetes asszony. 22. A csigák regénye. 23. A fránya hadnagy. 24—25. Rendkívüli nők. 26—30. Egy játékos, aki nyer.

Persian Kálmán: *Kalotaszeg nagyasszonyáról Gyarmathy Zsigánéről*. Kolozsvár, 1911. 8.-r. 36 l. Stief-nyomda.

Pintér Jenő: *Nyelvtudományi törekvések a megújhódás korában. 1772—1831*. Budapest, 1911. 8.-r. 22 l. (Különlenyomat a Magyar Nyelvőr 1911. évf. 9—10. füz.-ből.)

A Bessenyei György fellépésétől Kazinczy Ferenc haláláig terjedő korszak nyelvészeti irodalmának ismertetése. Mutatvány a szerző Tüzetes Magyar Irodalomtörténete III. kötetéből, mely a jövő évben kerül sajtó alá.

Protestáns Szemle. Szerkeszti *Szóts Farkas*. 1911. évf. XXIII. köt. 1—10. füz. január—december. Budapest, 1911. 8.-r. VI+798 l. Hornyánszky-nyomda.

A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság havi folyóiratának tavalyi évfolyamában magyar irodalomtörténeti vonatkozásúak a következő értekezések: *Kristóf György*: Madách világképe. *S. Szabó József*: Egy magyar ifjú levele Kálvinhoz. *Thury Etele*: Pázmány Péter levelei.

Rakodczay Pál: *Egressy Gábor és kora*. I—II. köt. Budapest, 1911. 8.-r. VIII+651 és IV+612 l. Singer és Wolfner könyvkereskedése Budapest. Fischl Dávid nyomdája Kecskemét. A két kötet ára 20 korona.

Századok. Szerkeszti *Borovszky Samu*. 1911. évf. XLV. köt. 1—10. füz. január—december. Budapest, 1911. 8.-r. VI+824 l. Athenæum-nyomda.

Magyar irodalomtörténeti vonatkozású közlemények a Magyar Történelmi Társulat közlönyének mult évi kötetében: *Bátori Sigrái Pál*: Boldog Báthory László méltatása. *Gálos Rezső*: Benkő József ősei: *Geiringer Pál*: Adatok Tubero életéhez. *Gragger Róbert*: Széchenyi István gróf autogrammja a berlini királyi könyvtárban. *Kemény Lajos*: Ráskai Gáspár levele. *Leffler Béla*: Magyar vonatkozású német népelemek. *Márki Sándor*: Thaly Kálmán emlékezete. *Thallóczy Lajos*: Pauler Gyula emlékezete.

Szinnyei Ferenc: *Novellairódmunk Jósikáig*. Budapest, 1911. 8.-r. 46 l. Athenæum-nyomda. (Különlenyomat az Irodalomtörténeti Közlemények 1911. évf.-ből.)

Uránia. Szerkesztik *Legifj. Szász Károly* és *Klupathy Jenő*. (1911. évf. XII. köt. 1—10. füz. január—december. Budapest, 1911. 4.-r. 480 l. Hornyánszky-nyomda.

Az Uránia magyar tudományos egyesület közlönye mult évi kötetének magyar irodalomtörténeti cikkei: *Baros Gyula*: Arany János és Tisza Domokos. *Legifj. Szász Károly*: Szász Károly ifjúkori naplójából. *Zilahy László*: A modern magyar lyra.

Világkönyvtár. I. Bölsche: Az élet fejlődéstörténete. Fordította Fülöp Zsigmond, Budapest, 1912. 8.-r. 374 l. II. Maeterlinck: A szegények kincse. Fordította Bölöni György. Budapest, 1912. 272 l. III—IV. Kropotkin: Egy orosz forradalmár emlékiratai. Budapest, 1912. 296+366 l. — Révai-kiadás. Budapesti Hirlap nyomdája. Egy-egy kötet ára 1 kor. 90 fill.

Völgyi Gusztáv versei. Székesfehérvár. 1910. 8.-r. 212 l. Csitári-nyomda.

FÜGGELÉK.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság alapszabályai.

1. §. *Cím.*

A társaság címe: «Magyar Irodalomtörténeti Társaság». Székhelye: Budapest.

2. §. *Cél.*

A társaság célja: a magyar irodalomtörténetnek és segédtudományainak művelése.

3. §. *Eszközök.*

A társaság:

- a) felolvasásokat rendez és gyűléseket tart;
- b) folyóiratot ad ki;
- c) kutatásokat és munkálatokat támogat.

A társaság a tagok évi tagsági díjából, alaptökéjének kamataiból, adományokból és egyéb bevételekből fedezi költségeit.

4. §. *Tagok.*

A társaság tagjai négyfélék: a) tiszteletiek, b) alapítók, c) rendesek, d) rendkívüliek.

a) Tiszteleti tagokul olyan kiváló egyének választhatók, kik a társaság ügyeiben vagy az irodalomtörténeti munkásság terén kiváló érdemeket szereztek. A külföldi tiszteleti tagok megerősítés végett a magyar királyi kormánynak bejelentendők.

b) Alapító tagok azok, kik a társaság céljaira legalább kétszáz koronát fizetnek be.

c) Rendes tag lehet mindenki, aki a magyar irodalomtörténet iránt érdeklődik.

d) Rendkívüli tagok a főiskolák hallgatói.

Intézetek, iskolák, könyvtárak, társaskörök nem lehetnek tagok, csak a társaság folyóiratának előfizetői.

5. §. *A tagok belépése.*

Tiszteleti tagot a választmány ajánlatára a közgyűlés választ. A választmány ülésén jelenlévő tagok a tiszteleti tagot legalább kétharmad szótöbbséggel ajánlják, a közgyűlés pedig legalább kétharmad szótöbbséggel választja.

Aki a társaságba alapító, vagy rendes, vagy rendkívüli tagul belépni kíván, ebbeli szándékát a társaság titkáranak vagy bármelyik tagjának ajánlás végett bejelenti. Az illetőnek taggá választása a legközelebbi választmányi ülésen történik.

6. §. *A tagok jogai.*

Minden tiszteleti, alapító és rendes tagnak joga van a nyilvános üléseken résztvenni, oda vendéget bevezetni, a közgyűlésen felszólalni és szavazni. A társaság folyóiratát minden tag megkapja. A rendkívüli tagoknak a szavazó jog kivételével ugyanolyan jogaik vannak, mint a rendes tagoknak.

7. §. *A tagok kötelességei.*

A rendes tagok a társaság pénztárába évenként tíz koronát, a rendkívüli tagok évenként hat koronát fizetnek. A tiszteleti és alapító tag nem fizet tagsági díjat.

A tagsági díj minden év első negyedében fizetendő be. A két évesnél régebb hátralékok törvényes úton is behajthatók. Pör esetén a budapesti V. kerületi kir. járásbíróság illetékes. A tagsági év mindig január hó elsejétől fogva számíttatik és december hó 31-én jár le.

8. §. *A tagok kilépése.*

Minden újonnan belépő tag kötelezettséget vállal, hogy legalább három évig tagja marad a társaságnak. Aki tagsága három évi kötelezettségének harmadik évében a titkárnál szeptember hó végéig kilépését be nem jelenti, újabb három évre tagja a társaságnak.

9. §. *A tisztikar.*

A társaság közgyűlése választ egy elnököt, négy alelnököt, egy titkárt, egy jegyzőt, egy pénztárost, egy szerkesztőt, továbbá kilencven választmányi tagot.

10. §. *A választmány.*

A választmány kilencven tagból áll. Ezenfelül a tisztviselők is tagjai a választmánynak. A kilencven tagú választmány egyharmada évenként közgyűlésen viszonylagos szótöbbséggel választatik az alapító és rendes tagok közül. A kilépő választmányi tagok újra megválaszthatók.

A választmány hatásköréről a 17. §. intézkedik.

11. §. Az elnök.

Az elnök képviseli a társaságot egyesek és hatóságok irányában; rendelkezik a társaság ügybeosztása fölött; összehívja és vezeti a gyűléseket; a titkárral együtt aláírja a fontosabb iratokat; a társaság pénztárából a fizetéseket utalványozza.

12. §. Az alelnökök.

Az alelnökök egyike az elnök akadályoztatása esetén helyettesíti az elnököt. Az ügyvivő alelnök a helyettesítés tartama alatt mindazon jogokat gyakorolja, melyek az elnököt megilletik.

13. §. A titkár.

A titkár feladata a társaság szellemi életének folytonos ébrentartása. A titkár végzi az irodaügyet, intézi a levelezést, őrzi az irattárt, gondoskodik a felolvasó ülések tárgyairól, a gyűlések tartásáról értesíti a tagokat és a napi sajtót, a tagok létszámát a pénztárnokkal együtt nyilvántartja, végül az évi rendes közgyűlésen jelentést ad a társaság működéséről.

14. §. A jegyző.

A jegyző minden teendőjében segíti, esetleg helyettesíti a titkárt; vezeti az ülések jegyzőkönyveit; az ülésekről a társaság folyóirata és a lapok számára tudósításokat készít.

15. §. A pénztáros.

A pénztáros pontos jegyzéket vezet a bevételről és kiadásról; beszedi a tagsági és előfizetési díjakat; kifizeti az elnök által utalványozott összegeket; gondoskodik a folyóirat pontos szétküldéséről; nyilvántartja a tagok és előfizetők névsorát és lakásjegyzékét; a pénztár állapotáról a választmányi üléseken szóbeli, az évi rendes közgyűlésen írásbeli jelentést tesz; ugyanitt bemutatja a jövő évi költségelőirányzatot.

16. §. A szerkesztő.

A szerkesztő saját felelősségére szerkeszti a társaság folyóiratát. A szerkesztőt a közgyűlés a választmány hármassal jelölése alapján választja.

A folyóirat megjelenésének módját és a cikkek díjazásának kulcsát a választmány állapítja meg. Az írói tiszteletdíjakat a szerkesztő előterjesztése és az elnök utalványozása alapján a pénztáros küldi szét.

17. §. *A gyűlések.*

A társaság gyűlései háromfélék: a) választmányi, b) felolvasó, c) közgyűlések. Valamennyi ülésről jegyzőkönyv vezetendő és hitelesítendő.

a) Választmányi ülést a társaság aszerint tart, amint a szükség kívánja. Tárgyai: a felolvasó ülések és a közgyűlés tárgysorozatának megállapítása, a jelentkező tagok felvétele, a tisztviselői előterjesztések megvitatása s általában a társaság belső ügyei. Érvényes határozat hozatalához a tisztikar jelenlévő tagjain kívül legalább kilenc választmányi tag jelenléte szükséges. A választmány határozatai nyolc napon belül a közgyűléshez felelbezhettek. A választmány kötelessége időnkint a pénztárt bizottságilag megvizsgáltatni. A tiszteleti tagoknak a választmány ülésein tanácskozó és szavazó joguk van.

A választmány a tagok sorából kizárhatja azt a tagot, aki valamely vétség vagy büntett miatt jogérvényesen elítéltetett.

b) A felolvasó ülések idejét és tárgysorát a titkár előterjesztésére a választmány határozza meg.

c) Közgyűlést a társaság évenként egyszer, az év első negyedében tart. Benne résztvenni és felszólalni minden tagnak joga van. A közgyűlésen az illető tisztviselők jelentést tesznek a társaság szellemi működéséről és vagyoni állapotáról. A közgyűlés hatáskörébe tartozik a folyó évi költségvetés megállapítása s a múlt évi zárszámadás felülvizsgálása. A tisztviselőket, továbbá a választmányi és tiszteleti tagokat a közgyűlés választja. A közgyűlés elé terjesztendő indítványok a közgyűlést legalább két héttel megelőzőleg a titkár útján a választmánynak bejelentendők. A közgyűlés érvényes határozatához általános szótöbbség szükséges. Hogy a közgyűlés határozatképes legyen, ehhez legalább 40 rendes tag jelenléte szükséges; ellenesetben 8 napon belül hirdetendő közgyűlésen a megjelent tagok számára való tekintet nélkül határoznak, de csak az előbbi közgyűlésre kitűzött tárgyak felett.

Sürgős és fontos ügyekben az elnök vagy a választmány rendkívüli közgyűlést hívhat egybe. Ilyen rendkívüli közgyűlést az elnök akkor is tartozik egybehívni, ha azt negyven tag megokolt kérvénnyel kívánja.

Az alapszabályok módosítására egyedül a közgyűlés illetékes.

18. §. *A választások.*

A társaság tisztikarát a közgyűlés három évre választja meg. Amennyiben az első szavazásnál általános szótöbbsége egyik jelöltnek sem volna, a második választás csak a legtöbb szavazatot nyert két egyén közt történik.

A tisztviselő-állások vagy választmányi tagságok valamelyikének váratlan megüresedése esetén a legközelebbi rendes közgyűlésig a választmány gondoskodik a helyettesítésről.

A választmányi tagok megválasztásáról a 10. §. intézkedik.

Személyi ügyekben valamennyi szavazás titkos; tárgyi ügyekben tíz szavazó kívánságára a társaság elnöke olrondeli a névszerinti szavazást.

19. §. A társaság pecsétje.

A társaság pecsétje egy címerpaizs összefonódó M. I. T. betűkkel.

20. §. A társaság feloszlása.

Ha a társasági tagok fele írásban okadatolva a társaság feloszlását kívánná, az elnök köteles egy hónap alatt a tárgy megnevezésével rendkívüli közgyűlést összehívni, amelyen a jelenlevő tagok kétharmad szótöbbséggel határoznak arról, vajjon feloszlik-e a társaság s vagyona milyen célra fordíttassék. A határozatok jóváhagyás végett még a foganatosítás előtt a m. kir. belügyminiszteriumhoz felterjesztendők.

21. §. Hivatalos toldalék.

Ha a társaság az alapszabályokban kitűzött célt és eljárást illetőleg hatáskörét meg nem tartja és további működésével az állam vagy a tagok vagyoni érdekeit veszélyezteti, a kormánytól elrendelt vizsgálat eredményéhez képest vagy végleg feloszlattatik vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására köteleztetik.

BEÖTHY ZSOLT
az előkészítő bizottság elnöke.

BAROS GYULA
az előkészítő bizottság jegyzője.

Szám : 169.868/1911.

V/A.

Látta a magyar királyi belügyminister.
Budapest, 1911. évi november hó 28-án.

A minister rendeletéből :

KÉGL
ministeri tanácsos.

HIVATALOS NYUGTÁZÁS

az 1912. évi január hó 15-től február hó 15-ig befizetett díjakról.

Alapító tagdíj:

Baumgartner Alajos dr. (200 K), Pintér Sándor dr. (200 K), özv. Tisza Kálmánné (200 K), Radó Antal (200 K).

Összesen: 800 K.

Rendes tagdíj 1912-re:

Pap Károly, Sándor Mór, Imre Sándor, Plechl Béla, Fülöp Áron, Remenár Elek, Bayer József, Vajda Gyula, Waldmayer Károly, Tolnai Vilmos, Firtos Ferenc, Ruzsonyi Béla, Zeyk Károlyné, Fábián Imre, Sipőtz Pál, Jung Benedek, Karl Lajos, Greksa Kázmér, id. Rövid Vozáry Gyula, Kapossy Lucián, Vargha Zoltán, Urbányi Karolina, Bleyer Jakab, Tanács Imre, Lakatos Vince, Bácskay József, Varjas Endre, Német Károly, Rakodezay Pál, Ráth Mór, Keller Imre, Illés Gyula, Bajza József, Tordai Ányos, Horváth János, Demeter Béla, Nelky István, Zoltvány Irén, Szinnyei Ferenc, Perényi József, Ihász Ferenc, Bíró Imre, Csapáry László, Brengl Matild, Gácsér József, Kiss Ferenc, Novotha Andor, Tóth Gyula, (10 10 K), Vitéz A. (9 K), Klepp Péter (5 K).

Összesen: 494 K.

Rendkívüli tagdíj 1912-re:

Bayer Alice, Takácsy Dénes.

Összesen: 12 K.

Előfizetési díj 1912-re:

Székesfehérvári eist. főgimnázium tanári könyvtára, Ceglédi főgimnázium tanári könyvtára, Balassagyarmati főgimnázium tanári könyvtára, Kecskeméti róm. kath. főgimnázium tanári könyvtára, Kisujszállási ev. ref. főgimnázium tanári könyvtára, Zirci apátsági könyvtár, Szekszárdi főgimnázium ifjúsági önképzőköre, Tatai főgimnázium tanári könyvtára, Szombathelyi főgimnázium ifjúsági önképzőköre, Ranolder intézet tanári könyvtára, Fogarasi főgimnázium tanári könyvtára, Nagykikindai főgimnázium tanári könyvtára, Budapesti III. ker. áll. főgimnázium tanári könyvtára, Losonei áll. főgimnázium tanári könyvtára, Mildner Ferenc, Pápai ref. főiskolai ifj. önképző-társulat, Temesvári felső kereskedelmi iskolai «Jósika»-önképző-

kör, Besztercebányai kir. kath. főgimnázium tanári könyvtára, Nagyszombati érseki főgimnázium tanári könyvtára, Rózsashegyi kath. főgimnázium tanári könyvtára, Zalaegerszegi áll. főgimnázium tanári könyvtára, Jászberényi áll. főgimnázium tanári könyvtára, Jászberényi áll. főgimnázium ifjúsági könyvtára, Érsekújvári közs. kath. főgimnázium tanári könyvtára, Győri áll. főreáliskola tanári könyvtára, Csegezy László, Budapesti VIII. ker. áll. főgimnázium tanári könyvtára, Budapesti III. ker. áll. főgimnázium ifjúsági önképzőköre, Pozsonyi Orsolyarend tanítóképzőintézeti tanári könyvtára, Lévai áll. tanítóképzőintézet tanári könyvtára, Zentai közs. főgimnázium tanári könyvtára, Sárospataki áll. tanítóképzőintézet, Nagybányai áll. főgimnázium tanári könyvtára, Veszprémi kegyesr. főgimnázium tanári könyvtára, Érsekújvári Megváltóról nevezett intézet, Dési áll. főgimnázium tanári könyvtára, A képviselőház könyvtára, Kolozsvári középisk. Tanárképző intézet igazgatósága, Pfeiffer Ferdinánd, (15-15 K), Egyetemi Könyvtár (10 K).

Összesen : 610 K.

Adomány :

A bajai ciszt. főgimnázium «Tóth Kálmán» ifjúsági önképzőköre (200 K).

Mindösszesen befolyt: 2116 K.

Dr. Ágner Lajos pénztáros.
I. Bors-utca 10. szám II. em. 7. a.

